

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN*Maatschappij zonder winstbejag**Secretariaat van den Bond :*

L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent

*Penningmeester :*CL. TREFOIS, Steenhouwerstr., 36,
Ledeberg-Gent Postcheckr. 111.318*Redactie van Oostvl. Zanten :*

Prof. Dr. P. DE KEYSER,

Egmontstraat, 14, Gent.

Clemens TREFOIS, J. BOES.

**De groei en de bloei van de
Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**

door Adv. JOS. VERMEULEN (*)

I. — ARTEVELDE MISKEND

1345 — 1812

Het is thans, naar ik meen, wel in breede lagen geweten dat de Wijze man van Gent, Jacob van Artevelde langen tijd heeft moeten wachten alvorens hij, zoowel in figuurlijken als in letterlijken zin, op het schild werd verheven. Hij die thans de incarnatie is van zijn geboortestad, de Gentenaar bij uitmuntendheid werd vijf eeuwen lang verguisd of vergeten. Dit laatste was wellicht nog de minste kwaal.

De « held Artevelde » heeft daarom ook in het volksgemoed een gansch andersoortige gestalte gekregen dan andere soortgelijke, Keizer Karel b.v. of Napoleon. Hij is niet de centrale figuur van even zoovele vertelsels of legenden. Geen mondelingsche overleveringen zijn over hem blijven voortleven, en ook in de blauwboeken is van hem nog geen spoor te ontdekken.

(*) Dit is een om- en bijwerking van de causerie door schrijver over « Artevelde en de Folklore » op de Algemeene vergadering van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen op 12 December 1937 gehouden.

Heel de gloriekrans die hem nu omstraalt, en die fiere liefde die zijn naam tegenwoordig bij de laatste generatie's opwekt, is de vrucht van den arbeid van moderne historici en romanciers, van dichters, liedjeszangers en tooneelsten, van beeldhouwers en inrichters van optochten en stoeten.

Wij stellen ons voor in deze bijdrage de opgang te schetsen van den « Artevelde-cultus » zooals hij door het toedoen van al die werkers zich heeft ontwikkeld, en gaandeweg dan al die gelegenheden, liedjes en kantaten, stoeten en uitbeeldingen, monumenten en afbeeldingen even op te sporen, om zodoende in de volkspsyche den groei te volgen van deze zeer typische heldenfiguur.

De hoofdschuldige voor de slechte reputatie van Artevelde door de eeuwen heen, lijkt wel te zijn de fransche kronijkschrijver *J. Froissart*, die hem van uit het feudale kamp beijkend, met weinig vleierende karaktertrekken had bedeed. Vandaar komt dat vertelsel dat Artevelde « medeblandere » of brouwer zou zijn geweest: « En ce temps il y avait un homme à Gand qui avait été brasseur de miel. Il était entré en si grande fortune auprès de tous les flamands que tout ce qu'il voulait bien dire et commander par toute la Flandre était fait et bien fait...., et il n'y avait pas un homme quelque grand qu'il fût qui osât outrepasser son commandement ou y contredire. Il avait toujours après lui, en allant par la ville de Gand, soixante ou quatre-vingts valets armés, dont deux ou trois savaient certains de ses secrets, et quand il rencontrait un homme qu'il avait en suspicion ou en haine aussitôt c'était un homme mort, car il avait donné cet ordre à ses affidés: « Sitôt que je rencontre un homme et que je vous fait tel signe, tuez-le sans délai, quelque grand, quelque haut placé qu'il soit, sans plus attendre autre parole ». Aussi était-il si redouté que nul n'osait parler contre chose qu'il voulût faire; ni penser, qu'à grande peine, à le contredire ». Dit naar een overzetting van Froissart's beruchte tweede versie.

Hoc est initium omnium malorum, die Artevelde's nagedachtenis zoo lang bezwaarden. Door de opeenvolgende historieschrijvers die mekaar copieerden werd het zwarte beeld van Artevelde van geslacht tot geslacht overgeleverd. Het volk zelf was hem echter, zooals gezegd, vergeten.

Alover *Jacobus De Meyere* († 1552) « de vader der Vlaamsche geschiedschrijving » in zijn *Annales rerum Flandricarum*, *Jean d'Oudegerst* († 1559) in zijn « *Annales de Flandre* » en *Nicholas Despars* met zijn « *Cronycke van den Lande ende Graefsch-*

schepe van Vlaenderen » (uit 1592), alover *Marcus van Vaerne-wijck*, in zijn « Historie van Belgies » (1574) loopt het langs *Justus Billiet*, *Butkens*, *A. Sanderus* en zijn « Flandria illustrata », *Haraeus*, altijd maar verder in 't zelfde spoor door.

Phil de l'Espinoy, in zijn « Recherches des antiquitéz et noblesse de Flandre » (1631) durft voor het eerst een andere noot over Artevelde aanslaan. Echter zonder onmiddelijk gevolg. Alleen bij *P. B. De Jonghe* speuren we er eenigen invloed van, nl. in zijn « Ghentsche Geschiedenissen » (1746) en bij de latere bezorgers van nieuwe uitgaven daarvan. Voor de rest ging het zooals zoeven gezegd, zijn zelfden copieergang voort tot aan het einde van het oud regiem.

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat de revue van de 125 jaren-oude « dichterlijke » Arteveldeliteratuur die we nu gaan in zetten, met een contra-gedicht opent.

Het eerste moderne gedicht dat ik over Artevelde heb kunnen vinden dateert van 1810, en ontstond in de rederijersmiddens. Het is van de hand van *Philippe Lesbroussart*, in 1782 te Gent geboren, als zoon van een onder het Oostenrijksch bewind ingeweken Franschman, *J. B. Lesbroussart*, die o.m. een uitgave van de zoeven vermelde « Annales de Flandre » van d'Oudegherst bezorgde. Het gedicht werd geschreven als antwoord op een prijsvraag door de « Catharinisten » van Aalst uitgeschreven.

Lesbroussart's gedicht of beter Lesbroussart's verzen, want ze vormen slechts een passage uit een uitvoerig gedicht « Les Belges », verschenen in zijn bundel « Poésies » te Brussel bij *De Vroom* in 1827, in 18°, uitgegeven, als derde deel uit de « Collection : Les Poètes Belges ». Blz. 17-18.

De dichter heeft Artevelde niet begrepen, en huldigt nog volledig de Froissart'sche opvatting der Artevelde-figuur. Hoe kon het ook anders. Hij zal zich wel vooral door het werk, door zijn vader uitgegeven, hebben laten leiden. Of is het zijn fransch atavisme dat nog spreekt?

Prudent Van Duyse heeft naderhand in zijn *Vaderlandsche Poezij*, IIe deel, blz. 16, van Lesbroussart's verzen een « imitation libre » gegeven, maar « dans le poème flamand, *J. Van Artevelde* apparait dans toute sa dignité et sa gloire » zegt Prof *Voisin*.

Zooals we later zullen zien, begint een paar jaar nadien (1812) de Artevelde-actie van *Cornelissen*. We mogen ons de vraag stellen of deze actie soms in zijn oorsprong, geen reactie was tegen deze laatste uiting van de traditioneele Artevelde-opvatting.

Cornelissen immers bewoog zich ook in de rederijkers-middens ;
en was, zooals Lesbroussart zelf, Gentenaar.

Ziehier nu die eerste Artevelde-verzen :

Un citoyen puissant, idôle du vulgaire
Ardent, audacieux mais sur-tout sanguinaire
Et de l'obscurité, s'élançant aux grandeurs
De son ambition signala les fureurs,
En le nommant Brutus, les peuples le servirent,
Ses égaux étonnés un instant lui obéirent :
Mais lassés d'honorer l'ouvrage de leurs mains
Brisèrent par sa mort ses superbes desseins.
Son fils, digne héritier de son audace altière
Succomba comme lui, mais du moins par la guerre
Et le vrai souverain longtemps persécuté
Remonta plus heureux au trône ensanglanté.

Phil. LESBROUSSART

Hier volgen de verzen waar Prof. Voisin van spreekt. Zij maken
deel uit van een lang gedicht « De Belgen » in twee zangen, dat
naar 's schrijvers eigen getuigenis « eene navolging van het fran-
sche dichtstuk der heeren Ph. Lesbroussart in 1812 voor de eerste
maal verschenen » is. (Aenmerking op bl. 198).

In hoeverre het een aanpassing is, oordeele de lezer zelf.

UIT « DE BELGEN »

Een machtig burger rijst, ten afgod van het volk.
En gloort als 't bliksemlicht in donkre onweêrwoik,
Vrees niet, doorluchte Schim, ontzachlijke Artevelde,
Wien 't straks aenbiddend volk bloedzuchtig tegensnelde,
Tot Frankrijk's zoen, verbleekt voor d'yzren ruwaertstaf,
Dat ik den bardenvloek doe dondren op uw graf !
Blind straelt ons nog uw glans, lang overdekt met duister ;
Ge ontwongt uw vaderland aen 's vreemding's klauw en kluister,
En schoon gij falen mocht, verleid door trots of wrok
Gij geeft den Vaderlande een vaderlandschen schok,
Die doortrilt in de borst van onverslaefde Belgen.
Gij wapende de vuist die eens u moest verdelgen !
Gij vielt, maer als een star uit 's hemels opperwoon !
Uw zetel overheerschte een purpren vorstenthroon :
Uw zoon zweert ook aan 't volk de welvaart weer te geven ;
Te zegepralen op den Gauler, of te sneven.

Hij gaet en strijdt, en sneeft, gelukkiger dan gij !
Hij stierf gewapend hoofd van Vlaendrens burgerij.

Prud. VAN DUYSE.

Hoe erg het met de reputatie van Van Artevelde gesteld was, en hoe het zelfs langs om erger werd, bewijze volgend uittreksel uit de « Esquisses historiques » van de fransche schrijver *de Chateaubriand*, die niet alleen volledig Froissart bijvalt, maar hem nog amplifieert, en het weinige goeds dat de middeneeuwer van Artevelde wist te zeggen dan soms nog wegmoffelt en verzwijgt. Het gaat om Artevelde's laatste dagen.

« Artevelle, usé dans les troubles populaires, l'âs peut être de ses origines démocratiques qui n'avaient plus pour lui l'attrait de la nouveauté, n'ayant pour agir par la convection d'une opinion forte, mais par l'entraînement d'une petite jalousie plébeènne contre l'inégalité des rangs, Artevelle ne pensait plus qu'à mettre à l'abri ses trésors ; il aurait pu dire à ses fils : « Cet or sent il le sang ? » Comme Vespasien demandait à Titus si la pièce de monnaie qu'il lui présentait, sentait l'impôt dont elle était provenue. Mais, pour prirer en paix des victimes qu'il avait faites et du peuple qu'il avait trompé, il fallait qu'Artevelle changeât de position. Il lui restait deux partis à prendre : s'emparer du pouvoir suprême, ou descendre de sa puissance tribunitienne et se perdre dans la foule. S'emparer du pouvoir suprême demandait un génie qu'Artevelle n'avait pas ; se démettre de la puissance tribunitienne Artevelle ne l'osait. Il n'y a pas de sûreté à abdiquer le crime ; cette couronne là laisse des marques sur le front qui l'a portée ; il faut en subir la terrible légitimité. »

Artevelle ne s'arrêtant ni à l'un ni à l'autre parti, eut recours à un expédient qui montrait ce qu'il y avait de vulgaire dans la nature de cet homme : après avoir déchainé la foule, il songea à lui donner un maître, mais non l'ancien prince du pays qu'il haïssait, et qu'il croyait avoir trop outragé. Il arrive souvent qu'un despote populaire, après d'être livré aux débauches de la liberté, se retire à l'abri du joug d'un autre tyran, pourvu que ce tyran soit de son choix et qu'il ait participé à ses excès. Artevelle jeta les yeux sur Edouard, qui avait trempé dans tous ses complots, servi et appuyé toutes ses fureurs. Plus il était ignoble pour un monarque, selon les idées du temps, d'avoir été l'allié et le courtisan d'un marchand de bière, plus le monarque devait entrer dans les projets du marchand. Artevelle

machina de faire le jeune prince de Galles Duc des Flamands, comme il avait fait Edouard roi des Français... »

Men is geneigd hem toe te voegen : « Ah, que c'est bien dit, mais mal pensé ! »

En over Artevelde's laatste woorden tot het volk, als ze hem hadden toegeroepen : « Où est le trésor de Flandre ? » — « Je n'ai rien pris » laat hij Artevelde zeggen. « Revenez demain, je vous satisfèrai » — « Non, non, vous ne nous échapperez pas ainsi : vous avez envoyé le trésor en Angleterre, et pour cela il vous faut mourir ».

A cette menace, Artevelde joignit les mains, et commença à pleurer « ...Il ne toucha point le peuple par ses larmes : c'était le cerf pleurant aux veneurs. »

Zoo ver had dus, na vijf eeuwen, het Froissartsche zaadje zich tot een wansmakelijke miswas ontwikkelt.

Zie : De Chateaubriand. Œuvres complètes. Brussel. Demat. 1831. Tome V., ter, bladz. 34-40.

II. — DE EERSTE HULDE : HET ARTEVELDEHUIS

1834

We moeten dus eigenlijk wachten tot het begin der negentiende eeuw om de eerste pleiade Arteveldevereerders te vinden die van deze figuur eenen populairen held zullen weten te maken.

We vernoemen *Ridder Charles Louis Diericx* die, volgens de Amerikaansche Prof. Henry S. Lucas, (1) — een der beste Artevelde kenners — was « the beginning of a new zeal for the Van Artevelde-theme ». Hij is het onder meer die in zijn « Mémoires sur la Ville de Gand » (1814-1815) (2) den brief van Walter De May, van 16 Mei 1375, publiceert waarin er sprake is van de zoenlamp boven het graf van een zekeren Jacob van Artevelde in de kerk van de Byloke te Gent. Dat thema van de zoenlamp, die 26 jaar na de moord, op het graf zou zijn ontstoken is nu juist een gegeven dat de gemoederen zeer blijkt te hebben getroffen, en dat dikwijls in gedichten en romans werd verwerkt. En dan moet het wel lukken, dat 't juist niet den held betreft die men bezingen wou, maar wel zijn zoon, die ook Jacob heette en die ook werd vermoord, te Bornhem om een grensscheiding in de Polders. Dit werd echter pas veel later recht gezet.

(1) Prof. Lucas is Hoogleraar aan de Universiteit van Seattle (U.S.A.) ; zijn moeder was eene Hollandsche vrouw. Hij zelf studeerde te Leiden.

(2) Vol. II. p. 48.

Van Ridder Charles Louis Diericx stamt het eerste versje, dat, voor zoover ik het heb kunnen nagaan, aan Artevelde in onze moderne Nederlandsche literatuur werd gewijd. En wel een grafschrift (voor een denkbeeldig Artevelde-graf natuurlijk) :

GRAFSCHRIFT VOOR ARTEVELDE

Jacob Van Artevelde

Die list met heldenmoed en kunst met deugd verzelde

En aen zijn Vaderland zeer schrandre wetten gaf

Ligt in dit graf.

[zweven

Den zwarten haet, den bleeken nijd ziet men hier rond soms

Maer dit is vruchteloos : zijn roem zal eeuwig leven.

Ch. L. DIERICX

Dit « vers » verscheen o.m. in « Kortbondig verhael der meestbekende daden van Jacob van Artevelde ». 1863. Hemelsoet Gent.

Dan is er apotheker *Jan Van Hoorebeke* († 1834) in zijn welbedoeld « Essay » als antwoord op een vraag door de Académie Royale de Belgique in 1827 uitgeschreven. Dat is de man die meende te hebben ontdekt dat Artevelde's vrouw een « de Baronaige » was, en van edele bloede. Ook al een legende. Daar is *Prof. Aug. Voisin* in zijn inleiding van zijn « Guide de Gand » (1826) en later in zijn « Analyse critique des historiens de Jacques van Artevelde » (1841).

Daar is *J. B. d'Hane-de Potter*, Beheerder-opziener van de Universiteit van Gent, die in 1834 twee prijzen uitloofde voor de beste ingekomen antwoorden op de vraag die als volgt werd geformuleerd : « Tracer un tableau historique et politique de la Flandre, depuis la mort du Comte Robert de Béthune (1332) jusqu'à celle de Louis de Male (1384). On demande un travail rédigé non seulement d'après les auteurs imprimés mais surtout d'après les chroniques et chartes inédites. ». Deze prijsvraag was blijkbaar vooral met het oog op de bevordering van de studie der beide Artevelden uitgeschreven. Twee jaar naderhand, in 1836, werd door de jury, bestaande uit Warnkœnig, Willems, Voisin en Serrure, alleen de studie bekroond van *Lentz* : « Histoire des six premiers mois de l'administration de Jacques Van Artevelde ». In 1837, te Gent bij Annoot-Braeckman, in 8° verschenen, als overdruk uit de « Nouvelles Archives Historiques »

Maar, daar is toch vooral *Norbert Cornelissen* die alreeds in 1812 dus nog onder het fransch bewind, het voor het 't eerst aan-

dierf in enkele regels het karakter van den « uppercapiteyn », dien hij nog « ce célèbre factieux » noemt, te wreken. En wel in zijn « De l'origine et des progrès et de la décadence des chambres de Rhétorique établies en Flandre ; avec une notice historique sur Jacques van Artevelde ».

Dit werkje van N. Cornelissen is nog interessanter omdat het is een « extrait d'un mémoire, lu le 27 juillet 1812, lors de la distribution solennelle des prix au grand concours de rhétorique de Gand », en dat dit « mémoire » feitelijk gelezen werd bij de feestelijke uitreiking der prijzen van de Gentsche rederijderskamer « De Fonteyne », toen ze diegenen bekroonde die « De Zege van Friedland » hadden moeten of beter mogen bezingen, en dat de bekroonde heette : Jan Frans Willems !

Zoodat we daar weer een zeer eigenaardig aanknoopingspunt vinden voor het voortzetten der nationale traditie's door die veel gesmade en geminachte rederijders-kamers. Jan Frans Willems, die later op zijn beurt Hoofdman van « De Fonteyne » zou worden, wordt onder Artevelde's aegis in de VI. gelederen ingelijfd, in die stad, waar hij later op zijn beurt de « wijze man » zou blijken te zijn, rond wien allen zich als vanzelfsprekend zullen scharen. Treffende samenloop van omstandigheden !

N. Cornelissen nu komt later onder het Hollandsche bewind, in reeds veel meer uitgesproken bewoordingen op hetzelfde thema terug in een redevoering in 1816, op het traditioneel St Lucasbanket voor de Société Royale des Beaux Arts et de la Littérature te Gent, gehouden (3)

In zijn pro-Artevelde kampanje, steunde N. Cornelissen zich vooral op de gegevens hem aan de hand gedaan door het hooger vermeldde werk van Philippe de l'Espinoy. Deze had inderdaad niet zijn voorgangers eenvoudig-weg nagepraat, maar een begin van bronnenstudie aangevat. En dat was reeds ten voordeele van Artevelde uitgevallen.

Na 1830, zou het voorzichtig, en niet al te kwistig, uitgestrooide zaad beginnen te kiemen en ook al enkele eerste vruchten dragen. Het nieuw gestichte rijk zocht naar groote mannen, en « le romantisme aidant » begonnen de werken over « Les Belges illustres » het licht te zien, zooals « Le Plutarque Belge. Vie des grands hommes qui ont illustré la Belgique » (1840). Of nog, in 1842, de twee deelen van het « Album Biographique des Belges célèbres » publié par A. Chabannes. Of, in 1844 « Les Belges

(3) Zie Annales Belgiques des Sciences, Arts et littérature, 1818 p.p. 108-114.

Illustres » drie deelen, uitgave van Jamar en Hen. In al deze verzamelwerken komen notice's voor over Artevelde. Ook deze strooming kwam de Artevelde-cultus dus ten goede.

In 1834 nu werd het pand, gestaan ende gelegen op den Kalandenberg ter plaatse waar Artevelde's steen zich bevond, en dat dan op dat oogenblik door een kunstbloemenhandelaar was bewoond, eromgebouwd. De eigenaar J. Van Ooteghem, kon door de hooger vermelde Arteveldemannen worden overgehaald om in den nieuw op te richten gevel Arteveldemotieven aan te brengen. Ze staan er nog ; de neo-classicistische Arteveldekop boven de fronton, het geschreven naamcijfer J.V.A. en het jaartal 1834 boven de zijvensters. Over de gansche lengte van het balkon werd een geutijzeren en « gehistorieerde » leuning aangebracht, opgesmukt met symbolische lictorenbundels en ook eikenkransen, samen met de ronde schilden der Artevelden, en der « de Baronaige »'s. Op verlangen nog, en op de kosten van Prof. Aug. Voisin zelf, werd daarbij nog eene plaat met gegoten koperen letters bijgevoegd, dragend een fransch huldeopschrift aan den vroegeren bewoner van het erf. Dit naar de eigen bekentenis van Prof. Voisin, in zijn « Guide de Gand » ; bl. 15, der vierde uitgave. Het werd reeds dikwerf gedaan, maar toch moeten we het hierbij nogmaals herhalen, dat fransch opschrift is daar niet op zijn plaats.

Het bewuste opschrift luidt als volgt :

Ici périt
Victime d'une faction
Le XXIV juillet MCCCXXXV
JACQUES VAN ARTEVELDE
qui éleva les communes de Flandre
à une haute prospérité

Prof. Voisin noemt dat zelf « une inscription votive et expiatoire ».

Wie nu deze allereerste Arteveldebuste heeft gemaakt, weet ik niet. Het ware wel interessant dit te kunnen vernemen. Nergens ook ken ik een afbeelding daarvan, of foto ervan genomen, tenzij in een globaal zicht op den gevel, die nu, helaas, in zoo'n gedelabreerden toestand verkeerd.

Dat was de allereerste hulde, na vijf eeuwen, aan Artevelde gebracht. Rond en, tengevolge van deze hulde wellicht, begint er een eerste opbloei van een specifieke Artevelde-literatuur te komen.

Eerst te Brussel nog wel. En 't moet ons bijna niet verwonderen, eerst gaat het contra: een roman van *le Vicomte d'Aulincourt* « Le Brasseur-Roi » in 1834 verschenen. De titel alleen zegt ons reeds welke de « ton de la chanson » zal zijn. Hier een brokje uit het voorwoord. Het zal ons meteen laten merken welken afstand sindsdien werd afgelegd.

« Le règne du brasseur-roi en Flandre, au quatorzième siècle, est une des plus effrayantes leçons de l'histoire.. »

« Un ambitieux de haut lignage, se faisant populace pour devenir royauté, se vautrant dans la fange pour arriver à se pavaner sous la pourpre, frappant la veuve et l'orphelin pour se parer de leurs dépouilles, assassinant pour hériter, tout détruisant pour tout saisir, se déclarant l'enthousiaste adorateur de la liberté pour devenir le beau (sic) idéal de la tyrannie, et descendant enfin au dernier degré de la bassesse humaine pour monter au plus haut échelon des pouvoirs sociaux; un chef de pareille nature, sans foi, sans honneur et sans âme est une de ces monstruosité publiques dont il est bon de présenter l'image aux nations comme instruction et comme lumière. La plaie est horrible sans doute, mais il y a des clartés utiles. »

« Le brasseur-roi eut des triomphes, ces triomphes eurent un terme. Jamais spoliateur couronné ne paya plus cher ses forfaits » (Introduction p. V- VI).

Dit schotschrift — want dat is het — was het sein voor een kruisvaart ten gunste van Artevelde. Te Brussel werd in 1836 opgevoerd van Victor Joly, *Jacques van Artevelde*, drame en 3 actes et 7 tableaux. Tooneelstuk reeds in 1835 echter verschenen.

Alhoewel goed bedoeld, was dit stuk nog niet wat het zijn moest. Te veel door den tijdsgeest beheerscht. Victor Joly maakte van zijn Artevelde een republikein « un chef mutuelliste de Lyon » zegt Nothomb, in een feuilleton van de « Indépendant » van 20 Augustus 1835.

« Il a fait de Van Artevelde un républicain moderne. Joly a faussé le ton et commis un anachronisme ». Hij laat hem trouwens niet vermoorden door het opgeruide volk, « mais il semble qu'il s'est proposé d'absoudre le peuple d'un acte d'ingratitude en faisant mourir son idole par l'effet d'une vengeance personnelle ». Zie Voisin. Examen critique bl. 53.*

Een eigenaardigen naklank van de opvoeringen van Victor Joly's werk en tevens een bewijs van de nog niet uitgevochten strijd tegen de wanvoorstellingen van Artevelde's figuur, vind ik

in een soort gedialoogde « *Geschiedenis van België*. — *Leer- en leesboek voor school- en huisgebruik* » door *H. Somerhausen*, in twee deelen, in 1846-1847 uitgegeven, en door de stadsscholen van Gent destijds als prijsboek uitgereikt.

Ook de « minderwaardigheid » van den brouwer (die hij, ten andere, niet is geweest) moet nog altijd worden goed- en weggepraat. Het is toch wel wonder hoe lang die feodale mentaliteit van uit Froissart's woorden stammend, eeuwen lang kan blijven nawerken. Hij moest, kost wat kost, van edelen bloede zijn, toch minstens een voorname poorter, maar zeker geen louter ambachtsman.

Het boek is zoo opgevat dat een vader Leopold, les geeft in de geschiedenis aan zijne drie kinderen, twee jongens Leopold en Philip, en een meisje Charlotte. Men snapt onmiddellijk de toespeling op het koninklijk huisgezin.

Vader heeft gesproken van de Gentenaren « aen welker hoofd een man stond, die waarschijnlijk aen ieder uwer ten minste van naem bekend zal zijn, dewijl dezelve in de meeste geschiedkundige uittreksels en versamelingen genoemd wordt, te weten : Jacob van Artevelde ».

Daarop zegt de oudste jongen dat hij van hem gelezen heeft « dat hij was een man uitermate rijk, bij uitstek welsprekend en moedig, en een bekwaem staetsman ».

Dat is een eerste lezing dus.

Waarop de tweede zoon Philip : « Dan is het die niet, van wien ik een afbeeldsel gezien heb (4), welks verklaring luidt dat van Artevelde was, een woelzieke, bovenmatig eer- en heerszuchtige dwingeland, die zich daardoor tot het toppunt van magt en invloed wist te verheffen, dat hij het volk vleide en tegen den graaf op-hitste. »

Tweede lezing.

Waarop de dochter tusschen beide komt met de volgende opmerking, dat degene waarover de beide broers het hadden « dan de held niet kan zijn van een treurspel dat men eenige jaren geleden in het fransch vertoond heeft, en waarvan zich eenige brokstukken in mijne leesboeken bevinden ».

Derde silhouette dus die zich in de verbeelding van 't kind afteekent en die zij niet weet overeen te brengen met de twee andere.

(4) Welk « afbeeldsel » mag hier in 1846 wel worden bedoeld? De Vigne's buste? Of een ander?

En dan moet vader natuurlijk tusschen beide komen, en zeggen dat al die tegenstrijdige berichten toch denzelfden persoon betreffen. En vooral, moet hij er zijn kinders « aendchtig op maeken dat het niet vreemd moet voorkomen zulk een aanzienlijk man als bierbrouwer te zien te boek staen, terwijl in die tijden, toen de thans zoo gemeenzame warme dranken geheel onbekend waren, de bierbrouwerij één der meest winstgevende takken van nijverheid uitmaakte, en hare meesters — zooals het op dit oogenblik in Engeland het geval is — tot de aanzienlijkste en rijkste inwoners behoorden » !

Ik wou dit uittreksel mededeelen omdat het zoo goed de onzekere houding aangeeft die men in de eerste jaren tegenover Artevelde aanneemt.

En die zal tot aan en na de onthullingsfeesten van 1863 voortduren. Getuige daarvan volgend uittreksel uit « Le Bien Public » van 3 September 1863.

« Il y a à peine un quart de siècle, le nom le Jacques Van Artevelde n'était rien moins que populaire dans notre ville, le « Journal de Gand l'avoue en ces termes : « Il y a trente ans, dit-il, personne ne songeait guère au héros flamand, dont quelques lignes de Froissard faisaient à peine mention... »

Aujourd'hui, gaat « Le Bien Public » verder voort, que le nom de Van Artevelde est tiré des « limbes » où il dormait, deux opinions se sont formés sur le compte de ce personage : d'après les uns, il est la personnification de notre grande époque communale, il représente ces vieilles franchises dont nos aïeux étaient si fiers et si jaloux. D'après les autres, Van Artevelde fut un tribun qui exploita les passions populaires au profit de son ambition, et fit peser un joug tyrannique et detesté sur notre Flandre ».

Et puisque la question des services rendus par Van Artevelde divise les historiens, nous comprenons fort bien que le projet de se livrer à un enthousiasme délirant à l'occasion de l'inauguration de la statue du héros, ne rencontre pas dans notre ville une adhésion sans réserves ».

En « Le Bien Public » besloot : l'histoire de Van Artevelde nous paraît obscure, et par conséquent, c'est dans l'obscurité que nous entendons rester le soir de l'illumination ».

Te Gent verscheen verder in 1835 een in het Italiaansch gesteld verhaal ter verheerlijking van Artevelde. *D. Piacentini: La Congiuria de Tessitori*. Tragedia. Guanto. D. Van der Haeghen. Stampatore dell' Università. 12° 68 bladz.

Dat een reactie werkelijk niet te verwonderen was bewijst het volgende. In een dagbladknipsel, in de Universiteitsbibliotheek te Gent bewaard zonder melding van dagblad, wordt geprotesteerd tegen het feit dat in « une tragédie qui paraît avoir été écrite et imprimée à Gand » een zekere Diego P*** het noodig had gevonden « een Gentschen krijger, 20 jaar vroeger gestorven, uit zijn graf te doen opstaan om Artevelde te verwijten dat hij hem vergiftigd had, en dat hij zijne echtgenootte had onteerd ! » Zonder twijfel gaat het hier om voormelde Italiaansche « tragédia » die, naar het schijnt, toch pro-Artevelde bedoeld was. Indien aldus het groene hout, wat moest dan het dorre, het « anti »-Artevelde wezen ? Maar de reactie te Gent gaat voort :

Isidoor Alfred Motte de Zeveneecken (1811-1844), geeft in 1837 zijne « Préludes Poétiques et Religieux » uit. Brussel. Hauman. Op bladzijde 126. komt daarin voor zijn dithyrambe op Artevelde « La lampe Expiatoire ». « De Zoenlamp » Dit is wel het eerste eigenlijke pro-Artevelde gedicht.

Hier volgen enkele uittreksels :

LA LAMPE EXPIATOIRE

Eveille-toi, Ruwaert ! Sors enfin de la tombe !...
— Voici ton heaume d'or, dont le cimier retombe
En arrière, ombragé de son panache noir,
Et le manteau royal, doublé de riche hermine
Avec ton collet blanc qu'une pointe termine,
Et dont parle le peuple à son foyer le soir.

Voici les gantelets. Ruwaert, ce sont les mêmes
Qui touchaient le grand scel qu'à tes ordes suprêmes
Ta main ferme apposait, — quand aux rois empressés
Tu disais : Je le veux ! Et voici la bannière
Que Steenbeke mourant, à son heure dernière
Montrait avec fureur aux bourreaux trop pressés.
Voici le glaive encor.

En verder :

Eveille-toi, Ruwaert, — revêts en ma présence
Les insignes sacrés de ta haute-puissance,
Comme aux jours où la Flandre accourue à ta voix,
De ton bras de géant repoussa l'esclavage,
Rénia le Nevers et te rendit l'hommage
Qu'elle refusait à des rois.

Om te eindigen :

Et rien ne s'éveilla, ni le bruit populaire,
Ni le héros couché sous le grès tumulaire ;
Ni le cri glapissant des vingt-trois conjurés.
Je ne vis qu'une flamme au rayon morne et pâle
Qui flottait tristement sur une lampe ovale,
Comme un follet surgit parmi l'herbe des prés.

Is. Alf. MOTTE

Honderd jaar geleden, 1838, was echter de Artevelde-cultus nog niet zoo ver gevorderd dat reeds van een herdenking van het vijfde eeuwfeest van zijn aan 't bewind komen spraak kon zijn. Toch waren degene die zich zijner herdachten op hun « qui vive », om, waar het kon, het Artevelde thema naar voren te brengen. Dit blijkt uit het volgende feit. Een gekende improvisator uit dien tijd was een franschman, een zekere De Pradel, die zijn speciale talenten op « Soirée's » ten beste gaf. Zoo trad hij ook op te Gent ; de aanwezigen mochten in een bus een papier-tje gooien met een onderwerp, deze snippers werden door mekaar geschud. Een nummertje getrokken, en De Pradel begon te improviseeren, en de rijmen aaneen te lijmen. Te Gent nu, bij geval, kwam het onderwerp « Jacques Van Artevelde » uit de bus te voorschijn, en voor de vuist berijmde de woordkunstenaar een heel drama op dat thema.

De Pradel was pas met zijn voordracht klaar, en had zijn stuk met het vers geeindigd : « qui chérit son pays, a toujours le cœur grand ! », of Prudens Van Duyse, in de zaal aanwezig (kwam het briefken soms van hem ?), stond recht, stelde op zijn beurt zijn Nederlandsch improvisatietalent ten toon, en op het slotvers van De Pradel voortbouwend, gaf hem een dankwoord ten beste waarin hij Artevelde verheerlijkte.

Het werd door de stenographie opgenomen, en aldus ons bewaard. En zoo volgt hier dan :

DE ARTEVELDE-IMPROVISATIE

Aan Pradel.

O Wondre kunstenaar, gij hebt voor ons gezongen :
« Die 't vaderland bemint, diens harte is altijd groot »
Uw scheppend woord is tot mijn boezem doorgedrongen,
Waer ge uw verrukkingsstroom in goot.

Gij juicht in de eer van onze vaderen :
Ik ben een Belg ; ik ben hun zoon ;

Ja, rasser, waer gij zingt, stroomt mij het bloed in de aderen
Ontfang mijn lied tot loon.

Wij hadden niet de zelfde moeder —
Het zelfde dierbaar vaderland
Maer toch zijt gij mijn ziel ten broeder ;
De kunst en vrijheidszucht omvlecht ons met haer band.

Wat zijn wij kleyn, ach ! bij onze ouderen !
Mijn wang verkleurt van schaemterood.
Maer, op hun breede reuzenschouderen
Geklommen, voelen we ons nog groot !

Hier zit de wetenschap op marmren eeredrempel,
Hier, is dit heiligdom, waer 'kunstlicht hemelsch blinkt ;
Maer deze prachtzael wordt eerst tempel,
Als de aengebden naem van Artevelde er klinkt.

In Gent slaept de eedle held, (hij viel in de nabijheid)
Wiens assche 't vaderland nog zegent met een traen :
Hij leefde voor dit land. Zijn laetste woord was vrijheyd !
Dit woord is als zijn naem : 't zal nimmermeer vergaen.

Hij blonk als 't bliksemlicht gebroken
Op 't onverwachts uit zwarte wolk.
Zoo vliegt uw zang, plots uitgesproken,
En overheerscht het Gentsche volk !

Welaen ! doorkruis elk land, gij draegt met u uw schatten.
Reis om, gelijk Homeer, gelukkiger dan hij !
Gij kunt met meestergreep in elken boezem vatten ;
Want uit uw boezem stroomt de golf der poëzij.

Zie u door 't handgeklap ontvangen
Van Artevelde's kroost, Pradel !
Gelukkige ! vervolg uw zangen,
Ontfang mijn handdruk en vaerwel.

1838

Prudens VAN DUYSE

Deze improvisatie van Van Duyse, de eenigste die ooit werd opgeteekend, volgens Fr. De Potter, vindt men ook overgedrukt in de inleiding van Frans De Potter's « Volledige chronologische lijst der werken van Prudens Van Duyse. Gent. De Busschere. 1861. Blz. 5-7. »

In 1838, verscheen een Gids voor Gent van J. J. Steyaert, onder benaming « Beschrijving van Gent, of geschiedkundig overzicht van

die stad en hare bewoners ». *Mr. Prudentius Van Duyse* gaf daarop in 1839, een « dichtbespiegeling » uit bij Van der Haeghen-Hulin, in 8°, 8 blz. «Gent, aen mijn kunstvriend J. J. Steyaert, opsteller van eene Beschrijving van Gent », waarin hij achtereenvolgens de verscheidene Gentsche merkwaardigheden bezingt. Aan Artevelde's woonhuis op den Kalandenberg wijdt hij volgende strophe :

Eerbiedig ! Dit 's de woon van grooten Artevelde
Wiens Vlaemsche Ridderborst voor land en vrijheid zwelde,
Die Frankrijk's slavenjuk verbrak met heldenziel ;
En (als een forschen stier, vergeefs aen 't stael ontvloden,
Dat hem vervolgt, en velt, ten zoen der gramme goden),
Voor Frankrijk's altaer viel.

VAN DUYSE.

Van *Ernest Buschmann* verscheen in 1839 bij L. J. De Cort te Antwerpen een bundel verzen in 8°, van 240 pagina's *Rameaux, Satyres, Ballades*. Daarin een gedicht over Jacques Van Artevelde.

Men vindt het verder in onze studie gedeeltelijk aangehaald.

En nog gaat Van Duyse voort Artevelde altijd weer opnieuw te bezingen. Getuige het vers dat op blz. 96 van het 2e deel van de reeds hooger vermelde « Vaderlandsche Poëzij », in 1840, in drie deelen bij Hebbelynck te Gent verschenen, te vinden is. Hier volgt het :

JACOB VAN ARTEVELDE

Gehoorzaemt als een vorst, doorschoten als een hond.
Vondel : Masanjello.

Op 's ruwaerts eergestoelt, dat Frankrijk zelf deed beven
Door 't vlaemsche volk vereerd, ook 't vrije hulde bood ;
Door laffen moord geveld ; in 't plechtig graf verheven,
Waerop 't verzoeningslampje een zachten schemer stoot ;
Verbannen uit het graf door d'arm eens blinden ijvers,
Die in den dwervelvind uw ridderassche strooit ;
Veroordeeld en gedoemd door felverhitte schrijvers,
En door onze eeuw op nieuw met gloriedosch getooid ;
Dit 's Artevelde's lot. Het leert ons : In u zelve
Vindt gij alleen het lot van vaderlandschen moed.
Het volk bouwe u een troon, of moge een graf u delven
Eene enkle weegschaal richt den brave in 't lasterbloed.

Prudent VAN DUYSE.

Frans Rens dan weer op zijn beurt liet in zijn bekend « Nederduitsch Letterkundig Jaerboekje » voor 1841, op bladzijde 30, een tamelijk lang gedicht « De dood van Jacob van Artevelde » drukken. (5) In Maart 1840 geschreven. Het telt 96 verzen. Ook opgenomen in *Rens, Vaderlandsche Poëzie*. Gent. Hebbelynck. 1840. 2e deel, bl. 92. Hier volgen de verzen van den aanhef :

DE DOOD VAN JACOB VAN ARTEVELDE

De groote Gentenaer, wiens degen en verstand
Gescherpt was voor het heil van stad en vaderland,
Die hij met moed onttrok aen fransch geweld en kluister ;
De held, dien 't volk verhief ten top van magt en luister,
Kwam, na een korte reis, nu weder in zijn stad,
Ter staving van 't verbond met dien, hem dierbren, koning.
Hij had met Englandts vorst een overleg hervat ;
Gerust en argeloos, wendt hij zich naer zijn wooning,
En groet met heusche tael en vriendelijken lach,
Gelijk hij altoos deed, elk die hem nadren zag.
Maer welk een ommekeer ! Wat moet zijn oog aenschouwen !
Hij vindt geen vredesgroet, geen eerbied bij getrouwen ;
Men schuwt zijn lach en blik. — De blijde stadgenoot,
Die kortst hem vriendschap toonde, billijk hulde bood,
En hem ten voorbeeld wees aen zijn verrukte kindren,
Kan thans op 't streng gelaet geen blik van toorn verhindren,
En keert van d'eedlen Man, die hem zijn heilstand gaf,
Als op des boozen zicht, de fonkelende oogen af.

1840

Frans RENS

En eindelijk verschijnt ook het eerste Vlaamsche Arteveldedrama. Daar zorgt *Hippoliet Van Peene* voor, die het eerst de Arteveldefiguur op de Nederlandsche planken bracht. En wel in 1841, toen van hem verscheen zijn historisch drama ; het eerste ook in de rij zijner historische stukken : « *Jacob van Artevelde, of zeven jaren uit de geschiedenis van Vlaanderen. Historisch drama met Koors, in vijf bedrijven* ».

Van Peene, heeft het met zijn « *Broedermin en Taelijver* » verscheidene malen opgevoerd, en hij vertolkte daarin herhaaldelijk zelf de rol van Geeraert Denijs.

(5) In een « wedstrijd voor uiterlijke welsprekendheid » die op Zondag 14 Februari 1847 te Deinze werd gehouden, en door de maatschappij « Voor Moedertaal en Vaderland » was uitgeschreven, werd de eerepenning toegekend « in het deftig vak » aan den Heer A. Van Hoorebeke van Zomergem, met het dichtstuk : *De Dood van Artevelde*. (De Eendragt, 1° jg. blz. 80).

Na de eerste voorstelling van Van Peene's drama, las Prudens Van Duyse van op het tooneel, volgend gedicht voor, verschenen in de « Messenger de Gand », op 1 September 1841.

AAN DE STAD GENT

Klinkdicht

Neen, Keizer Karels naam werd niet met hem begraven :
De Gentsche borger straelt voor de eeuwen onverdoofd.
Te recht, o edel Gent, die Vlaendrens roem blijft staven,
Werd als dien vorst, Gallait met lauwergrœn omlooft.

Toch wou die trotsche held u naer zijn wenk doen draven,
De vrijheid, u zoo weerd, heeft hij van schild beroofd
Zijn gramme bliksemschikt, omdat ge als spaensche slaven
Niet nederboogt, trof u het opgeheven hoofd.

En thans, dat, eindelijk op schande en moed gewroken,
Gelijk een heldre star de wolken uitgekroon,
Uw Artevelde rijst, uw grootste vijheidszoon ;

Thans dat de man herleeft, de roê der dwingelanden,
Wiens naem, als vuurbaek, voor het nageslacht moet branden,
Spreek, hebt gij voor de pen als voor 't penseel geen loon ?

Prudent VAN DUYSE.

Van Duyse's edelmoedige oproep is echter die « eens roependen in de woestijn » geweest !

Op de laatste bladzijde van de inleiding op zijn « Examen critique » waar hij trouwens ook aankondigt dat « M. le docteur Van Peene » aan een tragedie over Artevelde bezig is, beweert Prof. Voisin dat *André Van Hasselt* de laatste hand legt aan een treurspel in vijf bedrijven, : intitulée « Jacques Van Artevelde ». Ik heb daar geen spoor van gevonden.

Dit is vooreerst alles wat rond de eerste beeldhouwkunstige Artevelde-hulde te groepeeren valt nadat we nog een paar vulgariiserende schriften vermelden van :

Moke. — Esquisse biographique de Jacques d'Artevelde. Bruxelles. Imprimerie de Delevingne et Callewaert. 1841. — 51 bladz. (Het schriftje werd eigenlijk anoniem op de markt gebracht. Maar het is van Prof. Moke.)

Victor Joly. — Chronique de Jacques Van Artevelde. Bruxelles. Wahlen.

Lesbroussart. — Aug. Voisin. Examen critique des historiens d'Artevelde. Een boekbespreking van dit werk. 7 bladz. Als overdruk afzonderlijk verschenen. Gent. Annoot-Braeckman. 8°.

Maar toch moet ik alvorens tot de tweede periode over te gaan, hier eerst nog aanstippen dat, een paar jaar na het aanbrenge van bust en balkon aan het Arteveldehuis te Gent, dat namelijk in 1837 de Regeering een blijk, van waardeering aan Gent en aan zijn Artevelde gaf. En wel op een zeer eigenaardige manier. Door aan één van de lokomotieven, die aan de openingsplechtigheid van het Gentsche station deelnamen (de treinslepers, zooals men die toen noemde, droegen dan nog namen, net als nu nog de schepen) den naam te geven van: Artevelde. Zoodat, wie zou dat vermoed hebben, Artevelde nog onze Gentsche spoorhalle heeft helpen mee inaugureeren! Maar dat lokomotiefke zal nog een staartje (en niet alleen eentje van wagens) krijgen. Zie verder. De minister op wiens aktief dit initiatief dient ingeschreven, was J. B. Nothomb, minister van Openbare Werken, die vroeger reeds in de « Indépendant » van 1835 een waardeerend artikel aan Artevelde had gewijd.

III. — DE TWEEDE HULDE : HET BORSTBEELD

1845

De tweede beeldhouwkunstige hulde, die van 1845, zal ons een rijkeren « letterkonstigen » oogst bezorgen.

In 1845 zou het vijf honderd jaar geleden zijn dat Artevelde werd vermoord. De kleine groep Arteveldevrienden zag met leede oogen dat nog te tijden niet rijp schenen, en de officieele hulde aan den « saige homme » weeral ging uitblijven...

De Arteveldestudie was er ondertusschen *toch* flink op vooruitgegaan, dank zij vooral aan Prof. *A. Lenz*, die voor 't eerst de archieven zelf begon te doorsnuffelen; vooral de rekeningen der stad Gent, waar, hoe is 't mogelijk, vroeger niemand aan gedacht had, die toen al had uitgegeven zijn baanbrekend werk. « Jacques Van Artevelde : histoire des six Premiers mois de son administration. 1837, en die volop bezig was aan de voorstudie van zijn grootsch opgezet werk : « Louis de Crecy, Jacques Van Artevelde et leur époque », waarvan echter slechts een uitgebreid prospectus alleen het licht zag.

Lieven van Caeneghem echter gaf toen in 't geheim opdracht aan *Norbert Cornelissen* om te zorgen dat een groot bronzen borstbeeld van Artevelde zou worden vervaardigd. Dit beeld zou

hij aan de stad laten schenken, met opdracht het aan den voet van 't Belfort, ten aanschouwe van alle burgers, op te richten. Dit geschiedde. Cornelissen belastte den beeldhouwer Pierre De Vigne-Quyo met het boetseeren van de Artevelde-buste. Die werd plechtig overhandigd aan de gemeente op 2 Juli 1845 (6). N. Cornelissen voerde er tevens het woord. Deze Arteveldeplechtigheid bracht eindelijk de gemoederen in beroering. Zoowel de letterkundigen als de volksdichters.

En vooreerst bij de plechtigheid der overhandiging zelf.

De « Melomanen » zongen bij de aanbieding van het borstbeeld twee « Hymnes ». Het eerste, op woorden van *Prudens Van Duyse*, op muziek van *M. Fastré* luidde als volgt :

« Nog staet het Belfrood daer, groot man, om U 't ontvangen,
Als een verwinnend held wien 't vaderdak verbeidt ;
Hij komt : het maegdenkoor breekt los in zegezangen,
Zijn moeder kust hem têer, en weent van zaligheid. »

« O Artevelde, grootsch zijt gij aan 't graf ontstegen,
O gij, die Vlaendren redd' en 't aen zich zelf hergeeft.
Gij ziet op 't oude Gent, hervindt het onverslaefd
En : 't Vlaenderen den Leeuw ! stijgt U tot hymne tegen. »

En het tweede, is nog wat minder ware poezie, woorden van V. De Meyer, muziek van Mengal :

« Juich nu, o Vlaendren juich !
Uw reus, uw Artevelde
Herleeft ! O Vlaming buig'
Ja, heil aan d'held der helde !

Dat bloem en lauwerkrans
Zijn borgerskruin omstrengen
Die Vlaendren roem en glans
Altoos wist bij te brengen »

Van Duyse vond echter de muziek die Mengal op deze laatste tekst had gecomponeerd zoo uitstekend dat hij er zijn « Juich, Rhijn » op adapteerde, uitgevoerd te Keulen op het feest van het Duitsch-Vlaamsch Zangverbond in 1846.

(6) Deze datum wordt vermeld op de uitgave van Norbert Cornelissen's : « Discours prononcé le 2 juillet 1845, jour de l'inanguration solennelle du buste colossal en bronze de J. Van Artevelde ». Dit strookt niet met den datum vermeld op 't programma van de « Société des Melomanes » ; daar heet het : 30 juin 1845.

De « Société Royale des Beaux-Arts » had ter gelegenheid van deze Artevelde-hulde alvast op 25 November 1844 een dubbele « concours littéraire » uitgeschreven. Eerstens ging het om een *gedicht* uitsluitend in 't Nederlandsch, dat Artevelde verheerlijken moest, en dat minstens 300 verzen moest tellen. Er kwamen toch al zeven inzendingen binnen. Wat veel is voor de tijd. Met eenparige stemmen werd het gedicht: « Aan de stad Gent — Jacob van Artevelde » van *P. P. Van Kerckhoven* uit Antwerpen, bekroond.

Laten wij hier enkele van die « met goud bekroonde », dichtelijke dingen volgen :

« Ik zal mijn dichterstem doen dondren
Ik zal aan de aerde uw grootsche wondren
Verhalen, met een gloende spraek ;
Ik zal, als eertijds Gods profeten
Door Hem bestuerd, mijn kracht niet meten
Slechts voelen 't vuer waerdoor ik blaek ;

Ik zal den laster met den roede
Der waarheid geeslen tot den bloede,
Herstellen uwen roem en faem ;
Ik zal U schatten doen naar waerde
U de eerbied van ons land, van de aerde
Doen glinstren om uw grooten naem !

— Maer ach ! wat zeg ik ? moet ik spreken
Om Artevelde ! om U te wreken ?
Moet ik een dondrend dichterwoord
Op Vlaendren, op Euroop doen stroomen
Dat doordringt tot het hart der loomen
Dat door de vuigste zielen boort ?

O lang reeds, lang zijt gij gewroken
Lang is de keten reeds verbroken
Die U den eeretempel sloot :
Reeds zijt gij op 't altaar gestegen ;
Reeds dreunt uw roem ons galmend tegen,
De wereld weet het : gij zijt groot ! » (7)

P. F. VAN KERCKHOVEN

(7) Annales de la Société Royale des Beaux Arts et de Littérature de Gand 1844-1845. Ook in Van Kerckhoven's « Gedichten en Balladen » verschenen.

En zoo dreunt het de meer dan drie honderd verplichte verzen verder door. Aan te stippen het motief dat in al die eerste « zangen » op duikt. Nu zijt gij *gewroken*.

Echter het meest interessante, want volmaakt volksletterkundig, dus folkloristisch produkt door dit letterkundig concours opgeleverd is het « Dichtstuk op Jacob van Artevelde » door een *onbekende poëet* ingestuurd. Daar het gewrocht niet werd bekroond en de niet-geopende omslagen met de verklaring der door de inzenders aangewende zinspreuken werden verbrand, zullen we nooit te weten komen wie dit gedicht op zijn geweten heeft. Een oprechte volksdichter, of een intellectueele spuitser. Ik meen wel het eerste te mogen aannemen. Dit stuk verscheen, et pour cause, nooit in druk. Ik meen wel dat de lezers van « Oostvlaamsche Zanten » van ruime uittreksels van dit heldendicht met plezier en genoegten zullen kennis nemen. Het stuk zelf telt 360 verzen.

DICHTSTUK OP JACOB VAN ARTEVELDE

« Komt Musa, staat mij bij, wilt uwe snaren stellen
Op eene heldentoon, laet mij hier goed vertellen
De Deugden, Roem en Lof van Jacob van Arteveld'.
Die vogt als eenen Leeuw met 't aldergrootst geweld.

.
't Was in de Gentsche stad zeer schoon en uitgelezen
Dat Jaak van Arteveld' ontvangen heeft het wezen
Zijn ouders allebei van Adellijk geslagt
Die waren wel aenzien, van iedereen geagt.
Men zag in zijn gelaet iets wonders uitermaten
De moeder wou die zaek niet onverschillig laten
Zij liet er van de konst bij komen menig man
Van 't teeken wonderbaer wou ze z' het bedietsel van.
« Dat kind, uw waren troost, dien schoonen jongelinge
« Zal in zijn leven doen zeer vele wondre dingen ;
« Hij zal voor zijn gelaet en overgroot verstand
« Van ieder zijn bemind, en g'eerd ten allen kant ;
« Hij zal zijn moeder teer, en vader ook beminnen
« Met een oprecht gemoed, met liefde hart en zinnen.
« God heeft U eenen zoon vergund hier op der aerd,
« Maak er uw werk van dat g' hem wel bewaert »
Zoo sprak er een wijs man, aen zijn ouders teeder...

.
De leerzugt van Jacob zag m' in zijn kinderjaren ;
Geen jongen in zijn school en kon hem evenaren

Hij was zijn vaders troost en zijne moeders vreugd
En zijne levenswijz' die was vol eer en deugd ;
Hij haalde prijs op prijs in zijne studieklassen
Hij liet hem van geen mensch of student ooit verassen.
Behaalde palm op palm, en lauwers op zijn hoofd
Zijn groote studielust zag men nooit uitgedoofd.
Hij wierd naar d'hoogeschool van Parijs toegezonden
Daer heeft men zijn goed brijn en iver ondervonden,
De Regten van den Staet, en ook van elke land
Dat maekt zijn groote werk, daer had hij van verstand.
Zijne medekampenaers, de beste kampenisten
Die men vond tot Parijs thans onder de juristen,
Die gaven hem den palm voor zijne wetenschap
De welke hij bezat tot op den hoogsten trap.
Hij moest zijn studielust verschijde keeren staken
Om hem soms in 't Paleys des konings te vermaken
Op menig groote feest en schoone danspartij
Daer wierd hij op verzogt, daer zag m' hem geerne bij.
De dames op het Hof omringd met bloemekransen,
Daer zag men d' Arteveld' zeer dikmael mede dansen.
Was er een schoon concert in 't midden van 't salet
Daer wierd hij met veel eer ook op een stoel gezet.
Hij was in 't fransch musiek, in 't zingen zeer ervaren
Er weinig menschen hem in konden evenaren.
Voor zijnen hof te doen aen Dames, zeer charmant,
Daer was hij voor bekend door g'heel het fransche land.
Hij was een hoveling in alle zijn manieren ;
Kwam hij soms met 't spel wat veel geld te verliezen
De goude stukken gelds, die zag hij aen als niet,
Al schoon hij veel verloor, vertoonde geen verdriet.

Ziedaar dus een aantal tot hiertoe gansch onbekende bijzonderheden uit Artevelde's verborgen jeugd en prille jaren !

Maar ook de terugkeer van dat wonderkind, dien primus, in zijn geboortestad, wordt ons nog beschreven.

Zoohaest de Gentsche stad de tijding had vernomen
Dat haren braven vriend d'Arteveld' moest gaen komen
Zag men er vele vreugd, men ging hem te gemoed
Tot verre buiten stad, met eenen schoonen stoet.
Hij werd als eene vorst met vele pragt ontvangen
De burgers hunnen wensch alsook hun harts verlangen

Die waren al in hem, tot steun van hun schoon land
Zij maekte rekening op zijn moed en verstand.

.

Den geestelijken staet, Bisschoppen en Prelaten
De grootsten van het Rijk, er bij de heeren Staten
Die zagen hem aen als een getrouwe vriend
Met zijnen wijzen raed was iedereen gediend.

.

Er kwam een groot verschil tusschen twee Potentaten
Den Koning Eduard had Engeland verlaten,
Hij kwam met eene vloot van schepen tot Sluis aen
Om daer de fransche magt ter zee g'heel te verslaen
Van Artevelde's brijn die moest eerst overwegen
Wat voordeel en wat schaë er mogt zijn, voor of tegen.
Hij zag dat Frankrijk niet aen België goed kost doen,
De waren kosten daer veel te veel van fatsoen.
Hij zag twee kampioenen die haekten om te strijden
En die hun met veel moed hun zich daer toe berijden
Zij waren allebei al even groot van magt,
Bezield met strijdend lust en overgroote kragt.
Hij zag dat Belgenland veel voordeel kost gaen halen
Zoo men het fransche volk den oorlog deed betaalen
Hij hitsten op den Belg : dat hij met eene vloot
Tot Sluis kwam en dan wierd van Edward Bondgenoot.
Door zijn Staetkundigheid en zijne slimme streken
Kwam nu de fransche vloot het geld en 't brood 't ontbreken
Terwijl den Engelschman had al in overvloed
Hij had veel geld in 't dak, en wierd zeer goed gevoed.
Hij stroeide tweedragt ook onder d'officieren,
Zij schimpten op malkeer, zij deden niets als tieren ;
Den opper admirael die werd niet meer aenhoord
Door zijne hoovaerdij was men op hem gestoord.
Hij gaf integendeel zijn raed vol goede reden
Dat Engelschman en Belg, eens op de vloot getreden,
Hem onderwerpen moest aan één commandement
Dat iederen soldaet daer moest mee zijn kontent.

Hadden zij dien wijzen raed van Artevelde maar in 1914-1918 gekend ze zouden warempel zoolang op het commandement unique « dat één commandement », en de victorie, niet hebben moeten wachten.

Dan volgt een lange en pittoreske beschrijving van de zeeslag te Sluis. Ik kan alles niet aanhalen. Deze regels geven er een voorsmaak van :

De Belgen hunnen moed was groot en uitermaten
En nievers vond men zoo kloekmoedige soldaten.
Zij klommen op het schip van hunnen aertsvijand
Met een pook in den mond en sabel in de hand.
Hun oogen vol van vuur met knerzelende tanden
Zag m' hun 't fransch krijgsvolk geweldiglijk aen randen
Met elken sabelslag dat elken Belg gaf
Sloeg hij een arm, een been of wel een hoofd af.

En 't slot van d' historie :

Al schoon de franschman vogt met vele dapperheid
Wierd zijne vloot vernield naer eenen harden strijd.

.

Er werden veel gedood, gegoeid het water in
Zij vielen in de zee daer tegen hunnen zin.

En wat onze mannen betrof :

Den opperadmirael die was van hun kontent
Dit liet hij zien aen hun, door een schoon compliment.
Van Artevelde kwam ook op het schip getreden
Naerdat den Admirael gezeid had zijn lofreden
Hij sprak den Engelsman en ook de Belgen aen
« Mijn vrienden, zei hij hun, ik ben van U voldaan ».

Mijn vrienden tracht nu wel U allen te vermaeken
Den wijn en goede spijs is hier in overvloed
Weest alle wel verheugd en minzaam van gemoed. »
Zoo sprak van Arteveld' nu sinds vijf honderd jaren
Aen alle de krijgslie die daer vergaderd waren.

Naer dat hij had gewerkt geheel zijn levensdagen
Om God den Opper Heer en menschen te behagen,
Naer dat hij had gedaen aen ieder een plaisier
En voor zijne moeite nooit gewild had niet een dier,
Wierd hij zeer schrikkelijk vermoord als een verrader
Tot Gent in zijn schoon huis, dien braef en goeden vader.

Zoolang de Gentsche stad nog zal in 't wezen blijven
Zal men de kundigheid van dat groot man beschrijven

Verheugt U, Gentenaars, dat God hem heeft verkoren
Om in uwe groote stad eertijds te zijn geboren.

En voor het eindigen, die toenmaals stellig in Gent zeer verspreide verzuchting : Artevelde moet een standbeeld krijgen !

Gij moet te zijner eer een standbeeld hoog verheven
Opregten opdat hij voor eeuwig blijve leven
In uw gedagtenis, schenkt hem dit nu voor loon.
Het zou voor uwe Stad, ook zijn een schoon vertoon
Gij zoudt uw boezemvriend met 't aldergrootst behagen
Met liefde, en hoogmoed aenschouwen g'heele dagen
Gij zoudt op elken stond met veel genegenheid
Aen hem een hulde doen met veel eerbiedigheid.

Een ander heldendicht in vijf zangen was ingezonden onder de kenspreuk « *Hulde aen de waerheid* » en telde niet minder dan 514 dreunende alexandrijnen in dezen aard :

Rijs op, o Vlaendrens held ! verlaat uw marmren graf
Waer gij vijf eeuwen lang miskend ligt in geborgen
De waerheid rukte in 't einde uw somber doodskleed af
Rijs op en groet met mij uw glorieijken morgen (8).

In dezelfde bundel waarin de vorige handschriften te vinden zijn, is nog een fransche cantatetekst in handschfchrift van *Clément Michails* : *Les Flamands sous Artevelde*. Zonder belang.

Theodoor van Rijswijck ten slotte had ook een gedicht ingestuurd, maar haalde de palm niet weg. Hij publiceerde later zijn gedicht met de melding : « onbekroond dichtstuk in den prijskamp te Gent ».

Zie zijn « Karel De Stoute. Jacob Van Artevelde. — Twee onbekroonde dichtstukken uit de prijskampen van Antwerpen en Gent. 1845. »

De tweede prijskamp nu van de « *Société des Beaux Arts* » ging om een *discours historique* ; in 't fransch, of in 't vlaamsch ditmaal. Er kwamen 5 inzendingen binnen. Vrederechter *Ecrevisse* van Eekloo werd om zijn Vlaamsche redevoering, die hij nooit heeft uitgesproken, bekroond ; de Heer *J. De Winter*, om zijn fransche. Deze fransche « redevoering », Jacques van Artevelde, verscheen in druk te Gent bij De Busschere frères, rue du *Savon*.

(8) Deze laatste drie gedichten zijn in handschrift bewaard ter Universiteitsbibliotheek Gent in den bundel *Soc. des Beaux Arts de Gand. Concours*. — G. 11. 203. (18).

(sic!) Die zeep schijnt echter maar gediend te hebben om dien naam spoedig weg te wisschen. Want, per slot van rekening, is het onvertaalde *Savaen* blijven voortleven.

Prudens van Duyse, de Vlaamsche gelegenheidsdichter bij uitmuntenheid, bezong nu eens Artevelde niet rechtstreeks, maar wel den milden man, den onbekenden gever van het borstbeeld.

AEN DEN BURGER DIE AEN DE
STAD GENT ARTEVELDE'S BRONZEN BORSTBEELD
HEEFT GESCHONKEN

Ziet gij dien draek, die bruischend toegevlogen
Den gorgel opgekropt van gift, een graf genaekt
't Omkronkelt met bedwelmende oogen
En daer een zwadderstroom op braekt?

't Is 't wangedrocht, op heldendeugd gebeten
Des Lasters Python is 't, die op verderving loert,
En die, ontsnapt aan 's afgronds keten
Nog krijg met Artevelde voert.

Beef, laster beef! Er stroomden nu vijf eeuwen
Reeds over zijn gebeent: die feestzon schiet haar licht
Grootsch over 't land der Vlaemsche Leeuwen
En ieder straal is u een schicht.

.

Een vaderlander wenkt; Van Artevelde
Herleeft in 't sprekend brons van Gent, voor 't Vaderland.
Zie daer de borst die toornig zwelde,
Bij onzen vaedren ramp en schand.

Zie daer het brein, dat onze vaed'ren wreekte
De vastgewortelde eik, ten schut van 't stormgeweld
Die aan zijn voet een scheutje (9) kweekte
Als hij, door Frankrijk's bijl geveld.

.

Uw graf zal uw verheven daed niet roemen
In gouden letterschrift op 't marmèren gesteent
En Gent, die koningin der bloemen
Plant geur noch schauw rond uw gebeent.

Prudent VAN DUYSE.

(9) Philips van Artevelde.

Weer het motief dus : *de laster gewroken.*

Verder voelde G. J. Dodd zich door het Artevelde-thema geïnspireerd, en liet een « *Dichtstuk op Jacob van Artevelde* » verschijnen, en evenzoo bezong *Vrouw van Ackere*, geboren *Maria Doolaege* in 1845 in zeven zangen en een rouwzang « *Jacob van Arteveldes daden en dood* » opgenomen in haar bundel « *Winterbloemen* » in 1868 te Gent verschenen, en waarin het gedicht de bladzijden 283 tot 346 beslaat.

Ik haal hier even een strofe aan uit dien rouwzang, waarin 't zoenlampmotief weer opduikt.

Rust, wijze man, bij 't stille lampgeflonker
Waarin 't geweten van den booswicht treurt.
't Is 't beeld der droeve maan, die 't nachtelijk donker
Doorbreekt, wanneer het West geen kim meer kleurt.
't Verzoeningslampje blijve uw lijk bewaken ;
't Blauwt onder 't tempeldak, waar gij voorheen
De ziel der menigte van moed deed blaken,
Wen 't neringsleger grootsch voor U verscheen.

En 't slotvers van heel die zang :

Zoo wreed moest 't arme Vaderland thans boeten
Valois dacht : « Nu geen Artevelden meer ! »
En stelde op zijne borst de looden voeten
En 't werd zijn slaaf en martlaar als weleer.
En veertig jaren smaad en nieuwe rampen
En veertig jaren moed, die weerstand bood
Aan dwang en wraak, bij 't wreed hadnekkig kampen
Was 't lot, dat Volk en Vaderland verslond.

Maar ook de eigenlijke folkloristische dichtersnaar werd in 1863, in *Volsliederen* Artevelde ter eere, aangeroerd. Men weet dat Artevelde's borstbeeld bestemd was om aan den voet van 't Belfort ergens te worden opgericht. Het dappere Gentsche magistraat vond toen ter tijde er niets beters op dan Artevelde ten pronk te stellen op een monumentale publieke pomp die daar ergens op de Botermarkt vóór het Belfort stond. Maar dat stond de Gentenaars, die reeds eerbied voor hun nieuw-ontdekten « gruchten man » hadden, bij lange niet aan. De tongen kwamen los, en de liedjes kwamen cito voor de pinnen. Hier hebt ge een eerste

« Hekeldicht op het misplaatsen van het standbeeld van
Van Artevelde ».

Stemme : La Fraternité.

Om heldenmoed ten volle op te beuren,
En hem de welverdiende huld te biën,
Zal er in Vlaend'rens hoofdstad iets gebeuren,
Wat nimmer toch een' stervling heeft gezien !
De grootste man welk' een Belge ooit baarde
De dappers' held, die m' ooit vond in zijn vak,
Herbakt men nu, en 't buestje, in brons of aerde,
Spijkt den raed boven een pompenbak.

Vijf eeuwen zijn helaas ! reeds weggevlogen,
In 't eindloos diep der eeuwigheid gesneld,
Eer 't dankbaar hart der Gent'naer wordt bewogen,
Eer dat het denkt aen hunnen grootsten held !
Hem die staeg voor hunn' vrijheden kwam vechten !
Hem die hunn' hoede voor den bedelzak
Zal men een onbeduidend buestje oprichten
Van Artevelde nag'len op een bak !

Een ander man, die onze' eeuw ook mag tellen,
Een man gesproten uit den burg'ren stand,
Die lijf en goed steeds kwam te pande stellen,
Tot heil en bloei van 't dierbaar vaderland.
Lieven Bauwens moet m' ook een plaets bereiden,
Zijn buest moet pronken in suikergebak
Regt over onzen held van vroeg're tijden,
Regt over Jacob op zijn' pompenbak !

Ziet daer Gent's helden op hun bakje prijken,
Tot schand en spijt van stad en landgenoot !
Ziet hoe zij grimmend malkaër nu bekijken,
En lagchen als een kat in barensnood !
De Draek, voorwaar, zal hare spil ontvlugten,
Om van nabij te zien dit nieuwgebak
Vreest voor 'haer' toorn, als zij razend zal zuchten :
« Van Artevelde's buest op eenen bak ! »

Welaen dan ook, gij helden onzer dagen,
Gij, in wiens hart lands- en volksliefde gloeit,
Komt voor 't geluk van elk uw leven wagen,
Verpand het volk uw vrijheid, eer en goed !
Eens zal de stad U wel verheerlijken,

Herscheppend U in een Peetje Kozak, (10)
En veel volk zal naer U dan komen kijken
Als gij zult staen op pis- of pompenbak.

C. D. B.

En als onvermijdelijk moest Pierlala daar zijnen slabaar in slaan.
Hij deed het op volgende wijze :

*Samenspraek tusschen Pierlala en een Burger van Gent over
het Buestje van Jacob van Artevelde.*

Laatst, Pierlala sprong uit zijn graf
Hij was frisch van aenzien,
En naer de stad Gent kwam hij af
Om daer wat nieuws te zien.
Hij zag een pomp, hij zag een hoofd
Het scheen hem van verstand beroofd...
Quoi donc ? zei Peirlala sasa,
Wat 's dat ? zei Pierlala.

Ei, zeg mij, vroeg hij aen een man,
Wat is dat voor een' vent ?
Is 't een bier- of een waterman ?
Is hij alhier bekend ?
Hij schijnt mij aerdig met zijn baerd,
Wat is hij droevig en verwaerd
Mon Dieu ! zei Pierlala sasa,
Mijn God, zei Pierlala.

De Gentnaer antwoordde hem nu,
Mijnheer, dit was een held,
Een groote held 'k verzeker 't U,
Men heeft het ons verteld.
Maer omdat hij ons volk vrij kocht,
Ook hebben wij zijn naem verkocht,
Vraiment ? vroeg Pierlala sasa.
Is 't waer ? vroeg Pierlala.

Geloof mij, zeide deze man,
Van Artevelde is groot,
't Is hij die ons het juk afnam
Hij gaf ons eer en brood...
Maar 't volk heeft hem zoolang miskend

(10) Wie kan ons deze uitdrukking nader verklaren ?

En nergens staet hij ingeprent!...

— Honteux, zei Pierlala sasa,

't Is schand! zei Pierlala.

Maar, zeg mij vriend, voor dezen buest,

Vindt men toch een portret.

Om 't naer te maken knap en juest,

Zooals het is de wet?

— Och neen, Mijnheer, zoo doen zij niet,

't Is bij ons dat men kemels schiet!...

C'est sot! zei Pierlala sasa,

't Is gek! zei Pierlala.

Maer is het Gentsch bloed uitgedroogd,

Dat zulke zaek gebeurt?

Heeft men niets ééns gepoogd

En 's volks lach opgebeurd?

— Wel ja! Mijnheer, wel hier en daer

Vindt men een ware Vlaenderaer...

— Eh bien? vroeg Pierlala sasa,

Eh wel? vroeg Pierlala.

Eh, wel, Mijnheer, zij kampten kloek;

Zij wekten 't Gentsch volk op,

Zij lachen met pomp en vuilhoek

Doch schande steeg ten top;

En gij, en ieder vreemdeling

Gij vindt dit dom en zonderling!

— Parbleu! riep Pierlala sasa,

Parbleu! riep Pierlala.

Wat zegt het volk daer nu al van?

't Verstaet aen 't buestje niet.

Het lacht met zulken pompbak, man,

Een kemel die men schiet;

't Zegt « Hadde Tjaak wat schoons gedaen

Men hadd' hem op geen bak doen staan

Bien dit! zei Pierlala sasa,

Zoo is 't! zei Pierlala.

D. P. S.

Deze beide liedjes zijn getrokken uit *Lieven Everwijn: Korte Levensschets van Jacob van Artevelde voor het volk geschreven*. Bij Snoeck-Ducaju (1845). Deze Lieven Everwijn zou, volgens

een aantekening op een exemplaar dat in de Gentsche Universiteit's bibliotheek berust, *Jean Stecher* zijn.

Voor de *Artevelde-iconografie* is ook dat boekje interessant. Het bevat een *Artevelde*-afbeelding in een soort kamerrok, onder een barokke zegeboog met wapens, busten, vlaggen en festoenen en medaljons beladen. En wonder: juist boven *Jacob's* figuur zelf, prijkt een portret van Keizer Karel! Geteekend door *L. Defferrez*.

Ook *Prudens Van Duyse* sloeg op zijn beurt om 't zelfde motief den lichten hekeltoon aan, en brak tezelfdertijd een eerste lans voor het oprichten van een standbeeld-ten-voeten uit aan den Gentschen reus. En wel in het volgend gedicht:

JACOB VAN ARTEVELDE.

I

Voorwaer, er steekt iets godlijks in
Weldadig, groot te wezen,
En te verschuilen voor elks oog,
O, dat de Onzichtbare den stervling loonen moog!
Die van geen tonge, van geen hart, wou zijn geprezen.

Omdat hij mild zijn beurs ontsloot
Het Gentsche jubel van vijf honderd jaer ter eere!
Hij sprak, « Het uer van eerherstelling sla!
Dat *Artevelde* in 't brons daer, als een ridder sta,
Die nog onze eer, ons regt, ons volksbestaen verweere! »

Hij sprak, en ging elk voor: O *Gentnaer* stap hem na,
Een groot man van 't voorheen is 't land een krachtig wapen!
Deze is een standbeeld waard. Zal hij gedwongen zijn,
Op een vergeten pompbak, als *Brussels Mannekijn*,
Slechts water aan te gapen?

II

Hij werd niet gekanoniseerd;
En 't nat, waerbij de man als een nieuwe sant, zou rijzen,
Bezit geen enkle wonderkracht
Opdat het mooglijk werd verpacht:
Hij kan der goede stad daer geen en dienstdienst bewijzen.

Van schilderijen hield hij niet veel
Wie weet het niet? Hij was, als eereleid, de neering
Der *Brouwers* ingestapt.
Er werd (zegt de kronijk) een lekkre pot getapt
Ten tijde van zijn landregeering.

Hij was geen hoofdman der pompiers
Noch vischte, als zijn Philips, in Lei of Scheldebaren.
Maer zag men hem geen brouwer zijn,
De wijze man schonk brood en bier, en fransche wijn,
Den nijverige Gentenaren.

Een standbeeld hem : hij was geen schilder ik beken 't,
Ja zelfs geen muzikantje
Hij was een eelman slechts, die ligt niet lezen kon,
Als menig nu : maer hij ontstopte onz' welvaartbron
En elk benijdde ons landje.

Hij eischte Rijssel, en Orchies, en Doornijk weêr,
Door Frankrijk zegezwaerd gerukt uit onze handen !
« Moed en volharding ! » was zijn woord.
Niet strafloos, Cortrezijn, Gentsch poorter, bleef uw moord,
En Artevelde's naem deed Frankrijk knersetanden.

III

Een standbeeld hem ! of rees daerom Cornelissen,
Wrocht Lenz daerom ruim zeven jaren,
Opdat 's mans eer, zoolang door lasterstorm belaegd,
Eens zonnehelder bij zijn jubel opgedaegd,
Mogt schittren voor de Vlaemsche scharen.

Of is al 't marmer dan verbruikt
(West Vlaming zou het kunnen peizen ?)
O, Gentenaren, aan uw schouwburg, zoo volschoon,
Aen uwe, 't voorhoofd in den blauwen wolkentroon
Verheffende paleizen ?

Neen, neen, gij hebt voor hem nog brons en marmersteen
En gij hebt nog Delvaux in uw doorluchte wallen !
Ontsteekt zijn, door een storm verdoofde, zoenlamp weêr,
Gij, trouw aen de eeredienst van 't glorierijk weeler :
Gij hebt nog monden, om zijn glorie uyt te schallen.

Gij hebt nog poorters met een vorstelijke ziel,
Nog poorters van de aloude dagen,
Trotsch zijt gij op uwe stedepracht,
Vereert en volgt het nageslacht :
Moge een nieuw kunststuk weêr uw roem ter wolken dragen.

Een kunststuk, dat gelijk uw grijze Belfortreus,
Ons majesteit bewonderd,

Met kracht als Artevelde omgord
Blijft onomstootbaer staen, wat om hem henenstort
Door geenen tijd geplonderd.

Ziet gij in Duitschland's heilig bosch
Dat standbeeld daer verheven?
't Is Herman de Teutoon: 't rijst tachtig voeten hoog,
Ginds, op een dom! Hij steekt zijn zwaerd in 's hemelsboog,
En ziet nog aen zijn voet de dwingelanden beven.

Pr. VAN DUYSE.

Der Gentenaren spot triomfeerde over den ernst der vroede vaders van het Gentsch gemeentehuis. En « 't buestje » verdween van de monumentale pomp om terecht te komen op den eeretrap waarmede architect Pisson gemeend had ons Stadhuis te verfraaien, maar dan nog kende Artevelde geen rust. Hij reisde van Pontius naar Pilatus. In Gentsche vertaling luidt dat van de pomp naar den trap; van den trap naar den zolder, van den zolder naar de kelder, zonder van de tusschenstations te spreken.

In werkelijkheid wil dat zeggen:

Van den trap van 't stadhuis, verhuisde het borstbeeld naar de lokalen der Universiteitsbibliotheek aan de Ottogracht, waar het ten slotte, ergens boven, achter een boekenrek gesteld werd; dan verhuisde het in 1931 naar het Museum van de Byloke, waar het, na eerst wat onder de open gaanderij een luchtje te hebben geschept, ten slotte in de reserve-kelders van moeder Abdisse's woning terecht kwam, midden stof en spinnewebben, en anderen gedeclasseerden « rommel ». Het had werkelijk geen « chance », dat buestje!

Hadde de anonieme milde geveer dat kunnen vermoeden!

Een kleine afbeelding van het borstbeeld van De Vigne-Quoy is te vinden in het « Gentsch Museum » 1895, 1^e jaar, blz. 1. of in *Pol Anri's*: « Leer uw land kennen », blz. 29. Een goede foto ervan ken ik niet.

Er bestaat een gipsen afgietsel van die groote bronzen buste, die alle Gentenaars thans weer kennen, daar ze werd rondgevoerd op den slotwagen — de huldewagen — van den Arteveldestoet van 1938.

Artevelde werd door de Vigne-Quoy afgebeeld met een ringbaard zooals de schippers er een dragen, en met om den hals een soort ketting of breuk met een juweel daaraan dat het brouwersambacht moest verbeelden.

Lieven Van Caeneghem, de geveer, is echter niet heelemaal in Gent vergeten, maar werd er, meer om andere philanthropische

daden dan wel om zijn Artevelde-gift, herdacht. Naar hem is inderdaad in 1864, het jaar nã de Arteveldefeesten, de Van Caeneghemstraat te Gent genoemd, die van de Groenstraat naar de Huidevetterskaai loopt. Hij stichtte te Gent op de Coupure een godshuis voor behoeftige blinden. Te Bellem op het kerkhof werd hem een monument opgericht waarvan Prudens Van Duyse het opschrift maakte. Te Bellem had hij de kerk laten vergrooten en veel tot hare versiering bijgedragen, en er ook aan 't gemeentebestuur een legaat voor de armen nagelaten. Zulksdanig vrijgevig man, een echte meceen, was dus één der eerste Artveldebevorderaars.

Nog een vierde met naamletters gekortteekend volksch gedicht kunnen we even vermelden. Eén dat alweer het standbeeld in 't vooruitzicht stelt. *Het standbeeld van Artevelde, volkslied door R. V. L.* Idem verschenen in « Lieven Everwijn's Korte Levenschets van J. V. A. voor het volk geschreven » ; hooger vermeld, uit 1845.

Een paar strofen maar. Het is het stroefste en onbenulligste van al de voortbrengselen der gelegenheidspoëten uit die jaren.

HET STANDBEELD VAN ARTEVELDE

Nu mag het laf van 't haetlijk hofgespan,
Nu mag Froissard zijn heldendaen belastren,
Nu mag Barant in zijn ellend'gen waen
Vol lagen haet zijn vrijheidszucht verbastren !
Nog leeft hij hier, altoos van vlekken vrij !
Vereeuw'gen wij den Held in 't brons metaal geheven
Heeft hij niet heel zijn leven
Ons tegen 't fransch gebroed, beschut voor dwingelandij ?
Vergeet het niet, o Broed'ren het is tijd !
Verheft den held om eeuwiglijk te leven
Opdat uw kunde en vaderlandsche vlijt,
Nog lang met hem, begroete ons verste neven !
Aen U de palm, o ! schandre redenaer !
Eer aen Cornelissen, die 't vreemde rot deed wijken,
Zijn naem moet eeuwig prijken
Op 't schoon metalen beeld van d' eedlen Gentenaer.

R. V. L.

De « Barant » waarvan hierboven sprake is de gekende geschiedschrijver de Barante, die in zijn « Histoire des Ducs de Bourgogne » nog de gaande opvattingen over Artevelde. had gedeeld, o.m. over het « brouwer-zijn » van Artevelde, met de kleineerende beteekenis die men er wou aan hechten. Naderhand bekende hij

door de argumenten van Cornelissen te zijn overtuigd, en tot een ander inzicht gebracht te zijn.

Een franschschrijvend dichter andermaal, *M. R. Inghels*, brak ook een lans voor een standbeeld voor Jacob van Artevelde in volgend gedicht waarvan wij enkel een uittreksel geven :

LA STATUE DE J. VAN ARTEVELDE.

Frères, levons nos fronts, saluons notre Flandre
Un rayon de bonheur sur elle va descendre
Oui, nous voyons surgir le jour de l'équité
Artevelde renaît aux yeux de la patrie
Quand cinq siècles entiers le couvrant d'infamie
Dans son tombeau sanglant, scellaient la vérité.

En vain cent chroniqueurs dans leurs sinistres pages,
Ont jeté sur son nom leur haine et leurs outrages
Son astre s'est levé, l'ombre s'évanouit
C'est lui, c'est notre espoir en nos jours d'infortunes
C'est lui, c'est le sauveur de nos vieilles communes
Et de joie et d'orgueil notre cœur tressaillit.

En de jonge dichter ziet ook in de toekomst reeds een monument ten-voeten-uit van den « Grand Ruwaert » oprijzen.

Oui, le monument s'achève.
Il est noble et colossal.
Et le grand Ruwaert s'élève
Sur son vaste piédestal.
Dans le bronze expiatoire,
Comme aux beaux jours de sa gloire
Il se dresse devant nous.
Son regard fier immobile
Dominant la grande ville
Semble encore veiller sur nous.

En tijden gaan voorbij.

Le chant meurt, le bruit s'efface
Artevelde dans la nuit
Plane au milieu de la place
Sur la base de granit.
Le temps vole, et les années
Tour à tour tombent fanées ;
Le siècle est enseveli !

Mais lui sur son bloc immense
Dans l'avenir qui s'avance
Brave le temps et l'oubli.

En als dan verder nog, alles hier verwoest zal zijn, en de Gentsche stede een nieuw Apamea of iets dergelijks zal zijn geworden, dat kan de zoeker :

Quand il rencontrera dans la triste ruïne
Le nom du grand Ruwaert sur un socle brisé
Qu'il découvre le front, oh ! frères qu'il s'incline
En rêvant au passé (11).

M. R. INGHEL.S.

Is het nu omdat deze dichters allemaal om een standbeeld riepen, of is het andersom, riepen de dichters om een standbeeld omdat ze het vóórbeeld gezien hadden, ik weet het niet! Maar het is een feit dat de Vigne-Quyo (1812-1877) in eens zoodanig enthoesiast werd dat hij een ontwerp voor een reuzestandbeeld boetserde, en hij het in 1845 nog op den Kouter ten toon stelde, gedurende de gemeentefeesten.

Wat nadien verwezenlijkt werd is slechts de nadere vervolmaking van het eerste ontwerp.

Om volledig, voor zoover ik weet, den oogst van 1845 binnen te halen vermelden we nog « *Le sublime morceau de poésie que Monsieur Buschman a consacré à la mémoire de notre héros* », zooals dezelfde anonieme schrijver van 't zelfde brochuurtje dat noemt. Dit vers komt dan eigenlijk uit den bundel « *Rameaux* » van Ernest Buschman van Antwerpen, zooals hooger gezegd, en dateert reeds van 1839. (12)

A JACQUES VAN ARTEVELDE.

Cinq siècles maintenant ont passé sur ta cendre
Depuis que le poignard sanglant te fit descendre
De ton faite sublime au sepulchre ent'rouvert,
De cinq siècles d'oubli les pesantes années

(11) Dit gedicht is te vinden op blz. 29-30 van een anoniem brochuurtje: Jacques Van Artevelde, vermoedelijk te Gent uitgegeven in 1845 zonder naam van drukker, schrijver of wat dan ook; 15 × 10 cm. — 32 blz.

(12) Deze Jozef-Ernst Buschmann is de grondlegger van de gekende Antwerpsche kunstdrukkerij van dien naam. Hij was een geboren Luxemburger uit het Groothertogdom, die als knaap met zijn ouders naar Antwerpen uitweek. Wonder hoe verscheidene van de eerste Arteveldedichters van vreemde afstamming waren, Lesbroussart, Lentz, Buschmann.

S'amassent sur ton nom, sombres et profanées
Comme sur un grand sphinx les sables du désert.

Des chroniqueurs vendus, dans leurs pages ternies
Sur ta vie ont longtemps bavé leurs calomnies
Et marchant sur leurs pas, l'historien banal
Appris par leur exemple à salir ta mémoire
Est venu tristement te faire de l'histoire
Un pilori de honte au lieu d'un tribunal.

Ernest BUSCHMAN

Karel Lodewijk Ledeganck heeft Artevelde niet expliciet bezongen, maar zijn gedicht *Aan Gent* dateert uit 1846. En daarin vinden wij wel een onbetwifelbare allusie aan de Artevelde-herdenking van 't jaar te voren.

't Is lang sinds hier
De leeuwbanier
Ontrold werd voor die neringen en gilden,
Die elk gelijk een legerschaar
Het harnas gespten in 't gevaar
En wilden wat was recht en wonnen wat ze wilden !
Dit tuige Frankrijk's vorst, dit tuig Burgonje's huis
Dit tuige 't veld voor Brugge, en dit de zee voor Sluis !

Die Frankrijk's vorst is wel Filips de Valenzer, en de zee voor Sluis is de zeeslag van 1340.

En 't volgend jaar 1847, dicht Ledeganck het lied « Gent ». De tweede stroof daarvan heeft weer een Artevelde-reminiscentie :

Wie kent de stad door heldenbloed
En burgersdeugd vermaard
Die Artevelden heeft gevoed
En Karels heeft gebaard ?
Die grootsche stad is ons bekend
't Is Vlaandrens hoofdstad : Gent !

En *Van Peene* meende goed te doen met zijn Jacob van Artevelde in 't fransch om te werken. Als « Grand Opéra National » *Musique de Boverly*. Représenté pour la première fois sur(sic) le Grand Théâtre de Gand le 27 décembre 1846. Beleefde twee uitgaven. Bij Dullé Plus te Gent.

Door den Koning werd aan ieder der Heeren Van Peene en Boverly den gouden eerepenning geschonken met hoogst deszelfs

afbeeldseel, ter belooning der opdracht van hun opera. Aldus « De Eendragt. 18de jaar. Blz. 5. »

In 1847 verwekte de voorzitter van de Academie Royale de Belgique weer eens opspraak door in een openbare vergadering van de Academie te verklaren dat het niet opging, waar het nog de mode was aan de locomotieven namen van vermaarde voorouders te geven, men ook de naam van Breydel of Van Artevelde daartoe zou gebruiken. Deze laatste noemde hij « dien zoo behendigen als heerschzuchtigen volksmenner dien men niet als toonbeeld der vrienden der vrijheid kan beschouwen ».

Deze uitval verwekte in 't Vlaamsche land toen heel wat be-roering.

Als antwoord hierop verscheen dan in « De Eendracht » van 6 Juni 1847 volgend puntlichje :

EEN SCHICHTJE.

Jan Breydel was een moordenaar
En Jacob Artevelde een vorstenregt-verzaker
— Wie zegt dit ? « De Baron Stassart,
Des Akademie hoofd » — « Ja, die fabelmaker ! »
« Een aardig fabeltje voorwaer ! »

Jammer dat we dat honderdjarig Artevelde-lokomotiefken niet meer hebben. Dat waar iets geweest voor een Gentsch voertuigmuseum !

Het was in het jaar 1847 dat de regeering bij missieve van Rogier een geldelijke tusschenkomst weigerde voor een monument aan Artevelde op te richten. Voor een revolutionair, zei de man, had hij dat niet over, wel was hij bereid een subsidie toe te kennen om een standbeeld aan een anderen verdienstelijken Gentenaar, b.v. aan Keizer Karel op te richten.

En zoo bleef Artevelde's beeld, om een gewaagde figuur te gebruiken, in 't dak zitten tot een vijftiental jaren later.

Maar toch laat de Artevelde-figuur de Vlaamsche verbeelding ondertusschen niet los. Ook de nationale romanschrijver *H. Conscience* is er door beroerd. Hij zal « zijn » Artevelde schrijven.

In het prospectus omschrijft de schrijver zijn bedoeling.

« Geen tijdvak in de geschiedenis van Vlaanderen is zoo wonderbaer als het einde van de eerste helft der veertiende eeuw...

Boven deze gebeurtenissen, boven deze woelende driften verheft zich het reusachtig beeld van Jacob van Artevelde, bijgenaamd de Wijze man van Gent die door de magt van zijnen geest alles om-

ringt wat hem omgeeft, de volkren door zijn ontwerpen en daden verbaest, en door de vorsten zelve wordt erkend als een wonder vernuft, van welsprekendheid en wijsheid ; een Gentsch burger, die gedurende zijnen openbaren levensloop, de raedsheer, de vriend of de vijand was der magtigste koningen van Europa, en, ten koste zijner rust en zijnes levens, het dierbaer Vaderland opvoerde tot het toppunt van grootheid en van magt.

Dit glansrijk tijdstip heb ik gepoogd in eenen historieken roman af te schilderen ; dit statig heldenbeeld heb ik gepoogd te doen herleven.

Het gevoel der pligten welke mij hier, door mijn doel zelve, waren opgelegd heeft mij aengespoord van alles in te spannen wat wetenschap, inbeelding, geestdrift en geduld binnen de palen mijner vermogens mij konden verleen, ten einde een werk voort te brengen dat den naem des grooten burgers weerdig zij. Noch tijd noch moeite zal ik betreuren, indien ik gelukkig genoeg ben geweest om eenen nieuwen steen aen het gebouw onzer nationaliteit en onzes volksbestaens te hebben kunnen voegen, en dat ik, in de voortdurende goedkeuring mijner landgenooten de zachte belooning mijns arbeids moge vinden ».

In 't voorjaar 1849 verschijnt Conscience's « Jacob van Artevelde » in drie deelen met een titelplaat en « een panorama in plano van het oude Gent, tot opheldering des werks ».

De schrijver draagt het werk op aan de Stad Gent. Zijne opdracht luidt : « Der oude hoofstad van Vlaenderen, Het Heldhaftige Gent, mijne Vaderlandsche poging, ten offer » De gemeenteraad om hem te danken « wegens de hulde gedaen aen de stad van zijn werk » besluit op 14 April 1849, (en wel op voorstel van Baron de Saint Genois) « dat hem bij den dankbrief een op perkament geschreven stuk gevoegd worde de diepe erkentenis des Raeds voor die hulde uitdrukkende ». (13)

« Nu blijft nog de wensch over, merkt « De Eendragt » terzelfde plaats op, dat dit dankbewijs in Artevelde's taal en niet in die zijner aertsvijanden opgesteld wordt ».

« De stad Gent echter stuurde aan den schrijver als dankbetuiging voor de opdracht van zijn boek een fransch diploma : Ville de Gand, Extrait du procès-verbal de la séance du Conseil Communal du 14 Avril 1849 ». Zoo getuigt *Victor Fris* in « De Bronnen van de historische roman's van Conscience » Blz. 237. in het ver-

(13) De Eendracht, 3e Jaar blz. 95.

zamelwerk « Studiën en Kritieken » uitgegeven ter gelegenheid van den Consciencedag te Antwerpen, in 1913.

Er berust te Gent nog een in dit verband vermeldenswaard exemplaar van H. Conscience's « Jacob van Artevelde » met een speciale eigenhandsche opdracht van den schrijver. En wel het exemplaar dat door hem aan de aloude Rederijkerskamer « De Fonteyne » werd geschonken.

Het mocht wel ; maar met een nog grooter enthousiasme zou hij het gegeven hebben, hadde hij er bedacht op geweest dat in den schoot der « Fonteyne », door Cornelissen's voordracht, de eerste stoot tot Artevelde's eerherstel was gegeven.

De opdracht luidt :

« Der vermaerde Maetschappij de Fonteine te Gent door den schrijver met hoogachting aangeboden,

Conscience.

Samen met dit exemplaar wordt ook nog in het archief der Fonteyne (thans gedeponeerd in 't Museum van de Byloke) zorgvuldig Conscience's begeleidende brief bewaard. We schrijven hem hier even over (14) :

Antwerpen, den 27 Maart 1849.

Aan de Heeren Voorzitter en Leden
der Tooneelmaetschappij De Fonteine te Gent.

Mijne Heeren,

Ik neme de vrijheid uwe aloude en talentvolle maetschappij een exemplaar van mijn werk Jacob van Artevelde aen te bieden, als een ootmoedig bewijs mijner erkentenis voor al het goede en nuttige dat zij sedert eeuwen ten voordeele der moedertael en des vaderlands heeft gesticht.

Mogt dit mijn werk, welks doel is, den naem van Jacob van Artevelde en der stad Gent te verheerlijken, door de beroemde Fonteine worden aenvaard.

Uw toegenegen Dienaer
Conscience.

Op 9 Juni van dat zelfde jaar was Conscience te Gent afgestapt in het hotel « De Ster » op de Koornmarkt. Willem Rogghé had het vernomen, en op zijn initiatief werden door de Zangmaetschappij

(14) Wij danken bij. deze gelegenheid den Heer Woedstadt, greffier van de Rhetorikakamer « De Fonteine » voor de bereidwilligheid waarmede hij ons de toelating gaf deze Arteveldiana te copieeren.

« Het Willemsgenootschap » en de andere Vlaamsche Koorvereeningen der stad aan den verheerlijker van den Gentschen Wijzen Man serenade's gebracht. Was Conscience dan niet de « volksverbonden » kunstenaar in den echter en juisten zin van het woord? En hoe had hij de Gentsche gevoelige volkssnaar getroffen!

Voor de *Artevelde-iconografie* is de tweede uitgave van Conscience's roman, in 1857 bij Van Dieren te Antwerpen te vermelden met een *Artevelde-type* van *J. Hemeleer*. *Artevelde* is baardeloos, en staat met zijn vaandel en zwaard eenigszins in een *Jeanne d'Arc-houding*.

Evenzeer als de uitgave van H. Van Peene's fransche opera in dit verband te vermelden is, met de afbeelding van de titelrol, de acteur Albert Dommange in *Artevelde-uniform*.

IV. — DE ARTEVELDEWAGENS.

1849 EN 1856.

Vier jaar na het aanbieden van het borstbeeld in Juli 1849 zal te Gent een groote historische stoet of Kavalkade uitgaan. De zoo-gezegde stoet: « Van de Graven van Vlaenderen ».

Eén der groote wagens zal zijn « Jacob van Artevelde, voorgesteld door een kolossaal standbeeld, naer de teekening van den Heer Félix De Vigne-Avè, hetwelk door den broeder des teekenaers den Heer Pieter De Vigne vervaardigd wordt. » (15)

Hier volgt de contemporaine beschrijving « naer het fransch van Edmond De Busscher » van den praalwagen van 1849:

« Fanfarenkorps

Bannier van Vlaenderen

Praelwagen

Witte Kaproenen en Klauwaerts

Reuzachtig beeld van Jacob van Artevelde

Van Artevelde's praelwagen is in gothischen trant; in het midden verheft zich een voetstuk, aen beide zijden versierd met 's Ruwaerds familiewapen:

Zwart veld met drij kaproenen in zilver (wit): Twee en één.

Voor en achter het voetstuk pralen er wapenbundels.

Het reuzachtig beeld van Jacob van Artevelde overheerscht statig de oorlogsverpersoonlijking van *Vlaenderen* en deszelfs leden:

Gent, Brugge en Yper, die de staetkundige vereeniging of 't vlaemsche bond uitmaakten die van Artevelde tot stand bracht.

(15) De Eendracht, 3e Jaar blz. 104.

Die standbeelden dragen de bannieren met de blazoenen van Vlaenderen, Gent, Brugge en Yper, en zijn aeneen verbonden door kransen van eiken en laurierbladen, zinnebeeld van burger en oorlogseendracht. De fries bestaende boven het verhemelte, is zamengesteld uit de blazoenen der vier en vijftig neeringen van Gent; de verscheidenheid en de glans der kleuren maken een aenvallig uitwerksel. De houding van Artevelde's beeld is zeer indrukwekkend; de uitdrukking des aengezigts is bewonderenswaardig door waarheid, kracht en natuerlijkheid; het kunstgewrocht getuigt van een meesterhand en de genie van een uitstekenden beeldhouwer. Het kunstbrons stemt zeer wel met den tooi des wagens overeen. De sieraedschildering en opschikking van den praelwagen is men den Heere Felix De Vigne verschuldigd. Zonder de sieraden met onbezinde verkwisting voort te strooien heeft hij 't voetstuk van 't grootsche beeld zeer rijkelijk weten uit te voeren. Jacob Van Artevelde is verbeeld op het oogenblik dat hij eene aanspraak tot het volk van Gent doet en Vlaanderens regten en vrijheden zweert te verdedigen.

De eerste gedachte van dat beeld deed zich op ten jare 1845. Het model, destijds door denzelfden kunststofenaar, de Heer Pieter De Vigne als voor de vuist op vier of vijf dagen gemaakt, werd gedurende onze gemeentefeesten op den Kauter geplaatst en deed den beeldhouwer verdienen lof toe zwaaijen. Moeijelijk ware het den edelen held, den staetsman en den volksredenaar beter af te schetsen.

De praelwagen is voorgegaen van een fanfarenkorps en gevolgd van *De Witte Kaproenen en Klauwaerts*; Van Artevelde's aenhangers.

De Witte Kaproenen zijn gewapend met maliën, zij dragen den wapenkolder in wit laken met een leeuwenkop op elken schouder, de witte kaproen en de knolstok met ijzeren pinnen.

De paerdenkleedsels zijn in de stadskleuren en versierd met Gent's blazoenen. De voerlieden zijn in oorlogskostuum; zij dragen de helm en zijn gewapend met maliën, wapenkolder, half in de kleuren van Vlaenderen, roode broek ».

Dit naar: Beschrijving van den Historischen Stoet der Graven van Vlaenderen, naer het fransch van Edmond De Busscher, Sekretaris der Koninklijke maetschappij van Schoone Kunsten en Letteren te Gent met eene plaet. — Gent. — Ter Drukkerij De Busscher frères, in de Savaenstraat, 42. — 1849. — 88 blz. — 14 × 22 cm.

Zie insgelijks : Chars du Cortège historique des Comtes de Flandre par Félix De Vigne et Edmond De Busscher. — 1853. — 49 blz. met afbeelding en beschrijving van Artevelde's wagen.

Deze brochure vormt feitelijk het eerste deel van het « Album du Cortège des Comtes de Flandre. — Personnages et Costumes dessinés par Félix De Vigne et texte historique et descriptif par Edmond De Busscher 1852. — Gand. — 205 blz. Afbeelding van het eerste ontwerp van het Standbeeld op blz. 150.

Dit kan men ook vinden in de « Messenger des Sciences Historiques » jg. 1850, blz. 33.

Dit was dus de eerste rondgang van Artevelde's beeld in de Gentsche stede. Men kan bijna zeggen dat van dan af « La statue était en marche et, que personne ne l'arrêterait » om een bekend gezegde van Victor Hugo te parafrazeeren.

Maar het zou toch nog een tijdeken duren alvorens deze reus zijn doel en zijn definitieve standplaats, zou hebben bereikt.

Men zie over dezen optocht ook nog : Uitgaaf der Broedermin : Uitlegging en beschrijving van de Groote Kalvakade en Historieke Stoet der gemeentefeesten van Gent. Ommegang Maendag 23, Zondag 29 July en Maendag 6 Augustus 1849. Prijs 20 centiem. Bij L. Dulle-Plus, drukker Botermarkt 8, 32 bladzijden, 11 × 15 cm.

Door den Arteveldewagen uit den Stoet van de Graven van Vlaanderen geïnspireerd, en opgaande in het algemeen wordend Artevelde-enthoesiasme sneed en stak een nederig kunstenaar een echt folkloristisch Artevelde-objekt. Namelijk een vorm om er Artevelde mede te herbakken als een speculatievent ! Met gestreken arm, natuurlijk, en omringd van de geharnaste gemeentenaren, zooals op den wagen. Een foto van dit kurieuze stuk uit onze verzameling, dat wel van een echt volksche Artevelde-vereering (uit pure liefde zou'n ze hem opeten !) blijk geeft, wordt in deze brochure, als titelplaat, medegedeeld.

Korts na den optocht, in 1849 dus, overleed Cornelissen, 't was alsof hij naar dezen triomfdag van zijnen Artevelde had gewacht om het « Nunc Dimittis » te kunnen uitspreken. *Prudens Van Duyse* wijdde hem een rouwdicht (16).

(16) De Eendracht. 4° Jaar. Bladz. 25.

AEN CORNELISSEN.
VADERLANDSCHER GEDACHTENISSE.

't Was schoon toen over enkle dagen
Zoo grootsch gestegen uit den nacht
Der eeuwen, stoet en statiewagen
Rondwandelde in aloude pracht.
De heil'ge mannen die de Heere
Ons toezond zijnen naem ter eere —
En onz' Van Eycken stonden op
En blonken door hun wondre gaven
Ver boven Vlaendrens fiere Graven
En wekten onzen harteklop,

Maar eindloos treffender dan allen
Rees, als een grijze burgt omhoog
De roem, de schild der gentsche wallen
Voor 's Gentenaars verbazend oog.
't Volk waer die reus kwam heengetogen
Juichtte, als een biedrom, toegevlogen
Naer 't bloempje, dat weer openzwelt ;
In éénen adem losgebroken
Had ieders ziele luid gesproken
Bij 't jubelwoord : « 't Is Arteveld ! »

Ik zag 't : een traan rolde uit mijn oogen,
En door verrukking overmand :
« Lof (riep ik) d'Opperste in den hoogen ;
Eer aen den zoon van 't vaderland ;
Eer aen Cornelissen, wiens veder
Den grootschen vlaemschen Ruwaert weder
In al zijne grootheid stijgen deed,
En d' aedlaer van den vaderlande
Heldhaftig wrook op 't slijk der schande
Dat Frankrijk op zijn assche smeed.

Eere aen Cornelissen, den brave,
Die (als de wraak des Heeren) kwam,
Opdat geen vreemdling ons verslave,
Na hij den Ruwaert ons ontnam.
Laet tachtig winters 't hoofd besneeuwen,
Nog heerschend over vorige eeuwen,
Bukk' spade naer het graf dat hoofd ;

Zijn boezem, helden tegengloeiend
Zij lang door blijde zon gestoofd.

Door U, wiens levensavond bloosde
Als de avond van een schoonen dag —
Door U wiens grijsheid zacht verpoosde
Bij eigen lier en vriendenlach,
Is Gent (dit Gent, nog steeds den Leeuwe!)
Dat gij bemindet een halve eeuw,
Niet langer Keizer Karel's stad;
Maer, bakermat van vrijheidshelden,
Werd zij de vest der Artevelden,
Rein van des oproers valsche klad.

't Graf moge uw leemen kluis verzwelgen,
Uw eernaem leeft, met dank geroemd,
Ja, pronkt in 't Pantheon der Belgen
Zoo lang men de Artevelden noemt.
Maer wat zijn alle onze aerdsche kroonen?
De Heer alleen kan U beloonen,
In 't omgeschapen glorielicht
U, die 't altaer der groote mannen,
Uit onz' geschiedenis verbannen
Hebt plechtig steen voor steen hersticht.

Prud. VAN DUYSE.

De studie's van *Kervijn de Lettenhove* in de « *Messenger des Sciences Historiques de Belgique* » in 1856 verschenen bereidden stilaan de op komst zijnde groote huldiging voor. Ze ontketenen zelfs een strijd tusschen de Academische Barons van dien tijd in de Academie Royale. Baron de Gerlache met Froissart contra Artevelde, de Barons Jules de Saint Genois en Kervijn de Lettenhove pro Artevelde.

Hetzelfde jaar hebben te Brussel de groote feestelijkheden plaats ter gelegenheid van de 25 jarige troonsbeklimming van Leopold I en wordt door de hoofdstad de Gentsche wagen rondgevoerd met Artevelde's reuzebeeld. Ditmaal had de kunstenaar hem echter de Vlaamsche vlag in de rechterhand te omknellen gegeven, in plaats van aan die hand en arm hun gestrekte houding te bewaren.

Ziehier van de hand van *Hendrik Conscience* zelve de beschrijving van dien wagen in den Brusselschen optocht. Uit « *Beschrijving der Nationale Jubelfeesten te Brussel* gevierd op 21, 22, 23 Juli 1856 ter gelegenheid van de 25e verjaring der inhuldiging

van Z. M. Leopold I den koning der Belgen, door Hendrik Conscience. — Brussel, Alexander Jamar, uitgever, blz. 90-91 ».

« Maer wat doet eensklaps het gejuich der blijde menigte in de hoogte stijgen? Wien wordt de geestdriftvolle welkomgroet toegestierd? Ah, daer is Jacob van Artevelde, de groote burger! Zijn reusachtig standbeeld verheft zich boven den wagen der provincie Oost-Vlaenderen en nadert langzaam tot 's Konings paleis.

De menigte herkent den ouden ruwaert van Vlaenderen, die wonderen van heldenmoed en wijsheid deed, om de vrijheid in België tegen hare ontzaggelijke vijanden te verdedigen.

Zoo indrukwekkend moet zijne gestalte wel geweest zijn, zoo grootsch zijne houding, zoo edel en fier zijn gelaet! Was hij niet de wijze man, die alleen, in gevaervolle tijden, het volksregt voor eenen beslissenden ondergang behoedde? Verhief hij zijn land niet tot het toppunt van roem en voorspoed? Verbaesde hij niet de natiën en de vorsten door zijne wijsheid en zijnen onplooibaren heldenmoed? En, indien de liefde tot vrijheid en volksregt nog zuiver met het bloed in onze aderen rondvloeit; indien deze nationale geest ons heden tot het bezitten en vreedzaam genieten dier vrijheden en regten bekwaem maekt, wie zou durven zeggen dat wij dit geluk niet grootendeels verschuldigd zijn aen Jacob van Artevelde, aen hem die ons het vaderlijk erfdeel behield, en, als martelaar der vrijheid, zijn bloed ten voordeele der nageslachten vergoot?

Het volk weet het wel, en, juicht het nu met vrolijk handgeklap, het is niet alleen om zijne bewondering over een schoon kunstwerk uit te drukken; neen, het begroet ook dankbaer den man, wiens nagedachtenis, uit de middeleeuwen als het ware beeld van het belgisch volksdom ons tegenblinkt.

Rondom Jacob van Artevelde, op de vier hoeken van den praelwagen, staen nog vier schoone beelden: een schepen van den gheedele van Gent; een schepen van den Keure; een deken van de neeringen, en een deken der gilden. (17) Op de zijde des wagens heeft men, zinnebeeldiger wijze, het beroemd verbond herinnerd, dat, in 1339, tusschen Vlaenderen en Brabant tot gemeene verdediging werd gesloten; alsook de opbouwning van het Belfort van Gent, waerin men de oorkonden der gemeenteregten en volksvrijheden opgesloten hield en bewaerde.

(17) Deze figuren uit den Brusselschen stoet worden nog steeds bewaard en staan te Gent in de voorhalle van de Bibliotheek der Universiteit (Ottogracht) opgesteld, waar ook geruimen tijd het bronzen borstbeeld stond.

Buiten eenige wapenschilden zijn er geene veelkleurige versierselen aan dezen wagen; hij schijnt, zoo wel als de ontzagwekkende beelden die hij voert, geheel uit brons gegoten, en doet door zijne ernstigheid, door zijne strenge kunstvormen en zijn grootsch voorkomen, eenen onbeschrijflijken indruk op het gemoed des volks.

Deze wagen werd uitgevoerd naer teekeningen der Heeren Canneel en Pauli; de beelden zijn gebeiteld door Devigne-Quyo; de schildering is van de gebroeders De Vriendt. De teekeningen der kleederdragten zijn geleverd door Felix De Vigne, den geleerden opsteller van het nuttig en schoon werk: *Vade mecum der Schilders*.

Met het oog onafkeerbaar op den beruchten ruwaert gevestigd en op den glorieijken standaard van Vlaenderen, dien hij zoo trotsch aan de menigte toont, zouden wij welhaest onopgemerkt de andere Vlaemsche helden laten voorbijgaen die voor en nevens den wagen statig voortstappen.

Eerst ziet men drij middeleeuwsche bazuinblazers te peerd; dan komen de volgende personen, wier namen in 's lands geschiedenis roemrijk staen vermeld: Segher de Courtrazijn, schoonvader van Artevelde; Willem Wenemare, die sneuvelde in den slag van Deynze, ten jare 1325; Simon van Mirabel, ruwaert van Vlaenderen, in 1340; Pieter Van den Bossche, dapper gentsch kapitein en hardnekkige verdediger der vrijheid; Philips van Artevelde, zoon van den grooten Jacob, gesneuveld op het slagveld te Roosebeke in 1382; Jan Borluut, die, als overste der Gentenaers, in den slag der Gulden sporen streed; Frans Ackerman, een held die geene gevaren vreesde, en zijne uitgeputte stadgenooten, zelfs in den schrikkelijksten hongersnood, tot onplooibare hardnekkigheid voor het behoud der vrijheid aanvuerde.

De wagen der provintie Oost-Vlaenderen is bespannen met acht rijke bekleede peerden; de voerlieden zijn witte kaproenen, eene soort van vrijwillige krijgslieden die onder Jacob van Artevelde menig bewijs van onversaegdheid gaven.

Achter den wagen volgen de vaendeldragers der beroemde broederschappen van St Joris, van St Sebastiaen, van St Michiel en van nog eenige andere gentsche gilden.

Artevelde verwijdert zich langzaam, men volgt echter nog lang het ontzagwekkend beeld met den blik, — tot dat eensklaps eene vreemde en verrassende muziek uit de verte over de Paleizenplaets galmt ».

Men zie hierover ook nog het prachtig album uitgegeven te Brussel in 1856 bij Céruset : Cérémonies et fêtes qui ont eu lieu à Bruxelles du 21 au 23 Juillet 1856 à l'occasion du 25e anniversaire de l'inauguration de sa majesté le roi Léopold Ier. Précédé d'un résumé historique des vingt-cinq années du règne du Roi par André Van Hasselt. Met groote kleurplaten. Formaat 55 × 36 cm.

Na de feestelijkheden in de hoofdstad werd de wagen enkele tijd tentoongesteld te Gent op het Arteveldeplein. Leopold I bij zijn bezoek aan Gent, in de maand Augustus 1856 ging het beeld aldaar voor de Sint Annakerk opgericht, een groet brengen.

Ter gelegenheid van Koning Leopold's bezoek aan Gent, werd door « De Vereenigde Vlaemsche maetschappijen » een prijskamp uitgeschreven voor Vlaemsche gevelopschriften. Onder de vele volksche uitboezemingen, waarin op het vlaemsche element vaak de nadruk wordt gelegd, vinden we er ook een paar waarin het Artevelde-motief wordt verwerkt. Hier volgen ze :

Slim en groot was Artevelde
Keizer Karel was niet dwaes,
Maar voor 't volk van Leie en Schelde
Is toch Leopold de baes.

G. SPIJERS

Groote Huidevettershoek.

Wees welkom, Leopold, in 't oude grijze Gent
Waer Keizer Karel's roem en die van Artevelde,
Hoe hoog het voorgeslacht die beide helden stelde,
Zich buigen voor uw naem, in ieders hart geprent.

LOBERT

Langemunt.

Deze teksten zijn te vinden in « Herinnering aan de feesten te Gent, de 31e van Oogst en de 1e van herfstmaand 1856. Gent. Van Doosselaere. In folio. 52 bladz. 1857.

Op bladz. 20 van de zelfde uitgave, vindt men een afbeelding « de face » van het Arteveldebeeld. Staalgravure van H. Brown, naar een fotografie van D'Hoy.

Van dan af schijnen de voorstanders van 't Arteveldebeeld hun pleit te hebben gewonnen. Daar waar vroeger de Regeering weigerachtig bleek, was zij thans het plan genegen en bereid te steunen.

V. — HET STANDBEELD KOMT ER.

1863.

Op 2 September 1859 werd, bij gemeenzame overeenkomst door het Gouvernement en het Gemeentebestuur te Gent, P. Devigne aangewezen voor de uitvoering van het standbeeld van Jacob van Artevelde, dat op één der openbare plaatsen van Gent, zou opgericht worden.

En datzelfde jaar verschijnt van *Prudens Van Duyse* zijn: Jacob van Artevelde. Episch Verhaal in acht zangen, 112 blz. waarin hij o.m. zijn hoogergenoemde huldezang aan Lieven Van Caeneghem opneemt.

Een naklank van de steeds stijgende populariteit van Artevelde die tot symbool van 't volk aan 't uitgroeien is, vinden we o.m. in *Van Peene's*, in 1860 gedichtte: Lied van den Vlaming. Ter gelegenheid van een vaderlandsche betooging, en te zingen op de stemme van de Brabançonne.

Men hoort alom nog steeds van annexeren
Dit fransche woord verstaet de Vlaming niet,
Dat Savoyards daermee zich laten scheren,
Wat geeft het ons als 't met hun wil geschiedt.
Maer wij, in 't land geworteld als de boomen
Staen vast en vreezen geene donderwolk
Dus franschman, weg met uw annexatiedroomen
We zijn en blijven Artevelde's volk.

Hoe kan het zijn dat iemand zou verzaken
Den grond waarop hem God het leven zond,
Waarop hij kind zijn stappen leerde maken,
Waarop hij man zijn eerste liefde vond,
Neen niemand krijgt ons schoone Vlaemsche steden,
Een vreemde tael wordt nooit ons zieletoek
Het herte gekleefd aan eigen aerd en zeden,
Wij zijn en blijven Artevelde's volk.

Als eengezind moet onze spreuke wezen
Daerdoor verdrijft men 't dreigende gevaar,
Dat partijhaet voor eeuwig zij verwezen
En slaen wij al de handen in elkaer.
Zoo krijgt ons magt in eenmaal reuzenkrachten
En komt of met sabel of met dolk,

Laet ons den vijand zonder vreeze wachten
En zeggen : hier is Artevelde's volk.

Gent, den 21 July 1860

VAN PEENE.

En nog in 1860 is het dan weer *Ch. Potvin* die zijn « Jacques d'Arteveld. Drame historique en trois actes et en vers » laat verschijnen. Bruxelles Lacroix 168 blz.

Na veel wisselvalligheden, en zoeken vooral naar de geschikte plaats, zal bepaald in 1863 het beeld te Gent worden opgericht en onthuld.

De Vigne-Quyo die de opdracht dus had gekregen, had zich aan 't werk gezet, en de maquette is klaar. De strenge winter van 1861 nochtans vriest ze stuk, en voor de vierde maal herschept en herwerkt hij zijn model dat ditmaal aan den bronsgieter kan worden ter hand gesteld.

Deze definitive hulde doet een heel bosch dichterlijke ontboezemingen ontstaan.

En reeds op voorhand waren de Gentenaars aan 't zingen :

Als Artevelde op de Vrijdagmarkt zal staan
Daar zal veel volk komen naar kijken.

Het was de « Société Royale des Beaux Arts » die nogmaals ex professo voor de eerste konstige omlijsting van 't Arteveldejaar wou zorgen. Op 20 Mei 1862 schreef ze een eerste prijskamp uit « ten einde voor deze plechtigheid eene kantate te bekomen, aen de verheerlijking van Jacob van Artevelde gewijd ».

« Het dichtstuk bestemd om in muziek gezet te worden mag in het Nederduitsch of in het Fransch worden geschreven, het zal niet boven de tachtig of beneden de zestig verzen beslaen ».

Drie en twintig vlaamsche en drie en twintig fransche dichtstukken werden ingezonden. Geen enkele der ingestuurde fransche dichtwerken werd een bekroning waardig bevonden. Jury: Baron de Saint Genois, Ad. Mathieu en Ad. Siret.

Van de Vlaamsche teksten droeg « *Jacob van Artevelde op de Vrijdagmarkt te Gent* ». den palm weg. Het bleek ingezonden door *Frans De Potter*.

De « tutti » van het slot luidde :

Klaroenen schalt ! Banieren buigt !
Gij neeringen en gilden, juicht !
En wie van Vlaandrens roem nog tuigt
Noem Artevelde !

Gent voer' dien eernaam in zijn schild
En, moet de lans voor recht en vrijheid nog gedrild
Hij schalle als 't machtig sein dat onzen roem voorspelde
Leve Artevelde!

Een eervolle vermelding kreeg de kantate toebedacht, ingezonden door *M. H. De Graaf*. Zie « De Eendracht » van 17 Mei 1863, alwaar de tekst te vinden is.

Aan te stippen dat het motief der eeuwenlange miskenning in die teksten niet meer zoo dikwijls weerkomt. Hij was nu definitief, naar 't scheen, gewroken.

Een tweede prijskamp werd uitgeschreven onder de toondichters om passende muziek op den geprimeerden tekst te vinden. Elf partituren werden ingezonden. De jury: ridder de Burbure, Hanssens en Küfferath, besloot tot niet-bekroning van geen enkel der partituren die binnen kwamen.

Dat was een tegenvaller. Er dreigde geen kantate bij de onthulling te zullen zijn. En dat zou, zeker in die dagen, een halve begrafenis hebben beduid!

Bij het leggen van den eersten steen van het Arteveldemonument dichtte *Th. De Backer*, van Meulestede, een vers « Aan 't Vlaamsche Volk », dat verscheen in « De Eendragt » 18e jaar blz. 5.

Op 11 Juli 1863 besloot de Gemeenteraad van Gent dat de onthulling bepaald zou plaats grijpen op Maandag 14 September 1863, en stelde hij het volledig programma vast.

Een kantate zou toch worden uitgevoerd. Woorden van *Napoleon Destanberg* en muziek van *Gevaert*, onder directie van Ed. De Vos. De « Chœurs » samen met verscheidene koristen van buiten de stad zouden ze uitvoeren. Ik weet niet om welke ruzie, de « Melomanen » waren geweerd geworden. « Ze mochten alleen uitvoeren *un hymne composé pour voix seules sans accompagnement d'instruments* » (*Journal de Gand* 12 Aug. 1863).

In die kantate kwam de thans overbekende passage:

« Wie herbracht hier de rust op een teeken
Van zijn hand? »

voor, « dont la marche sera peut-être encore dans cent ans dans la mémoire de notre population » schreef « l'Escaut d'Anvers » in zijn recensie. En de man sprak waarheid. En hij sloeg er naast, de andere, die uit oppositiegeest schreef « La musique manque de caractère et d'originalité. Rien de saisissant. Pas de motif qui se grave dans la mémoire ».

De oorspronkelijke tekst van het nu als zoodanig gekende en bekende « Arteveldelied », en dat ik hier dus bijna niet zou hoeven over te schrijven, klonk echter in een paar verzen anders dan hij tegenwoordig wordt gezongen, onder andere het zóó typische en inslaande « 't Was de held, 't was de held » ontbrak nog.

De tekst las oorspronkelijk aldus :

Wie herbragt hier de rust op een teeken
Van zijn hand ?

Wie omving al de strijders als broedren
In één band ?

't Was ons Ruwaerd, ons Roem en de Roem van het land
Hij herbragt hier de rust op een teeken
Van zijn hand.

Dat werd dus naderhand :

Vers 3 : Wie verbond al de burgers tot broedren

Vers 5 : 't Was de held, 't was de held, en de roem van ons land.

Wie vond werk door het lijden
Overmand,

Wie verbond aan het nijvrige Vlandren
't Britsche strand

't Was ons Ruwaerd,...

Wie stond recht als ons Vlaendren verraden
Lag aan band

En wie sloeg op hun beurt de tirannen
Neer in 't zand ?

't Was ons Ruwaerd,...

Die passage, « de » beroemde passage uit de cantate (naast de andere de beruchte, over de zoogezegde verbranding der Pauselijke bulle, wat historisch als onjuist werd bewezen) werd, zooals trouwens heel 't gedicht, in het fransch vertaald door een zekeren *Victor Wilder*. En onder de titel « Chant triomphal. Extrait de la cantate Jacques Van Artevelde » gedrukt en verspreid.

Een proeve der overzetting :

Qui fit naitre la paix d'un seul signe
De sa main

Qui sut à la discorde maligne
Mettre un frein ?

Le tribun, le héros, de nos droits le soutien
Il fit naitre la paix d'un seul signe
De sa main !

De cantate zelf werd in 1864 uitgegeven : Jacob van Artevelde. Cantate. Poezij van N. Destanberg. Muziek van F. A. Gevaert. Texte français par Victor Wilder. Accompagnement de piano par L. Soumis. Prix net 5 frs. Gand. Gevaert, Editeur de Musique. Propriété. Déposé. 1864.

En ook komt in deze kantatetekst nog eenmaal het motief der zoenlamp terug opduiken :

« O, zoenlamp somber aen het branden
Als rouwlicht voor een somber feit.
De beden rijzen, reine offeranden,
Naer d' eeuwge Gods gerechtigheid.
Gij ziet de menigte aen uw voeten
Met vaderlandsche smart beziend
Zij klaegt en knielt
Om *hou en trou* haer schuld te boeten
Zij klaegt en knielt ».

En rond deze derde beeldhouwkunstige hulde, ontstond naast en met de meer-officieele voorgemelde dichterlijke bedrijvigheid al weer eene heele meer-volksche literatuur in dicht en on dicht, « in de beide nationale talen ».

Eerst een lied op tekst van *Frans De Potter*, dat werd op muziek gezet door *J. De Vulder* en bij Stepman werd gedrukt. *Jacob van Artevelde volkslied aan 15 centiemen*. Met titelblad van Karel 't Felt, die verscheidene Arteveldeteekeningen op zijn actief heeft. Formaat 17 × 27 cm. De tekst verscheen ook in « De Eendracht » van 23 Aug. 1863. En nogmaals in « De Flamingant » 3e Jaar Almanak voor 1864. Oudenaarde. 1863. blz. 54-55.

JACOB VAN ARTEVELDE.

Volkslied.

Daar rijst het beeld van onzen Artevelde
Van hem, dien Gent zijn held en liefing noemt,
Die 't vlaamsche volk in recht en roem herstelde,
Toen 't Frankrijk's vorst reeds had ten val gedoemd.
Daar rijst hij weer, na snoode lasterkreten,
Vijf honderd jaar bedekt met schande én smaad :
Van Artevelde, uw naam wordt niet vergeten
Zoo lang in Gent een hart voor Vlaanderen slaat.

't Verhongerd volk liep kermend langs de straten,
De neering scheen vernietigt voor altijd ;
Het weefgetouw stond eenzaam en verlaten

Dat rijkelijk steeds beloond had zorg en vlijt.
Als niemand meer van redding hier mocht weten,
Wiens wijsheid helpt, en schaft den lande raad?
Van Artevelde, uw naam wordt niet vergeten
Zoolang in Gent een werkmans boezem slaat.

Zijn stem vereent de neeringen en gilden
Rondom de vaan waar Vlaanderen's Leeuw opklimt,
En aller borst, meer kloek dan stalen schilden,
Schut de eer van Gent, zoo laf en snood beschimpt.
Verbrijzeld ligt weldra de slaafsche keten,
Die Frankrijk ons gesmeed had in verraad.
Van Artevelde, uw naam wordt niet vergeten,
Zoolang in Gent een hert voor vrijheid slaat.

Om Frankrijk's trots en roofzucht te verdelgen,
Aan 't voorgeslacht zoo duur van goed en bloed,
Sticht hij den Bond van Bataviers en Belgen,
Te sterk voor list, voor dwang en overmoed!
Zijn wijsheid smacht de binnenlandsche veeten,
En dempt de bron van onrecht, twist en haat.
Van Artevelde, uw naam wordt niet vergeten
Zoolang in Gent een hert voor glorie slaat.

O Artevelde! O wijs en wakker borger,
Naar U blijft steeds des Vlamings oog gewend
Wij vreezen hier geen volks- en vrijheidsworger,
Zoolang uw moed is in ons hert geprent.
Nog is, o neen! uw denkbeeld niet versleten
Dat dietsche trouw en eendracht ons eens baat:
Van Artevelde, uw naam wordt niet vergeten,
Zoolang in Gent een hert voor Neêrland slaat.

Frans DE POTTER.

Een tweede volkslied was een uitgave van het Zondagblad. Bijvoegsel van nummer 37, van 13 September 1863. De tekst is insgelijks van Frans De Potter, de muziek was van *Karel Miry*. De titel der uitgave luidt:

« *Levensschets van Jacob van Artevelde met drie platen en een Volkslied* » in 4°. 8 blz.

VOLKSLIED

1

Komt op, in breede scharen
Komt op van wijd en zijd

O Vranke Gentenaren!
Die dwang vermaledijt,
Komt, viert uw Artevelde
Van geest en ziele groot,
Die 't volk van Lei en Schelde
Eens redde uit nood en dood!

Koor :

Daar praelt hij voor ons oogen,
Den Wijzen Man, den Held,
Die 't hoofd niet heeft gebogen,
Voor 't onregt en 't geweld,
Die 't hoofd niet heeft gebogen
Voor 't onregt en 't geweld.

2

Op! kroost der vlaemsche leeuwen
Op! heel het vlaemsche land,
Gij, Brabanders en Zeeuwen
Reikt weer elkaâr de hand!
Tuigt wat hij voor de glorie
Van 't gansche Neerland deed,
En huldigt zijn Victorie
Met blijde zegekreet!

Koor :

3

Hij kon den trots verachten
Van Frankrijks valschen vorst
Die sterk door legermagten
Den Leeuw bedrijven dorst;
Maer op het zwaerd geheven
Voor 't vreemd tirangebroid,
Zag men geen vlek ooit kleven
Van schuldeloos burgerbloed!

Koor :

4

De Geest, die hem mogt lichten,
Gelijk een heldre zon,
Deed vreemden moedwil zwichten
Die haest ons land verwon...
Hij sloot de Nederlanden
Kloek samen in een bond

Die snooden list en banden
Mogt trotsen 't allen stond.
Koor :

5

Zijn ziel, zijn rust, zijn degen
't Was alles voor het volk ;
Hij trachte naer geen zegen
Geen ambt of wierookwolk !
Na de overwinning zedig,
Was hij van 't oorlogsveld
De handen rein en ledig
Naar vrouw en kind gesneld...
Koor :

6

O Griekenland ! O Romen !
Fier toont gij uw heldenboek
Maer onder al uw vromen —
Wie streed voor regt zoo kloek ?
Hoe menig volk, in lijden,
Begroette hem van ver,
Als 't licht der nieuwe tijden
De middeleeuwsche ster !
Koor :

7

Heeft nijd, verraad en laster,
Den Wijzen Man vermoord
Thans staat zijn glorie vaster :
Zijn ziel leeft in ons voort !
Komt, all' dan eed gezworen,
Dat nooit het vlaemsche land
Den zegekreet zal hooren
Van eenen dwingeland !
Koor :

Frans DE POTTER.

Een derde, op vliegblaadjes verspreid en gedrukt bij I. C. Van Paemel, verscheen ook in een volksschriftje : *Korte levensschets van Jacob van Artevelde, ter gelegenheid van het oprichten van zijn standbeeld op den Vrijdagmarkt te Gent, den 16 September 1863, gevolgd door een Volkslied*. Van Paemel 1863, prijs 10 centiemen, 8 bladz. 16.5 × 32 cm. Het is op de stemme van « De Vlaemsche Leeuw ». Dichter teekent R. L. Een echt naief dingetje.

1

Hij staet nu na vijf eeuwen
 Weer op de Vrijdagmarkt
 De leeuw der vlaemsche leeuwen
 De moedige Ruwaert,
 Jacob van Artevelde
 Die voor ons redding stierf,
 Die stout ons regt deed gelden
 De vrijheid ons verwierf.

Refrein

Hij was toch niet vergeten
 Schoon hij vijf eeuwen sliep,
 De stem van ons geweten
 Zijn beeld in 't leven riep.

2

Hij staet nu weer verheven
 Op zijne peeterstael
 Met zijnen grooten degen
 En zijnen rok van stael
 Hij schijnt te willen vechten
 Voor vrijheid, tael en eer,
 Wil sterven voor ons regten
 Maer dit kan hij niet meer.

Refrein...

3

Wij hooren zijne reden
 Schoon hij nu spraekloos staet ;
 Hij spreekt ons van 't verleden,
 Van onze schoone stad
 Hij spreekt van onze vaedren
 Die zoo vol dapperheid
 Den vijand dierven naedren
 En sterven in den strijd

Refrein...

4

Gent mag zich altijd roemen
 Op 't moedig voorgeslacht
 Het mag zijne helden noemen
 Wee hem die er meê lacht,
 Het volk kent hier zijn waerde

't Heeft nog zijn ouden moed
't Kan naer zijn vaders aerden
't Heeft Artevelde's bloed.

Refrein...

R. L.

Maar van al de toen verschenen en verspreide volklidjes is maar één eeniger mate blijven leven, en wel het vierde in de rij. *Nap. Destanberg's* « De Jongens van Gent of 't Volk van Artevelde ».

Het werd eerst anoniem verspreid op losse blaadjes 18 × 30 cm., door de drukkerij Van Paemel in 1863 op de markt gebracht.

Hier gaat de tekst. Op die blaadjes is ook geen componist of geen stemme vermeld. De muziek blijkt van *Karel Miry* te zijn.

DE JONGENS VAN GENT.

Voor eten, drinken, zingen, springen,
Wie zijnder nooit zijn leven beu !
Wie kent er 't fijn van, al die dingen ?
Wie vlecht al d'anderen den keu ?

Refrein :

't Zijn die jongens van Gent
't Is 't volk van Artevelde,
Zij zijn als moedig' helden,
Toch overal gekend
't Is 't volk van Artevelde,
't Zijn die jongens van Gent.

Wie kan zich uit den zak verblijden,
Wie houdt er van geen lang discours ?
Wie kan geen armen mensch zien lijden ?
Wie peist er op zijne arme broers ?

Refrein.

Wie houdt er van geen kwade tongen,
Die alles afspiet, alles pluist ?
En wie veracht de kromme sprongen,
Wie heeft voor spreuk : Recht voor de vuist ?

Refrein.

Dat men eens aan ons land moest komen,
Wie zou er zeggen : 't Is te straf ?

Wie zou er vechten zonder schromen ?
Wie zou er op kloppen lijk op kaf ?
Refrein.

Nap. DESTANBERG.

Er is een tweede versie, die echter meer als titel draagt : « De Jongmans van Gent ». Wanneer die tekst werd geparafrazeerd weet ik niet.

DE JONGMANS VAN GENT.

Dat 's aan ons landeken moesten komen
Wie zou er zeggen gij blijft er af
Wie zou er vechten zonder schromen,
Wie zou er op slaan gelijk op kaf ?

't Zijn die jongmans van Gent
't Is 't volk van Artevelde
Te Lande en te Velde
Die zijn overal bekend !
't Is 't volk van Artevelde
't Zijn die jongmans van Gent
Tra la la la la !
Tra lalala la la !
Tra la la la la la !
't Zijn die jongmans van Gent !

Ook de tooneelletterkunde liet zich niet onbetuigd in 1863.

Daags vóór de onthulling werd door de « Fonteinisten » in Minard-schouwburg het tooneelstuk gecreëerd : Jacob van Artevelde, van Luitenant Kolonel *Frans Van Geert*. Historisch tooneelspel in zes tafereelen en een voorspel. Uitgegeven te Brussel bij J. H. De Hon in 1864. 150 blz.

En daags nà de onthulling voerde de andere Vlaamsche tooneelgroep van Gent « Broedermin en Taalijver » met medewerking van den zangkring « Kunst naar Vermogen » het reeds vroeger vermelde Historisch drama van *Van Peene* op : Jacob van Artevelde of zeven jaren uit de geschiedenis van Vlaanderen, dat toen ook een tweede uitgave beleefde in 12°.

Een derde Artevelde-stuk was dat van *Emm. Van Driessche* : De Ruwaard van Vlaanderen. Historisch drama in zeven deelen. Gent. C. Vijt 1864. 82 blz.

Er is nog vierdens, *Egied van Van Assche*. Jacob van Artevelde. Nationaal Volksdrama getrokken uit de werken van H. Conscience. In handschrift ter Universiteitsbibliotheek Gent.

En ten vijfde : *H. Aelvoet*. Jacob van Artevelde. Aerschot, zonder jaartal.

De toehoorders van al deze stukken, kregen, ten minste wat de lengte en aantal der tafereelen betreft, waar voor hun geld. Dat valt niet te ontkennen.

Ter gelegenheid van de onthulling lieten de gebuurten en wijken zich niet onbetuigd. Er was trouwens een versieringskonkoers uitgeschreven. Het was overal lampions en vetlampjes, kronen en linten met de macht, En opschriften en feestdichten en jaarschriften ontbraken waarachtig niet. Het volksgemoed was ten zeerste getroffen door de verheffing van hun groote man. Hier vinden we volkspoezie van het zuiverste water.

De « Gentsche afdeeling van het Vlaemsche Verbond » had een « prijskamp van berijmde en onberijmde opschriften » uitgeschreven.

De eerste prijs werd bij verdeeling toegekend aan de Heeren De Boever (herberg « Den Karper » Statieplein) en Jan Hoste (Nieuwland). De gewrochten van dezen laatsten waren uitgehangen, o ironie, in den « Estaminet Français » op den Koornmarkt.

Den tweeden prijs kwam toe aan den Heer Karel Smidt zoon, Lievekaai 25.

Ziehier de prijsbehalende opschriften :

Die van « DE KAPPER »

De vrome Held Van Artevelde,
Die goed en bloed te beste gaf
Voor 't volk ; die Vrijheid, Recht herstelde,
Verrijst uit zijn vergeten graf.

O Volksvriend ! eens zoo snood verraden,
Door nijd vermoord, door 't volk miskend,
Het nageslacht erkend uw daden
En viert u als den Roem van Gent.

DE BOEVER.

Dat van het « ESTAMINET FRANÇAIS »

O Gentenaren ! eert den held,
Die nimmer boog voor vreemd geweld ;
Wiens burgerdeugd zoo schitterend blonk,
Die vrijheid u met welvaart schonk.

JAN HOSTE.

Dat van de « LIEVEKAAI »

Wij vieren Artevelde blij,
Dien Gentenaar zoo vrank en vrij,
Die 't volk eens redde uit nood en leed,
Die werk en neering bloeijen deed :
Een groote staatsman, kloeke Held,
Die franschen dwang heeft neergeveld.
Zoo roepe nu elk Vlaamsche vriend :
— Hij heeft zijn standbeeld wel verdiend !

KAREL SMIDT.

Deze en andere opschriften nog kan men vinden in « De Eendracht », veertiendaagsch tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen, 4 October 1863, waarin eveneens het hiernavolgende Arteveldelied, van een anonymus, verscheen :

HET VADERLAND VERGEET ZIJN HELDEN NIET

Thans is hij uit zijn graf verzezen,
Om eeuwig onder ons te wezen,
De Wijze Man, die 't voorbeeld gaf,
Hoe schoon en hoe verheven
Het is voor 't Vaderland te leven,
En trouw te blijven aan zijn plicht,
Ook dan als reeds de dood
U grijnst in 't aangezicht !

Die lofsprake geld U,
O, Jaek Van Artevelde !

Die 't nijvrig Vlaamsche volk
Bij zijne redders telde,
En wien het vrijheidsminnend Gent,
Voor wat Gij deed in bangen tijd,
Een onvergankelijke eerzuil wijdt :
Opdat men overal moog weten,
Dat alwie leeft of sterft
Voor 't dierbaar Vaderland,
Bij 't nageslacht niet wordt vergeten !

Onder de fransch-schrijvenden van dien tijd, maakte Arteveldegedichten : *Ch. Antoine Droesbeke*, attaché au parquet de la Cour d'appel de Gand, die o.m. bij Hoste publiceerde « Jacques Van Artevelde, Poème composé à l'occasion de l'inauguration de

la statue érigée à la mémoire du tribun flamand au marché du
Vendredi le 14 Sept. 1863 à Gand ». — 24 p. 1863.

Hier volgen een paar strofen :

JACQUES VAN ARTEVELDE

Peuple gantois à l'âme magnanime,
Dont le courage ennoblit l'équité ;
Vous tous pour qui l'imposture est un crime ;
Que Dieu fit naître avec la loyauté ;
En exaltant six lustres d'allégresse
Que nous valut le plus digne des Rois,
Rendons hommage à l'antique sagesse
Du grand Ruwaerd, l'orgueil du nom gantois !

« Sage bourgeois », ta gloire est immortelle ;
Tu dois briller sans cesse à nos regards,
A ton drapeau soldat toujours fidèle,
Ton bras vaillant défendit nos remparts.
Ton zèle ardent fit fleurir l'industrie ;
Plus d'un triomphe honore tes exploits
Oui, vénérons, enfants de la patrie,
Le grand Ruwaerd, l'orgueil du nom gantois !

CH. ANT. DROESBEKE

En voor de Gentsche Zangmaatschappij « De Melomanen »
dichtte hij 't volgende « Hymne » te vinden op bl. 22 van bo-
venvermeld bundeltje :

HYMNE A J. VAN ARTEVELDE

Gantois, voici le jour de justice et de gloire
Pour chanter d'un héros la bravoure et l'honneur
Son nom digne à jamais des fastes de l'histoire
Brille enfin sous les cieux dans toute sa splendeur.

O Artevelde, fils d'une tige héroïque,
Martyr de ton devoir et de la liberté ;
Tu fus plein de franchise et d'intrépidité
Hommage à tes vertus, dictateur de Belgique.

Salut libérateur ;
Nous louons ta sagesse
A toi, triomphateur
Nos hymnes d'allégresse

O chère liberté, reste notre apanage ;
La mort au champ d'honneur
Vaut mieux que l'esclavage !

Ch. Ant. DROESBEKE.

Wat nu de romanciers betreft vermelden wij in 't Fransch :

H. Conscience. — Le Tribun de Gand. Is : Conscience's « Jakob van Artevelde », vertaald door *L. Wocquier*. Parijs. Levy. 1861. 18°. 2 deelen.

W. Reuther. Jacques Van Artevelde ; Roman Historique. Gand. Mucquart. 1863. 12 × 15.5.
en in 't Duitsch.

Louis Köhler. Der Brauer von Gent. Het is naar dit Duitsche werk dat voorgaande roman historique werd gemaakt.

De Artevelde-romancier bij uitnemendheid Conscience was natuurlijk bij de feesten tegenwoordig. Hij nam trouwens deel aan het « Congres des sciences sociales » dat toen te Gent werd gehouden, en waarvan hij een sektie voorzat. Hij verbleef toen bijna een volle week bij Willem Rogghé, die er in zijn « Gedenkbladen » aan herinnert.

Weet men echter dat *Conscience* ook een *gedicht* schreef op Artevelde. Een zangtekst voor Solo- en Koorzangen, om de letterkundige feesten van de maatschappij « Tael en Kunst » van Antwerpen op te luisteren. De tekst zelve vond ik nergens.

Zie daarover : J. Staes. Karamellenverzen van Conscience. In « De Vlaamsche School ». Nieuwe Reeks. II. 1889. Blz. 183.

De *iconographie* van Artevelde in 1863 (kan het anders, 't is nu nog zoo) is heelemaal beheerscht door het figuur van De Vigne's standbeeld.

Er is eerstens een groote lithoplaat van 't standbeeld, zwart op wit, geteekend door Karel 't Felt. Formaat 0.62 × 0.45, in 1863 verschenen.

Bij Van Melle, Onderbergen Gent, verscheen het feestprogramma met een onbeholpen tekening weer van dezelfde 't Felt. Het standbeeld met wapens en schilden. Er bestaan exemplaren op geel papier gedrukt met uitsluitend Vlaamsche tekst der kantate 21.50 × 33 cm, en andere, op wit papier, met Vlaamschen en Franschen tekst ; formaat 21 × 27.50 cm.

Dan is er nog 'n steendrukplaat op glanzend half-zwaar papier, reproductie van het standbeeld, met een fijn petieterig hekje er om, als ware het een open vogelmuit. Het beeld zelve is in

goud gedrukt. Steendruk van Ph. Choquet. St Huibrechtsstraat 21 Gent. Form. 22 × 31.5 cm.

De mooiste Arteveldeplaat uit die periode is, vierdens, echter de litho verschenen bij P. Van de Steene., Burgstraat 25 Gent. Met de figuren van Jacob en Filips van Artevelde in een gewirwar van vergulde torentjes, blauwe kronkels en groene festoenen en meerdere symbolische figuren, op glanzend carton. Een mooie romantische plaat.

Met de hoogervermelde titelplaat van De Potter-De Vulder's lied en de platen van de uitgave 't Zondagblad is dat bijna alles wat aan iconographie van Artevelde in 1863 te ontdekken is. Zeer pover!

Deze platen uit « 't Zondagblad » zijn de volgende :

Een Artevelde-figuur, staalgravure van *H. Brown*, Artevelde voorstellend als ridder in een vijftiendeuwsch pak à la Filips van Boergonje, tegen balustrade geleund.

Verder een moordscène, van *Hendrickx*, op bladz. 4.

En ten derde, een Samenkomst met Edward door een *anonymus*.

De Nieuwjaarskaarten van den Bode van de Broederlijke Maatschappij van de wevers van Gent 1864 prijken met de Artevelde figuur.

Idem de eerekaart van de lagere scholen der stad Gent.

Eigenlijke volksprenten : Nil. Wat een verschil bij de Napoleontische kleurprenten, die men zoo talrijk aantreft. Ook nog van den Boerenkrijg zijn er verscheidene te vinden. Van Artevelde absoluut niets.

Keeren wij nog even terug op de Vrijdagmarkt zelve bij ons beeld. Het meest markante nu van het Arteveldestandbeeld is wel de uitgestrekte rechterarm. Het is bijna zoo treffend dat het een halve calamiteit is geworden, en Artevelde in die pose voor vele kunstenaars, en voor ons zelf, een soort van onuitwijkbare fataliteit werd.

Wat is nu de eigenlijke bedoeling van die houding ? Ook die werd van den beginne af op verschillende wijzen geïnterpreteerd. De meest voor de hand liggende uitleg is natuurlijk « Artevelde spreekt het volk toe als een tribuun » die men passim terugvindt. De tweede : Artevelde zweert trouw aan de Gentsche vrijheden (*Le Journal de Gand*, 1863) ; een derde : « Artevelde staat gewapend gereed om aan het hoofd van zijn leger te velde te trekken, en schijnt bezig nog zijne laatste bevelen en aanwakkerin-

gen aan de krijgsbende toe te sturen ». (G. Celis. Beschrijving van Gent bl. 88).

Oda Van de Castijne, in haar « Promenades à travers Gand » is van oordeel dat Artevelde afgebeeld is « op het oogenblik dat hij zijn stadgenooten oproept om de zijde van Edward de Derde te kiezen » (bl. 58, der 2e uitgave).

Aan die houding zal Napoleon Destanberg ook wel gedacht hebben als hij hem « de rust laat herbrengen op een teeken van zijn hand ».

Een tweede serie had meer oog voor de wijzende geste van de hand. En zoo zijn er die zeggen : « Artevelde wijst naar Belfort en Stadhuis, plaatsen en symbolen van zijn staatkundige bedrijvigheid » ; een andere wist mij te vertellen « dat Artevelde naar den Kalenderberg wijst waar hij werd vermoord », een derde « dat ze hem op school altijd hadden geleerd dat Artevelde wijst naar Engeland, waar ook zijn politiek heenwijst ». Tot capita, tot Sensus dus.

Meer folkloristischen uitleg of aanpassing geven volgende lezingen. « Artevelde steekt zijn handen uit om te voelen of het nog regent ». Hoorde ik nog onlangs schertsend door een geleerd Professor in een Arteveldevoordracht beweren. (Zie ook nog verder hoe dat van in de eerste dagen al het geval was).

Tegenwoordig vertelt de ondeugende jeugd, (cet âge n'a plus de respect) dat Artevelde met zijn vijf vingers teeken doet aan den garçon van een café daar rechtover : « Breng ons ne keer vijf demi's ! » Voor hem en die vier jonge dames namelijk die rond zijn voetstuk zijn gezeten, en die hij eens tracteeren wil. Hier zou dus de galante jongen vereeuwigd zijn waarvan sprake in het heldendicht uit 1845 !

Een derde uitleg : Jacob Van Artevelde staat daar te midden van de Zaterdagse prondelmarkt en wijst met een breed gebaar in 't ronde : « Dat zijn hier allemaal mijn vodden ».

En, de allerlaatste uitleg, natuurlijk, Artevelde staat daar als de patroon en de groote voorganger van alle verkeersagenten, die moeten maar probeeren zijn gebaar correct na te volgen.

Bij anderen, moest hij dienen om de kinderen een schrikwekkend voorbeeld te geven. En wel om ze de onhebbelijkheid van het peuten in den neus af te leeren. Heusch zoo, hoor ! « Als gij dat nog doet, zei'n de moeders, moet gij in den hoek gaan staan met uw hand uitgestrekt als Artevelde op den Vrijdagmarkt. Die werd daar ook zoo voor gestraft als hij klein was, en zijn arm is er tenslotte stijf van gegroeid omdat hij 't niet wou laten ».

Iets in den aard dus van wat gezegd wordt als de kinderen scheel kijken of leelijke gezichten trekken « Als ge dat doet als de klokskens van Rome luiden, blijft ge zoo voor uw leven » !

Om naar 'n vorige interpretatie nog even weer te keeren : het is niet te verwonderen dat Artevelde met de jonge dames tracht goed te staan. Die geharnaste speremeiden die hem daar omringen zijn immers de eerste de beste niet, en lijken wel de verpersoonlijking van « de sterke vrouw van Vlaanderen ». Joe-gen zij niet de vier heraldische leeuwen op de vlucht die bij de ont-hulling het postament van het standbeeld opsierden ? In welke nacht dat wonder is gebeurd kan ik niet vertellen.

In het allereerste concept van het standbeeld (zooals het in de stoeten van 1849 en 1856 rondging) waren het krijgers, en sche-penen van den Keure en den Ghedeele die Artevelde omringden. Deze ruimden dus al de plaats voor de leeuwen, maar de leeu-wen op hun beurt traptten het af voor de Vlaamsche maagden ! Een nieuwe illustratie in den jungle, of in... de woestijn, al naar gelang de dagen van drukte of ledige kalmte, van den Gentschen Vrijdagmarkt, van de « struggle for life », en « the survival of the fittest ! »

Op de groote *gedenkenningen* die ter gelegenheid van de ont-hulling van het standbeeld werden vervaardigd door Victor Lemai-re, een geboren Gentenaar, vindt met deze leeuwen ook nog duidel-ijk terug.

Er werden verscheidene penningen bij deze gelegenheid geslaan, en sommige ervan werden den Maandagmorgen, den dag der plechtigheid, in grooten getale aan de officieele deelnemers aan de feesten op den Kouter uitgereikt.

Van den kleining penning door *Wurden* te Brussel geslagen werden niet minder dan 5.000 exemplaren verdeeld.

Dan gebeurde daar ook de verloting van de stuks zilverwerk die als prijzen werden uitgelooft. Zou daar nog ergens iets van voorhanden zijn ?

Wat nu de penningen van *Lemaire* betreft. Er waren er twee soorten.

De grootere, van 7 centimeters doorsnee, werd in bronzen en in tinnen exemplaren geslaan. « Deze overheerlijke penning ver-toont, langs de ééne zijde, het standbeeld van Jacob Van Arte-velde op zijn voetstuk, met al het bijwerk, en omringd door het traliehek, aan welks vier hoeken de pracht-lantaarns, die er nog aan gemaakt moeten worden, met het randschrift : « Plechtig onthuld te Gent, den 14 September 1863 ».

Langs de andere zijde, Artevelde's standbeeld in het groot, omrand door zijnen naam ». Aldus de beschrijving ervan in « De Eendragt » 18 jaar bl. 27.

Zooals men ziet waren de lantaarnen, die men gemeend heeft te moeten wegbreken in plaats van ze te herstellen, bij de onthulling nog niet opgericht.

Een tweede kleinere medalje werd door Lemaire eveneens gemaakt. Deze heeft slechts 4 centimeter doorsnee. Er bestaan eveneens bronzen en tinnen exemplaren van. Ze dragen op de voorzijde het beeld van Artevelde, zonder het postament, met in den rand Jacob Van Artevelde. Keerzijde: het Belgisch wapenschild met Koningskroon, en als randschrift: Ter herinnering der feesten van 13-18 September 1863. Gent.

De Eendragt, in de zoo juist aangehaalde passage spreekt van een gedenkpenning van Lemaire van 3 centimeter doorsnee. En voegt er bij dat ze maar één frank kost. Ik veronderstel dat de vorige van 4 cent. bedoeld zijn, en het daar een drukfeil geldt.

Onder de volksvermakelijkheden stippen we nog aan een groot muziekkfestival den Zondag voormiddag 13 September, waaraan niet minder dan 33 maatschappijen, van overal zoo wat herwaarts gekomen, deelnamen.

En 's avonds greep er nog een Venetiaansch feest plaats, een waterstoet waarin een vlot werd meegetroond, waarop alweer het groote beeld van Artevelde, de stad ditmaal ronddobberde.

Of ze den man « te land en te water » alle mogelijke eer hebben willen aandoen!?

En de reeks was nog niet ten einde.

Want, Zondag 27 September om 4 ure namiddag werden door een dertigtal volksmaatschappijen plechtig aan 't station de Parijsche « Kinderen van België » afgehaald die speciaal naar Gent waren gekomen om een krans neer te leggen aan 't monument. Die krans werd naderhand onder een stolp op het Stadhuis bewaard. Is hij er nog? Of waar dan verzeild?

Hij droeg als opschrift: « De kinderen van België herdenken hunnen Held ». Stichter-voorzitter van die vereeniging was de Gentsche Heer De Casserie.

En voor 't eindigen een niet al te natuurgetrouw, maar in zekeren zin wel « volksch » overzicht van de plechtigheid.

Verslagen over de Arteveldefeesten en de onthulling van 't standbeeld gaven er anders bladen genoeg, ook vele buitenland-sche, daar hier te Gent dan juist ook een « Congrès pour le progrès des sciences sociales » plaats greep.

Laat me liever enkele pasages aanhalen uit het niet-serieus zelfs oneerbiedig verslag van « *Reinaert De Vos* » van *Lodewijk Vleeschouwer*, het bijtende spotblad uit Antwerpen; en dat zichzelf « een zondagblad voor verstandige lieden » noemde. Deze *Vleeschouwer* was, naar uit de teksten blijkt, een « staate muile » zooals ze te Gent zouden zeggen.

« HOE REINAERT NAAR DE ONTHULLING VAN ARTEVELDE GAET KIJKEN ».

— M. Reinaert, uwe diepzinnigheid wordt eerbiedig verzocht den stoet met uwe aanwezigheid te vereeren, om samen Artevelde die nog gehuld is te helpen onthullen.

Het was een bode van M. Cimetière Van der Slijk, (18) die Reinaert aldus aansprak, en de doorluchtige vrijheer geweerdigde aan dit verzoek te voldoen. Twee gouverneurs, die van Oost- en die van West Vlaenderen, alle bei verguld op sneê, namen plaats nevens zijne diepzinnigheid, en eene macht van Burgemeesters kwam van achter aen, gelijk die van Cladbeeck. Onze Put (19) was erbij met een pekzwart habieken, en eenen sneeuwvitten krawat. Reinaert groette hem *d'un air protecteur*.

Wanneer de stoet op de Vrijdagmarkt aankwam, was er een onuitsprekelijk gedrang van lieden die wilden naderen om de diepzinnige gelaatstreken van Reinaert te kunnen beschouwen. Gevaert, die met vijftig duizend muzikanten en zangers gereed stond, wilde dadelijk zijne cantate beginnen; maer de vrijheer van Malpertuus liet hem verzoeken te wachten tot dat Sire zou aangekomen zijn.

Het duurde niet lang of Sire kwam aen; de dikke Brabant, met zijn vrouw en zijn monfreer was er bij, en Dupoirier met Monsieur d'Arras volgden (20). Waer is Reinaert? — waren de eerste woorden van Sire — Hij staat ginder met zijnen groot admiraal Kraeksteen, zijnen ceremoniemeester Desiderius, zijnen minister van Justicie Clesius, en zijnen hofdichter Julius Geyterius te praten. Verzoekt hem nevens mij plaets te nemen op mijnen troon. Het verzoek van Sire werd aan Reinaert medegedeeld, maer hij bedankte.

(18) Hiermede werd de toenmalige Gentsche burgemeester de Kerckhove bedoeld.

(19) Onze Put: Burgemeester Vande Put van Antwerpen.

(20) Hertog van Brabant, de Graaf van Vlaenderen, Ministers Van den Peerenboom en Chs. Rogier, die van Arras geboortig was.

Nu trad de Schout Van der Slijk voorwaerts, met een papier in de hand en zei tot Sire : « Wacht eens een beetje, eer ge gaet zitten ik heb u wat te zeggen. »

« Sire, Artevelde was ne felle kadee, en daerom hebben we hem een standbeeld opgericht. Artevelde was de eerste die het gedacht had van eene *belge nachon* te vormen en Reinaert heeft dat gedacht geperfectioneerd (*Sire knikte ja*). Dat belet niet, Sire, dat gij toch ook nen felle kadee zijt. (*Sire knikte ja*). Artevelde protegeerde zijnen vorst tegen zijn eigen ; Reinaert protegeert u tegen de kasteelen. Zoo lang als de vreemding hier de overhand had, werd er veel achterklap gesproken van Artevelde, maer nu dat wij nationaal ministers hebben gelijk Monsieur d'Arras, Baron Shako, en Herr Eisenbahn (21), nu zetten wij Artevelde op eenen pieterstael. 't Is waer dat Monsieur d'Arras er liever Keizer Karel op gehad zou hebben : maer Reinaert wou niet. — Jamaer, zei Sire, het weer ziet er zoo aerdig uit, zal het niet regenen. — Ik weet niet, antwoordde Cimetière Vander Slijk ; als het regent, zal ik u mijnen paraplu leenen. Sire, let nu eens op, ge ziet dienen doek daer wel, niet waer, die boven het pieterstael hangt ! (*Sire knikt ja*). Wel, attention, hokus, pokus, pas (bij deze woorden is de doek weggetooverd en Artevelde staet te prijken). Waerom steekt hij zijn hand uit ? vroeg Sire. Is het om te voelen of het niet regent. Neen, Sire, sprak Cimetière, het is om stilte te eischen, tot dat mijne speech gedaan is. Waer was ik weer gebleven. (hij zoekt op zijn papier). Ha hier is 't ! Monsieur d'Arras had liever Keizer Karel op dit pieterstael gezien, maar Reinaert wou niet. (*Sire knikt ja*). !

Sire, in den naem van de Stad Gent, zijt ge vriendelijk bedankt... En Avant la musique.

Toen begon de cantate, muziek van onzen vriend Gevaert. Naer zooveel ik heb kunnen onthouden, luiden de woorden als volgt :

Och, wat zijn wij toch content
Nu dat Reinaert is te Gent
't Is fiest in alle straten
Roelandt luidt van bim, bam, bom,
Reinaert gij zijt willekom
Laet ons wat samen praten.

(21) Ministers Rogier, Baron Chazal, minister van Oorlog en de Minister van Spoorwegen Van der Stichelen.

Ziet Artevelde daer eens staen
Met zijn leeren botten aen.
Hij voelt of het niet regent
Maer 't weer blijft schoon
Hij spant de kroon
De feesten zijn gezegend?

Artevelde was ne vent
Maer Reinaert is toch ook een end
Dat ook wel mag tellen,
Zij maken met hun twee een paar,
En in hun boter is geen hair...
Van deze twee gezellen.

Als Artevelde nog bestond
'k Wed dat de werkman werrek vond
Om toch niet te creveeren ;
En al wie Reinaert vlijtig leest
Als hij niet is beroofd van geest
Die zal er veel in leeren.

Artevelde met zijn zwaerd
Maekte dwingelanden vervaerd
En ander vrede zotten.
Reinaard nog veel meer befaemd
Maekt z' voor hun doen beschaemd
Met er slechts mee te spotten.

Dus leve Reinaert, hip hoezee
Wat is hij toch 'ne felle kadee
Wat glorie voor de Schelde!
En Jacob Artevelde dan?
Die is toch ook geen kleine Jan
Hoerah voor Artevelde! »

En daarmee was Artevelde's standbeeld met alle plecht en praal te Gent onthuld. De volkswijken hadden meegevierd om ter meest. En 't was hun zoo goed bevallen, dat men 't volgende jaar op de Dampoort een verjaringsfeest van de feesten vierde!

En wel op Zondag 18 September 1864. De feestcommissie, liet onder meer weten dat :

« Aengezien de Gentenaers en die van het omliggende, aen wie Jakob ook vrijheid en welzijn schonk, den dag zijner weder-

geboorte niet mogen vergeten op pene van te zijn ondankbare burgers en slechte vaderlanders ;

had besloten en beslist :

Art. 1. — Er zal voor en door alle de inwoners van den Dampoortschen wijk een luisterlijk feest gegeven worden op 18 September ; dat feest mag tot den 19den en zelfs tot den 20 duren, als 't niet anders zijn en kan en dat er *money* in de *pocket* is.

Art. 2. — Al die zijn devooren niet en doet, wordt verzocht van niet meer langs den Vrijdagmarkt te gaen, want hij en zou Jaek niet meer durven bezien ».

Het programma bestond uit allerlei volksspelen, met een optreden van de *Logte Gentenaers* erbij, en een « Groot Vuerwerk » met een « gelegenheidstuk ter eere van Jakob Van Artevelde, in diamantsvuer, en met de Koninklijke kroon ». Voor de eerste maal : Vuerpijlen met valscherms, en poerslangen (*serpenteaux*).

En ook weer in 1865 werd de verjaring der Arteveldefeesten op de Dampoort gevierd ; onder andere door een opvoering in het « Hof van Plaisance » van « De Visschers van Blankenberghe » en de uitvoering van Gevaert's « Jacob van Artevelde ». Nieuwe poëzie van Napoleon Destanberg, « uitgevoerd door Edm. Heyndrickx met al de artisten en de koorafdeeling. (dames en heeren) ».

Tot slot verlichting en vuurwerk « met als bouquet, de vereerlijking (sic) van den Gentschen Wijzen Man. » 28 Aug. 1865.

Wordt hier de veranderde tekst, zooals hierboven medegedeeld, bedoeld ? Men moet werkelijk op de Dampoort te Gent een speciaal boontje over hebben voor Jaek Van Artevelde. De traditie schijnt niet uitgestorven. Want nu wederom in dit Arteveldejaar 1938, heeft de Dekenij der Dampoortstraat bij de gebuurtfeesten en de braderij ter gelegenheid van de ingebruikneming van de nieuwe Dampoortbrug, Artevelde speciaal met een huldewagen in haar optocht herdacht, en hebben ze hem « als handelaar » met een bloemengarve aan zijn standbeeld gehuldigd. Artevelde was immers een drapenier, een lakenhandelaar.

Ik wou dat even onderstrepen, omdat, voor zoover ik weet, dit de eerste maal is dat men Artevelde niet als « ruwaert », als « uppercapiteyn », als politicus en diplomaat, maar als eenvoudig vreedzaam handelsman, wat hij voor 't grootste part van zijn leven toch geweest is, huldigt, en eeren gaat.

Terloops zij hier nog even gewag gemaakt van het feit, dat na de twee corporaties die traditioneel om Artevelde's deelgenootschap hebben gestreden, de brouwers eenerzijds, welker aanspraken thans wel definitief hebben afgedaan, en de drapeniers ander-

zijds, er nu nog in ons gezegend jaar 1938 een nieuwe derde kandidaat met een kersverse legende kwam opdagen, en men Artevelde thans tot deken der huidevetters wou promoveeren! Zoo stond het dezer dagen in een weekblad (25) immers te lezen! Omne trinum perfectum. Het drietallig stel der would-be Artevelde-compagnons is nu volledig, en daarmee zal die zaak nu wel definitief zijn opgelost.

VI. — ARTEVELDE LEEFT IN DE VOLKSZIEL 1863-1938

Maar met al dat, was Artevelde toch tot de Gentenaar bij uitstek uitgegroeid, had hij in de Gentsche, in de Vlaamsche volksziel eene plaats veroverd die zeer bestendig is gebleken. Hij is uitgegroeid tot het symbool van Vlaanderen zelf.

Hij werd trouwens zelfs de verpersoonlijking van het « *nec plus ultra* », het opperste, het machtigste. Artevelde dat was « de » kracht, en « de » macht.

En alle klassen der Gentsche bevolking waren door die Artevelde-grootheid aangegrepen.

Getuige daarvan nog het volgende feit :

In de jaren '70 bouwde men in het constructiehuis P. F. Van Kerckhove op de Coupure, een voor dien tijd reuzestoommachien, bestemd voor de « Société de la Lys ».

Het bouwen van dit stoomtuig schijnt toen wezenlijk een top-prestatie te zijn geweest. Het werd op 13 Augustus 1875 officieel en met al het noodige ceremonieel door koning Leopold II zelf in hoogsteigen persoon in gang gezet, en plechtig... « Artevelde » gedoopt. Die nieuwe « Artevelde » werd door zijn bouwers en bedieners als een wonderstuk aanzien, en men scheen geen beter symbool van kracht en kunde te hebben kunnen vinden dan juist de naam van den Gentschen « uppercapiteyn » (26).

Ook buiten Gent, dat spreekt van zelf, was men door die groot-sche figuur van Artevelde getroffen.

(25) Ons Volk. — Geillustreerd Weekblad. Nr van 11 Sept. 1938.

(26) Ik dank deze gegevens aan de bereidwilligheid van den Heer L. Verlodt, die ik om zijne medehulp hier oprecht wil danken. Zijn grootvader, Louis De Clercq, « Baas Louis », zooals men hem noemde, had het overzicht bij het bouwen van dezen « Artevelde ».

Het machien (nr 280-281 der fabricatie) was een dubbel zoogenaamd Balansmachien Corliss, met twee verticale cylindere van 46 duimen diameter en 10 voet « stroke » (3048 m/m) 1300 Paardekracht, 30 omwentelingen per minuut.

En hier valt even te wijzen op de bedrijvigheid van onzen muzikalen reus *Peter Benoit*, die zich door die reuzenziele moest voelen aangetrokken.

Den 17en November 1867 werd te Antwerpen de Vlaamsche muziekschool geopend, met Peter Benoit als bestuurder. « De Vlaamsche componisten wilden stormenderhand hunne plaats onder de zon veroveren zegt Jan Blockx, (23) en een nieuw krachtig vaderlandsch werk kwam al dadelijk het bewijs leveren » van dien wil.

Op 22 februari 1869 had de eerst uitvoering plaats te Antwerpen van het oratorio « De Schelde » van *Peter Benoit*, op tekst van *Emmanuel Hiel*.

Daarin komt het bekende aria voor « Artevelde's Geest », dat ontelbare malen als concertstuk werd voorgedragen.

ARTEVELDE'S GEEST

Ik werp het doodenhulsel af
Vlaandren geeft weer levensblijken.
Mannen stijgt nu uit het graf,
Mannen van het vroom geslacht,
Dat het volkenrecht betracht,
In den vrede zoekt de kracht
En de nering hooger acht
Dan naar ridderwijs te prijken!
'k Werp het doodenhulsel af
Vrijheid! Nering!

Emm. HIEL

Ik kan er niet aan weerstaan om hier de mooie ontleding bij te voegen die Lodewijk Ontrop, over dit, de mooiste muzikale Arteveldebrok die we bezitten, heeft geschreven.

« Het tooneel verandert. Door een breed-forsige solisono en een tonaal stout ingrijpend akkoord wordt een nieuwe tonaliteit voorbereid.

Jacob Van Artevelde verrijst uit het graf! Zich majestatisch oprichtend, staat hij vóór ons in den vollen glans van zijn edele gedaante, zingend :

« Ik werp het doodenhulsel af ».

In plechtig onderschragende akkoorden zwenken de harmonieën en brengen den toonaard van Re bemol te voorschijn waarin zich

(18) Jan Blockx. — Peter Benoit. Brussel. Hayez. 1904. Blz. 39.

net geestuitstralende en hartsterkende lied van den geliefden held beweegt. Welk een doordringende zielsklank ligt er niet besloten in dien nu eens zacht-ontroerenden of innig-aangrijpenden, dan sterk-opwekkenden of forsig-aandringenden zang, waarin heel de liefde uitgesproken wordt van den hoogstaanden held, die zijn Vlaanderen bemint met al de rijkgeschakeerde gevoelens van zijn warmtillend gemoed.

« Vlaandren geeft weer levensblijken »

ruischt het wijdend en zangvol van zijne lippen, sober begeleid door de diepe snaren

« Mannen, stijgt nu uit uw graf ! »

bezweert hij de mannen van het vroom geslacht, met een melodisch klankgebaar den beeldenden zin der woorden onderlijnend. En weer ruischt die wijdende liefdemelodie, ditmaal overgaande naar de tonaliteit die onderkwint en rijker gestoffeerd door een warmgetinten tegenzang van het orkest.

« De mannen van het vroom geslacht

Dat de nering hooger acht

Dan naar ridderwijs

te prijken ! »

Groot is zijn woord geworden, groot het vuur dat in hem blaakt en in het orkest voortloopt als eene laaiende vlamme. En gloedvol is thans zijn zang :

« Vlaanderen herleeft ! »

Heftiger slaat nu zijn harte, breeder ademt zijn borst en groot-scher strekt zich zijn gebaar uit : de mannen stijgen, stijgen uit hun graf ! Plots verzilvert de heele klanklucht. Een streekend voortloopende beweging glijdt in octaafverdubbeling over violen en altviolen, wijl in teer lichtende fluiten, clarinetten en fagotten het gezang hervat wordt. Zoetjes vloeit nog van zijn lippen het rijke liefdedoord : « O Vlaanderen », met innige stemverheffing begroet en als met een smachtend handgebaar aangebeden.

Een paar krachtvolle akkoorden brengen de stemming terug naar het eerste vers :

« Ik werp het doodenhulsel af ! »

dat nogmaals uit zijn mond opklinkt met denzelfden stemgang en op dezelfde harmonieën. Een lichte maar teekenende or-

kestrale wijziging, waardoor het rustend akkoord gevat wordt in zachtgehouden tinten van houten en koperen blaastuigen, omstraalt echter als met een onvatbare zilveren glans het hoofd van Jacob Van Artevelde.» (24).

Hier hebben twee groote Vlaamsche zielen, Artevelde en Benoit, mekaar ontmoet.

Een tweede maal behandelt *Peter Benoit* een Arteveldethema in « Joncfrou Katheline » (De weduwe van Artevelde), op tekst van *Julius De Geyter*. Dit aria werd voor het eerst uitgevoerd op het concert der Antwerpsche muziekschool op 29 Juni 1879. Men weet dat de weduwe van Jak. Van Artevelde naderhand. toen Gent in nood zat, de grootmoedigheid zooverre dreef, haar juweelen aan de stad te schenken.

Enkele uittreksels :

JONCFROU KATHELINE

Nog bloedt de wonde, die zij sloegen in mijn hart ;
Nog daaglijks bidt mijn kroost voor 't eeuwig heil zijns vaders ;
Nog draagt het rouwkleedij, en is het bleek van smart ;
En mij wordt hulp gevraagd, — mij hulp door zijn verraders !

O Jacob ! Jacob, mijn gemaal

Nog zie ik u in deze zaal

U, Ruwaard, aan een koord nog door de straten sleuren,
Door 't grauw, door tijgers u verscheuren ;
En zij, zij vragen hulp — aan mij, o mijn gemaal !

Maar...

O mijn hart, gij moogt niet breken...

'k Hoor Roeland, Roeland spreken...

Het is voor Vlaandren dat zij smeken...

Het is om Gent, om Gent te wreken !

De vijand rukt weer aan, O Jacob naar uw land...

Ik voel uw schimme mij omzweven :

'k Zal alles, alles geven !

Hier ! Hier ! Juweelenschat, geschonken door zijn hand :

Ons Vlaandren in geen slavenband !

Het Arteveldemotief komt ook nog even opduiken in de zangstukken van *Julius De Geyter*, den 21 Aug. 1880 voor 't eerst uitgevoerd, en beide insgelijks getoonzet door *Peter Benoit*.

(24) Zie : Peter Benoit. De Schelde. 14 October 1917. Antwerpen. De Nederlandsche Boekhandel. Blz. 46-48.

Namelijk in het oratorio : De muze der Geschiedenis, waar « de zangers der XIXe eeuw », den « Schimmenstoet » begroeten :

Daar zijn ze, daar zijn ze, de heilige scharen!
Wat komen ze fronsend en somber gevaren...
Gegroet, Gegroet,
Schimmenstoet!

Vooruit, O Artevelde!
Zweeft gij aan 't hoofd der helden
Die nooit den vijand telden...

En tweedens in de cantate : 1880, waarin « Die van Gent » hunne intrede doen, met den volgende zang :

Uit de stad van Artevelde
Brenge wij den trotschen geest ;
Uit het dal van Lei en Schelde,
Vreugdezangen op dit feest!

In de fransche vertaling van *J. L. Heuvelmans*, luidt dat :

A nous la vieille noblesse
Artevelde et son berceau
A nous les chants d'allégresse
De la Lys et de l'Escaut!

Het is uit deze kantate dat het bekende « Dan mag de beiaard spelen » stamt.

Na de eerste *kavalkaden* van 1849 te Gent en 1856 te Brussel zou, en vooral na de plechtigheden te Gent van 1863, kán er trouwens geen historische stoet meer uitgaan of de verheerlijking van Artevelde marcheert glorieus mede op.

Zoo, b.v. nog in 1894 in de historische stoet te *Gent* gehouden « Gent door de eeuwen heen » waar de zesde « verbeelding » Jacob van Artevelde voorstelde, samen met de vier andere hoofdmannen Willem van Vaernewijck, Gelnoot van Lens, Pieter van Hovene, Willem van Huse, begeleidende Jan III, hertog van Brabant, Willem II graaf van Holland en Henegouwen, Koning Edward III van Engeland met Koningin Philippa, ter gelegenheid van het sluiten van het eeuwig verbond (Dec. 1339).

Zie o.m. de verklarende brochure bij Vander Poorten in 1894 uitgegeven, op blz. 15.

Zóó te *Brussel* in den « Grooten Historischen en Allegorischen Optocht » door de Regeering ingericht met de Jubelfeesten in 1905, waar een wagen het door Artevelde afgesloten verdrag tus-

schen Brabant en Vlaanderen afbeelden moest (3 December 1339).

Zoo weer te *Antwerpen* in 1912 in den « Consciencestoet » waar door de maatschappij « De Verbroedering » Conscience's Jacob van Artevelde werd uitgebeeld o.m. door een wagen waarop Jacob van Artevelde op de pui van het Stadhuis stond, sprekende tot het volk, en waarin verder « De groote Stedeboog van Gent » werd meegevoerd midden een groote groep ruiters en voetgangers: De ambachten en neringen van Gent.

Zie de volledige beschrijving ervan in: 100ste verjaring der geboorte van Hendrik Conscience. Ambtelijke beschrijving van den Feeststoet. VIII. Verheerlijking van Jakob Van Artevelde. Bl. 24-26.

En niettegenstaande al die populariteit, is de *Artevelde-icongraphie* nog zeer weinig uitgebreid gebleven.

Als *Arteveldetypen* kan ik even aanstippen, de teekening van *V. De Doncker* o.m. verschenen in Jacques van Artevelde door Thil-Lorrain. Brussel-Callewaert frères, 1884; en die van *Ed. Duyck* ook van 1884, in Herman Van Duyse: « Gand Monumental et Pittoresque » op bl. 84, (1885?) te vinden. En die o.m. in « Geschiedenis van België in prenten ». Lebègue... Brussel, 1894, op bladz. 44, zoowel als in de 3de uitgave van 1914 van het zelfde werk bij zelfden uitgever, op bladz. 60 nog eens voorkomt.

Beide deze *Artevelden* zijn baardeloos in tegenstelling met de meeste typen uit 1863, en stellen *Artevelde* voor op een perron het volk toesprekend.

De andere motieven die het meest door teekenaars of graveerders werden behandeld zijn: de ontmoeting van *Artevelde* te Sluis met Edward den Derden, den Koning van Engeland, o.m. door *H. Hendrickx*. Teekening die soms ook dienst moet doen om een samenkomst te *Antwerpen*, te verbeelden.

Dan natuurlijk de moordscène in den Paddenhoek, één door *De Doncker*, met de groote biervaten in den kelder ten teken dat hij brouwer was, en dan de scène geteekend door *C. Dehort*, bij den overdekten trap o.m. te vinden in voornoemde Ch. Severin's *Geschiedenis van België in prenten*. 3e uitg. 1914. blz. 61.

Eene andere moordscène is die van een *onbekende* teekenaar, die zich stellig op het zoo pas vermelde geïnspireerd heeft (overdekte trapgaanderij en zelfde zeisenspiezen), in *Leo Van der Kindere*: *De eeuw der Artevelden*. Vertaling van Rich. Delbecq. Gent 1813. Blz. 429.

Dezelfde *anonymus* heeft ter illustratie van hetzelfde boek nog een « Jacob van Artevelde spreekt tot het Volk »; (blz. 357); en « Jac. van Artevelde verbrandt de bul op de Vrijdagmarkt ». blz. 381, geteekend.

Een andere *anonieme* leverde een pteekening over Artevelde's dood, gereproduceerd in « Le Petit Bleu » van 15 Juli 1897, ter illustratie van een artikel van *Marforic*: « Une restitution historique ».

Zie ook: « Jacob van Artevelde voor de gilden van Gent ». De spreekbeurt van de Bijloke voorstellend, naar een schilderij van een mij onbekend meester, op postkaarten uitgegeven bij Van Melle, Gent.

Ik vermeld ook, volledigheidshalve, de linoleumsnede Artevelde voorstellend in « Het Morgenrood » maandblad, Ledeberg 5° jaargang, blz. 143.

En eindelijk een wezenlijke *karikatuur* op Artevelde. Artevelde op een biervat gezeten door *L. Libonis*, op bladz. 377, vol. I, van Delisle Ferrand: « Histoire populaire et tintamaresque de la Belgique, depuis l'époque des forêts vierges à celle des tramways. » 2 vol, in 8°.

Er zijn, voor zoover mij bekend, geen « Zantjes Waale » met Artevelde-geschiedenissen te sinjaleeren. Wel zouden nog, om volledig te zijn, de reclameprentjes met Artevelde-motieven op te zoeken zijn. En die zijn er. Ik vermeld maar o.a. één uit de Liebigprentjes reeks: « Episodes de l'histoire de Belgique ». De samenkomst te Sluis, nl.

Dan zijn er thans de « embleemkes »-achtige produkten die voor de schoolkinderen worden gelanceerd met episoden uit de Vaderlandsche Geschiedenis.

En weer in die richting voortgaande zouden nog de schrijfboekomslagen moeten worden nagegaan. Ook daar zitten Arteveldeafbeeldingen tusschen.

En al deze kleine, oogenschijnlijk nietige dingetjes zijn steentjes, en van belang soms, die het levende Arteveldebeeld in de harten en de verbeelding van de Vlaamsche Gemeenschap altijd opnieuw oprichten en opbouwen. Zij zijn het die dien wonderen groei en bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche volksziel bevorderen en ontwikkelen.

Ik laat de moderne paneel- of wandschilderijen buiten bespreking. Alleen vermeld ik het groote Van Artevelde-doek van *Gus-*

taaf Van Aise uit het Stadsmuseum te Gent, en de voorhalle van het Stadhuis (Hoofdpaneel en fronton werden gescheiden) omdat het eenig is in zijn soort ; niet alleen om de afmetingen, maar omdat het een moment uit het Arteveldeleven voorstelt, dat nog door niemand anders werd behandeld, namelijk de groote « eenigings-omvaart door Vlaenderen van Mei 1338 ».

Laat mij hier even — als in een parenthesis — een Arteveldecuriosum vermelden dat in het Museum voor Folklore te Gent wordt bewaard. Sektie : Rookgerief en pijpen. Het is een zeer fijn bewerkte wit-steenen pijp met op den rechten smallen steel de volgende ingebakken inscriptie « Ter eere van 't Volk van Artevelde. September 1876. Graaf Ch. de Kerchove, Burgemeester van Gent ». Ik weet niet te welker gelegenheid dit *kunstwerkje* — het is er een in zijn soort — is ontstaan. (27)

Zouden er geen Artevelde-cigaren bestaan ? Cigarenbandjes, lucifers, mogen we ons wel in dit verband afvragen !

Er zou ook nog kunnen worden opgezocht de herbergen die « In Artevelde » uitsteken. Te Gent ken ik maar één « Café Artevelde », vroeger Kalenderberg, 6, vlak naast het Arteveldehuis, thans overgebracht naar Henegouwstraat, 4.

Dan verder de firma's die Artevelde als kenmerk van hun waren of hun huis namen, als b.v. de suikerij Jacobs, te Gent. Er bestaat ergens een « Brouwerij Artevelde », doch ik weet niet juist waar.

En de dag- of weekbladen die zijn beeld als Gentsch waarmede in hun hoofding opnamen, zooals b.v. GENT. Onafhankelijk Inlichtingsblad. 1936. Er zijn er nog meer geweest.

In dit verband sinjaleer ik ook het gepolycopieerde jongstudentijdschrift « De Ruwaerd » Gildeblad voor Kath. VI. Studenten van Leuven en omstreken, dat te Leuven werd uitgegeven, in 1923.

Vanaf het jaar 1863 is eigenlijk voor goed de Artevelde-studie der geleerden begonnen. Ook langs dien kant kan een meer romantisch-folkloristische bedrijvigheid dus een weldoenden en wetenschappelijken weerslag hebben.

Kervijn de Lettenhove zet die dat jaar in met zijn « Jacques van Artevelde », die het eigenste jaar twee uitgaven beleeft. De tweede in September, de maand zelf dus van het onthullen van 't standbeeld.

(27) Op de veiling Heyse te Gent, 15 Oktober 1938 werd ook een Arteveldepijp, met inscriptie verkocht. Ik weet niet of het een zelfde pijp geldt als hierboven vermeld. Er werd 11 fr. voor geboden.

Het ligt hier niet in ons bestek de geschiedkundige werkzaamheid te bespreken die nu volgen gaat. Citeeren we enkel de namen van *Prof. A. Lenz, Mgr. Namêche, E. De Busscher, Fr. De Potter, J. Vuylsteke, Van der Kindere, Gillodt van Severen, James Hutton, Nap. De Pauw, Sir Henry Taylor, W. J. Ashley, E. Déjacq, Henri Pirenne* en andere die later nog volgen als *Prof. Fris, Van Werveke, Henry S. Lucas*.

Ook in de literatuur duikt de Artevelde-figuur nu en dan eens even weer op zooals bij *Victor de Veen*, die, in zijn bundel « Zoet en Zuur » van 1866, op blz. 133-169, een « Dramatische schets in twee bedrijven » inlascht, getiteld « Jacob's van Artevelde schoonste zegepraal en zijne dood ». Naar des schrijvers eigen getuigenis (blz. 136) geïnspireerd op *Conscience's* roman, waarvan soms gedeelten eenvoudig letterlijk werden afgeschreven.

Dan weer bij *Antheunis* in zijn oratorio « De Vlaamsche Nacht ». Thourout. 1874, in folio. Ook later opgenomen in : *Loven, Lieven en Zingen*, blz. 244-250.

Bij *Rodenbach*, in zijn « Klokke Roeland » :

« 'k Zie Jan Hyoens, 'k zie de Artevelden
En stormend roept Roeland de helden ».

Bij *Julius Vuylsteke*, in zijn « Verzamelde Gedichten ». De Vriese, Gent. 1881. Blz. 426. Een paar strofen uit :

JAKOB VAN ARTEVELDE

Wat wil die razende menschevloed ?
Voor wien die kreten : « zijn bloed, zijn bloed !
Dood den verrader ! » ?
Dat woest geschreeuw weergallemt thans
Voor hem, dien 't volk zoo dikwijls heeft begroet
Als den Vader
Des Vaderlands !

« Mijn bloed ? gij wilt mijn bloed ? heb ik 't u ooit geweigerd ?
Wie trotste, — toen ellende en dwang, ten top gesteigerd,
U knelden, — 's Graven wraak, en hief de vrijheidsvaan ?
Wie bood zijn borst den priem den vuige moorders aan ?
En wie zocht aan uw hoofd den dood vóór Doorniks wallen ?
Gij zwoert toen, steeds met hem te blijven tegen allen !...
Spreekt : heeft het moordstaal, heeft het ridderzwaard
Den hoofdman dâárom slechts gespaard
Om thans door u, door u vermoord te vallen ? »

Maar in dien razenden menschenvloed
Klinkt wéér de kreet : « zijn bloed ! zijn bloed !
Dood den verrader ! »
Dood den verrader ! zoo roept daar thans
Het volk, dat hem zoo dikwijls heeft begroet
Als den Vader
Des Vaderlands.

Julius VUYLSTEKE.

Dit is de tegenhanger van het tweede meer bekende dichtstuk over Filips Van Artevelde, en dat begint met een toespeling op den vader :

Het gevaar is groot
En dreigend de nood
In de stad van Leie en Schelde ;
Maar 't volk onthield
Hoe gij eens vielt
Voor Vlaanderen, Jacob Van Artevelde !

Bij *Emiel Verhaeren* in « Les Héros » 1908.

Uit de na-oorlogsche periode, is me als Arteveldianum alleen de volgende dichterlijke uitboezeming, uit 1926 dateeterend, bekend.

'T GENT VAN ARTEVELDE

In de stad der Leie en Schelde
Op de aloude Vrijdagmarkt
Rijst het beeld van Artevelde
Vlaandrens wijsheid en zijn hart.
Met zijn bronzen handgebaren
Wijst de Ruwaard nog de scharen
Waar het doel ligt, en het wit :
« Vlaandren weer zichzelf bezitt'
Achte zich van de ommelanden
De gelijke, duld' geen banden ! »
Vlaamsche burger, boer, student,
Voert dus uit zijn testament !

In de stad van Leie en Schelde
Mid' op den Kalanderberg
Staat het huis van Artevelde.
« Volk van Gent, uit lafheid erg
Hebt ge eilaas, met eigen handen

Wien uw toekomst 't al verpandde
't Licht uw'r oogen, Vlaandrens zweerd
't Lijf benomen en onteerd !
En ter plaats waar gij hem moordde'
Beitelt gij nog fransche woorden »
Vlaamsche burger, boer, student
Wreekt dien wijzen man van Gent !

In de stad van Leie en Schelde
Vóór Stadhuis en Belfortwand,
Zucht de Geest van Artevelde :
— « Waar is nu de sterke hand
Die het stuurrad weet te houden
En het Vlaamsche schip behouden
In de haven loodsen zal ?
Laas, op sleeptouw door den Gal
Laat 't eens vrije volk zich voeren !...
Vlamen op ! Grijpt zelf de roeren ! » —
Vlaamsche burger, boer, student,
Volgt dien wijzen man van Gent !

1926

G. M.

En in de allerlaatste maanden, zooniet dagen, is te sinjaleeren, in Duitschland bij de firma Hansen te Saarlautern « Der Bürger von Gent » eene vertaling naar Conscience's roman ; en te Gent *Dr. Paul. Rogghé's* geromanceerde biographie : *Grootheid en verval van Jacob van Artevelde*, vooralsnog slechts als feuilleton, van 10 tot 30 Augustus 1938 in het dagblad « Vooruit » verschenen ; met illustraties, en een zestal teekeningen van Fritz Van den Berghe.

De tooneelletterkunde levert slechts een paar Arteveldestukken. *Cyriel Verschaeve* : Jacob van Artevelde, uit 1912. (Eerst verschenen in « Jong Dietschland » van Dosfel 15^e Jg. Blz. 92-170.) En *Nand Vercnocke* : Als Roeland luidt.

Toch moeten we nog vermelden dat in 1912 ter gelegenheid van de viering van de honderdste geboortedag van H. Conscience het « Conscience-comiteit » van Antwerpen een « Prijskamp voor zangspeelteksten » had uitgeschreven.

Onder de inzendingen bevonden zich twee Arteveldestukken. Een studenten-heldenspel zonder vrouwenrollen, Jacob Van Artevelde, ingezonden onder deknaam *Albert Woronicz*, Leuven, en dat slechts eene « eervolle melding » bekwam, daar de jury het oordeelde meer te behooren tot 't gesproken tooneel. Dan « Jacob

Van Artevelde», 5 bedrijven, onder kenspreuk « Doe stil voort », dat bij een eerste schifting werd aangehouden, een bijpremie bekwam en bleek geschreven te zijn door *Hendrik van Rooy*. Er werd nooit een opera op gecomponeerd.

Maar wie bezorgt ons eens een Vl. Artevelde-opera? Daar ligt de dramatische en heroïsche stof toch voor het grijpen!

Alles te saam genomen lijkt Artevelde een veel mindere inspiratiebron te zijn geweest dan Groeninghe en 1302, en bereiken we op verre na niet het aanzienlijk aantal dichtstukken — goed over de 200 — die de Heer G. Schmook over dat onderwerp in de laatst gehouden Conscience-tentoonstelling te Antwerpen wist samen te brengen.

Wat de latere Artevelde iconographie betreft, vestig ik de aandacht nog op de mooie Arteveldevlag door *Joe English* destijds voor den Gouwbond der Oostvlaamsche Studenten vervaardigd. De teekening ervan is te vinden in *Cyriel Verschaeve*: Feestrede ter gelegenheid van de inhuldiging van dat vaandel uitgesproken te Oostakker op 1 April 1913, (Hamme. L. De Pillecijn. 29 blz.), en waarin de redenaar ook het Artevelde-thema ontwikkelt.

In 1938 ken ik als nieuwe bijdragen, een Arteveldeteekening van *Fr. Van Immerseel*. Op den omslag verschenen van het Augustusnummer van « De Belleman » orgaan van het Davidsfonds.

En dan het plakkaat en de teekeningen van *Fritz van den Berghe* voor Dr. Paul Rogghé's « Grootheid en Verval »: Jacob spreekt tot de menigte; Artevelde in 't Geeraert Duivelssteen; Artevelde's dood.

De andere teekeningen zijn geen bijdragen tot de eigenlijke Artevelde-iconographie, alhoewel ik de teekeningen met de twee ruiters, en die met de wollewagens de bestgelukte acht.

De opvattingen en uitbeeldingen van deze twee laatstvermelde kunstenaars zijn wezenlijk twee absolute uitersten, en zoo ooit mag men hier zeggen « t'is hemel en aarde verschil »!

En dit jaar 1938 was ter gelegenheid der Vlaamsch-Nationale Zangfeesten te Gent gehouden, de plakkatensprijskamp door dat organisme ingericht een ware Artevelde-apotheose. Verscheidene tientallen ontwerpen vertolkten, op verschillende wijze, maar toch meest met het standbeeld motief van de Vrijdagmarkt, de Artevelde-figuur. Ook het geprimeerde ontwerp van *Van Noten* was een Arteveldianum.

En dat was natuurlijk onvermijdelijk ook het plakkaat van den Gentschen Huldestoet. Getekend door *Herman Verbaere*.

Om het overzicht van de bouwstoffen, die dat onzichtbaar-levende beeld in der Vlamingen ziele hebben opgetrokken, eenigzins volledig te maken, kan hier navolgende als volksche Artevelde-literatuur, die nog niet werd vermeld, nog even worden aangestipt :

1. *Kortbondig verhaal der meest bekende daden van Jacob van Artevelde*, ter gelegenheid der plaatsing van zijn standbeeld op de Vrijdagmarkt te Gent. Gent. — Th. Hemelsoet. — 1863, in 12°, 12 × 19 cm., 16 blz.

2. *Artevelde Volksalmanak voor 1864*, bevattende een levensschets van Jacob van Artevelde door Fr. D(e) P(otter). Gent. Van Doosselaere, 1863 met een litho van 't Felt (verkleining der vroeger vermelde groote plaat?).

3. *Frans De Potter*. Jacob van Artevelde. Brussel. J. Nijs. 1865 in 12°, 150 blz. (overgedrukt uit het Nederduitsch tijdschrift).

4. *Ad. Siret*. De drie Gildebroers. Verhalen der Provincie Oost-Vlaanderen. 3e uitgaaf. 1875. Gent Willem Rogghé. Blz. 66-79. De boetlamp. Jacob van Artevelde.

5. *Frans De Potter*. Vaderlandsche Biographie. Gent. Van Doosselaere blz. 49-71. Jacob van Artevelde.

6. *Pieter Geiregat*. Onze voorouders. Verhalen uit de Vaderlandsche geschiedenis. Gent. Boekhandel Todt. 1876. Blz. 102-107.

7. *Julius Planquaert*. De zegepraal der Vlaamsche Gemeenten, onder het beleid van Jacob van Artevelde. Oudenaarde. A. Van den Driessche. 1884. 130 blz.

8. *Willem Rogghé*. Promenades historiques et topographiques. dans la Ville de Gand. Gent. Ad. Hoste. 1884. Blz. 5 tot 12.

9. *Lieven Everwijn*. Levensschets van Jacob van Artevelde (1295-1345) voor het volk geschreven Gent. Snoeck-Ducaju en zoon. 1894. 46 blz. Is een klakkelooze herdruk van het werkje van dezelfde uit 1845! Samen met de inleidende nota: « Indien onze medeburgers zich eindelijk willen laten overtuigen dat het een echte spotternij ware een buestje aan Jacob van Artevelde te willen toewijden, zoo zullen onze pogingen hierdoor rijkelijk beloond worden » enz. En toen stond het standbeeld reeds 30 jaar op den Vrijdagmarkt!

10. *Vermast-Van Mele*. Nationaal Museum. Onze standbeelden. Gent. Van der Poorten. Blz. 8-13. Jacob van Artevelde.

11. *Dr. J. Storme*. Jacob van Artevelde en zijn tijd. Volksuitgaven: Het Volk. Gent. Nr 153.

12. *L. Jottrand*. Jakob van Artevelde. Nieuwe bespiegelingen aangaande 's mans lange misprijzing in de geschiedenis, en de

oorzaken der wederopbeuring van zijn roem in onzen tijd. 's Mans waarachtig karakter. 19 blz. (1863).

13. *J. Stecher*. Artevelde. Causeries Populaires. IIIe année. Nr 10. Oct. 1867. Brussel.

14. *A. Beduvez*. Jacques Van Artevelde, in de Collection Nationale. Brussel. Lebègue. 36 blz. (Deze A. Beduvez is *A. Boghaert-Vaché*). In 18°. Zonder datum.

15. *F. Nagtglas*. De onthulling van het standbeeld van Jacob van Artevelde te Gent. Overdruk uit het « Leeskabinet » van Nov. 1863. 8°

16. *Ch. Potvin*. Les Artevelde. Bibliothèque Gilon. Verviers. 1885. 100 bladz.

En daarnaast hebben wij, natuurlijk, de even zoovele schoolboeken waarin bijna onvermijdelijk het Arteveldestandbeeld staat afgedrukt, en die bij steeds nieuwe geslachten de Artevelde-verering mogelijk hebben gemaakt.

VII. — DE LAATSTE ARTEVELDEHERDENKING.

1338-1938.

Het deed me dan wel een oprecht genoeg te merken dat, eens het feit bekend gemaakt zijnde dat 1938 het ARTEVELDEJAAR was, (28) de Arteveldeherdenkingen links en rechts te voorschijn traden, tot in de kijkkast van onze poppenspelen toe.

Ik betreur het dat bij deze gelegenheid de mogelijkheid niet werd gevonden om een Artevelde-postzegel uit te geven. (zonder toeslag natuurlijk). Ware dat niet een passende nationale hulde geweest?

Er valt hier toch weeral een en ander te zanten.

De Arteveldefeesten te Gent werden feitelijk ingezet door het « Spelleke van de Muie » in het Stedelijk Poppentheater uit het Museum voor Folklore der Lange Steenstraat. En wel met het spel van « Jacob van Artevelde » dat, gebaseerd op Conscience's roman, enkele schuifkes uit Jacob's leven, plezierig en gevoelvol tevens, naar voren bracht. De kluchtigaard van den troep, het folkloristisch « Pierke » ging er weer dapper op los.

Ter zijner intentie schreef *Jef Verbeke* een proloog in knuppelverzen, op zijn Gentsch :

(28) Zie mijn artikels in « Toerisme » 16e jaargang 1937, nr van 1 Decemb^er. « Vlamingen, viert Artevelde », en 17e jaarg. 1938, nr van Januari, bladz 2-24.

PIERKE'S PROLOOG

Wellekom, Geacht Publiek,
Ik ben Pierke, de komiek
Uit het « Spelleke van de Muie » !
Huure kik een klokske luie',
'k Wete waar de klepel gaat,
En hoe laate dat het slaat !
Uit mijn kleine ronde bolle
Komt de goeie Gentsche lolle.
En, draog ik maor 'n pieremuts ;
'k Ben toch verre van nen duts !

'k Ben content da ge mee zuu vele
Zijt komen kijken naar ons spelen ;
't Spel is uuk de moeite weird !
Al zeg ik hetzelfde, w'ën ons geweird
Om hulder te tuugen de schuun historie
Van Gent zijn aldergruutste glorie,
Van onzen Jaak, den gruutsten held
Die Gent onder zijn êw streiers telt !

Ge moet er nui eens goed op letten
Hoe da'm hem in de blommekes gaon zetten.
Hij heet toch zuu zijn beste gedaon
Om den Keuning van Frankrijk te verslaon,
Dâ 'k gien andren kenne dan den dienen
Die zuu ne gruuten boekee zoe verdienen.

Ge kent guldere Jaak nu allemaal
Sins dat tjj staot op zijnen pieterstaal ;
Maor 'k zegge kik da, naor Pierke zijn gedachten,
Diene vent toch lang hee meugen wachten
Veur da zijn verdiensten werden erkend
Deur die gruute lichten hier van Gent.
Hâ Pierke vroeger meugen leven
Da gruut onrecht en zoe nie zijn bedreven !
Vêf eeuwen lieten z' em liggen in zijn graf
Veur dat iéne Genteneire der iets omme gaf
Maor 't kan in Gent uuk nog verkeeren,
En dan zijn z'em eindelinghe toch gaan eeren :
Mee steen, mee stoeten en mee brons.
En der is aan Gent heel veel vergeven thons !

Maor zie, mijn bloed gao nog aon 't koken
Als ik weer denk aon al die êwe knoken,
Die hulderen held, 't es ongehuurd,
Mee hulder eigen handen hên vermuurd.
Ge moest toch zijn beruufd van zinnen
Om zulke dingen te gaon beginnen.
Hâ Pierke daor maor bij geweest,
't En had toch nooit nie waor geweest !
Maor 't er es nui niets meer aon te doene,
't Is tjj gebeurd... ! 't Was rond de noene
Dâ Jaak in zijnen rok van stael
Zwom in zijn bloed lijk in 't kanael.

Maor veur dat dâ zuu verre kwam, tenee,
Liep er nog veel waoter naar de zee.
En al die dingen gaot ge nui zien gebeuren
Op ons tooneel mee felle koleuren,
Mee zang, en dans, en schuun muziek !

Opgepast, geacht Publiek,
Haolt huldren zakdoek veur de pinnen
Want ons spelleke dat gao beginnen !

En nu,
Salut !

1 Sept. 1938.

Door de Gentsche straten trok weer een Arteveldestoet — feitelijk de eerste integrale Arteveldestoet — op Zondag 4 September 1938, waarvan de negen wagens ontworpen werden door den Heer *Bruynseraede*. Er werden bloemen neergelegd door de schoolkinderen bij, en een viertal liederen gezongen rond het standbeeld op de Vrijdagmarkt. 's Avonds vuurwerk op het 's Gravensteen. Deze dagen staan nog te versch in ons geheugen om er hier nader over uit te wijden.

Alleen wil ik hier nog vastleggen hoe de onvervalschte volks-poëzie zich weer heeft uitgesproken op den Vrijdagmarkt, in huldendicht en chronogram. Omringd van groen en loover, van papieren blommen en lampions hingen die dichterlijke uitboezemingen boven de waaiers van de deuren.

In café Sleydinge, nr. 47, hing een dicht dat daarbij nog was opgesmukt met een teekening van 't beeld van den grooten overbuur.

O Jacob van Artevelde
Gij die voor duizend telde,
De geschiedenis leert ons waarachtig
Dat gij waart groot en prachtig
't Is daarom dat na 600 jaar
Het Vlaamsche Volk hier komt te gaar
Om te geven een grootsche hulde
Omdat u geen onrecht dulde
En dat gij recht en vrijheid met heldenmoed
Betaalde met uw eigen bloed.

En het huis daarnaast, in de café « In de Pui » nr. 48 droeg
het volgende vers :

Gij Jacob van Artevelde waart een groote held
Dat wordt ons door de geschiedenis verteld
Voor uw volk hebt u met heldenmoed gestreden
- Doch ook voor hun hebt u zeer veel geleden.
Daarom als huldeblijk voor u Artevelde
Komen wij, volk van Leie en Schelde,
En juichen u toe zooals onze voorvaders van weleer
Heil aan u die stierf op 't veld van eer.

Op het huis Brood- en pasteibakkerij, nr. 39 :

Heil aan u, Jacob van Artevelde
Die zich voor zijn volk te pande stelde
Vandaag vierden wij uw feest
En juichen u toe om ter meest.

Op het koffiehuis « 't Boerke » nr. 30, had men Ledeganck's verzen naar boven gehaald, en de dragende woorden met een vette lijn of in 't rood onderstreept :

't Is lang sinds hier de krijgsbanier
Ontrold werd voor die neringen en gilden
Die wilden wat was recht
En wonnen wat zij wilden.

En eindelijk, boven de deur van het café « De Gulden Valk » nr. 21, prijkte een eenvoudig, maar veelzeggend jaarschrift, waarvan de cijferletters, inderdaad juist 1938 uitmaakten :

JaCob Van ArteVeLDe, hIj braCht Den LanDe Vree en
VoLksWeLVaart !

Stippen we nog even aan dat het koffiehuis « De Turk » op de Botermarkt, dat beweert de rechtstreeksche nazaat te zijn van het stamcafé van Filips van Artevelde, en ononderbroken uit de 13de eeuw voort te komen, de geheugenis aan de oude klienteel trouw heeft bewaard, en ter eere van vader van Artevelde zijn gevel met zijn overgrootte beeltenis had versierd.

In « De Standaard » van Zaterdag 3 Sept. 1938 troffen we, als bijdrage tot de herdenking, van *Joost Wielandt* volgend « Arteveldelied » aan :

ARTEVELDELIED

Boven al de Gentsche helden,
Roem en bloem van 't vaderland,
Rijzet Gij, Van Artevelde
Als een toren triumfant !
Onze vreugde, trots en wonne,
Glorie van het Grijze Gent
Staat gij als een zegezonne
Boven 't Vlaamsche firmament !

Aan de Vlamen bracht Gij vrede
Aan de stede : nijverheid ;
En door allen werd g' aanbeden
Om uw schrander, wijs beleid !
Mannen die naar vrijheid dorstten,
Wevers, volders onvervaard,
Graven ook en Hooge Vorsten
Stonden al rond U geschaard !

Gij waart, Arteveld, hun allen
Schild en schut en schibboleth !
Veel te vroeg ons volk ontvallen,
Blijft uw wijsheid steeds ons wet.
Ga nog, Jacob, vast ons voren,
Leid ons met uw sterke hand,
Onze Mozes, naar 't herboren
Vrijgevochten vaderland.

Joost WIELANDT.

Van den zelfden is ook nog de volgende :

ARTEVELDEHULDE

1

We zullen hem vieren
Met blijde banieren

Den Wijzen van Gent ;
Hem roemen en eeren,
Met bloemen vereeren
Zijn grootsch monument !

2

Hoort toe, Artevelde,
Wat 't hart ons ontwelde
In hou ende trou :
« O, Vlaanderens zonne,
Ons weelde en ons wonne,
Wij houden van jou ! »

3

Ons bake en ons oorbeeld
O Jacob, uw voorbeeld
Wijst steeds ons de baan :
Van allen zelfstandig
Geen andren vijandig
Zij Vlaandren voortaan !

En, om volledig te zijn dient nog vermeld dat de Gentsche revuïst, *Henri Van Daele* zijn revue 1938 « Gent die beeft » eindigde met eene Artevelde apotheose waarbij Jaak van zijne « pierstael » komt, met welgevallen de vier meiskes ter eere van zijnen jubilee « nen flicker ziet slaan », en ten slotte zelf ex toto corde samen met heel de troep, de « Jongens van Gent » aanheft.

En zelfs met de gemeenteverkiezingen van dit jaar heeft men Artevelde niet in peis en vree kunnen laten en hem met den « Draeke » en Dulle Griete op wandel gezonden, in « Onze Stad ».

Ten slotte een eigenaardigheid van een gansch ander karakter en richting. Door toedoen van een onbekende kristene ziele « die Gentsch bloed in de aderen heeft » werden ter gelegenheid van de huldefeesten van dit najaar doodsbeeldekens van Jacob van Artevelde gedrukt en verspreid.

Alléén één zaak wou ik om 't eindigen hier nog even aanraken. Er schijnt voor 't oogenblik wel geen kans dat de Arteveldeplek te Gent, het pand op den Kalanderberg tot een volwaardig Artevelde-oord zou worden opgeknapt.

En nochtans zou dit dienen te gebeuren. NOBLESSE OBLIGE !

Ik wou dan nu wel op tijd de aandacht er op vestigen dat zich in 1940 een passende gelegenheid zal voordoen.

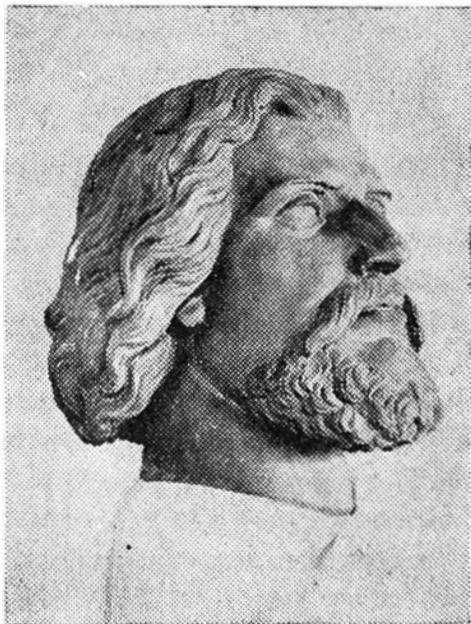
Dit jaar herdachten we den vader, in 1940 is het de beurt aan den zoon. Dan zal men de 600ste verjaardag moeten herdenken van *Filips van Artevelde's geboorte*.

Hij werd toch immers ook op die plek op den Kalandenberg geboren. Dan kan daar dus èn vader, èn zoon worden herdacht en gehuldigd.

CAVEANT CONSULES!

September 1938.

Jos. VERMEULEN.

Cliché : « Het Laatste Nieuws ».

*De Arteveldekop van het standbeeld
Van De Vigne-Quyo.*

Naar een gipsen afgietsel bewaard in de stedelijke kunstakademie van Gent.

ADDENDA OFTE LAATSTE BERICHTEN

ARTEVELDE LEGENDEN

Deze studie was kant en klaar, toen ik pas vernam dat er wel « Arteveldesagen » zouden bestaan ; dat deze zouden zijn opgeteekend door *Alfons Denouwe*, en enkel in oude tijdschriften, als « De Globe », zouden zijn te vinden. Enkele ervan werden in het dagblad « De Dag » opgenomen. Wij konden er geen kennis meer van nemen. « Deze Arteveldesagen zouden alle in het land van Bouchaute spelen, waarvan Artevelde als « gouwheer », als *Heer van Ertvelde* wordt voorgesteld.

Hij treedt er in op als een soort genius, die bevel voert over weer en ontij, die plotseling verschijnt en verdwijnt, en als een geheimzinnig ridder optreedt waar beloond of gestraft moet worden ». Aldus naar een mededeeling mij welwillend verstrekt door de Heer J. Flanders, en die met dank werd aanvaard.

Het boek van *Octave Delepierre* : « Chroniques traditions et légendes de l'ancienne histoire des Flandres » Felix De Pachtere, Brugge, 1824 ; waar men zou meenen Arteveldelegenden in te vinden, bevat enkel op bladz. 113-119, en afschrift van Froissart's verhaal van Artevelde's dood, en op bladzijden 254-264 de eerste vertaling van de kroniek van Li Muisis. Geen eigenlijke Arteveldelegenden dus. Alleen was dit boek een nieuw voertuig van de aloude Froissart-legende.

HET ARTEVELDEHUIS (1834)

Het rechter « de Baronaige »-schild op het balkon aangebracht is dus niet het wapenschild van Artevelde's (tweede)vrouw. Maar het is integendeel wel het wapen van Kathelijne De Coster's, Artevelde's weduwe, tweeden echtgenoot : Messire Sohier de Baronaige, met wien ze, ettelijke jaren na Artevelde's dood, een tweede huwelijk aanging (1) zoodat daar feitelijk de schilden hangen van de twee echtgenooten waarmede Kathelijne De Coster is gehuwd geweest.

Wat de middenplaat met het opschrift betreft. Reeds in 1841 kloeg de geveer, Prof Voisin, er over, dat men bij het herschilderen van den voorgevel geen eerbied voor de plaat had aan

(1) Zie Napoléon De Pauw-Jacques Van Artevelde. « Le Sage Homme », Bourgeois de Gand. Brussel. Kiessling. 1913. Blz. 28.

den dag gelegd, en men de blinkende koperen letters met een laag matte verf had laten overschilderen, zoodat ze bijna onleesbaar waren geworden.

De brave man zou zeker thans steen en been klagen, moest hij den verwaarloosden en vervallen toestand van gansch den gevel nu zien! Is er dan toch geen middel om daaraan te verhelpen?

DE BRONZEN BUSTE (1845).

Na de herrie rond de voorgenome plaatsing van de bronzen buste op publieke pomp op de Botermarkt, zocht het gemeentebestuur naar een andere geschikte plaats. In 1846 werd het beeld inderdaad geplaatst op een voetstuk bij den dubbelen eeretrap leidende naar de troonzaal van het stadhuis. Dit voetstuk was voorzien van een latijnsch en een vlaemsch opschrift. Het laetste luidt:

Zoenoffer
Ter Nagedachtenis
Des Grooten Ruwaerds
Jacob Van Artevelde
MDCCCXLVI

Althans zoo luidt een nota in « Het Taelverbond. » 2 jg. 1846 blz. 99. Volgens dien tekst, zou dus dit opschrift 1346, en niet 1345, als overlijdensdatum hebben aangegeven.

Men weet dat na vele pelgrimage's het borstbeeld terecht gekomen was in den reservekelder van het Bijloke-museum.

Thans wil men het terug naar het stadhuis brengen. Naar onze bescheiden meening ware het verkieslijker het een eereplaats in de Bijloke zelf te gunnen. Er mocht wel een herinnering zijn aan Artvelde dichtbij, of op de historische plek zelve waar hij zijn publieke loopbaan begon. Ware, bij voorbeeld, de zuidgevel van de « infirmerie » of de « Abdiswoning » niet een zeer geschikte plaats. Het muurgedeelte tusschen de tweede en de derde venster (links) lijkt er als voor geknipt, of beter gezegd, voor... opgetrokken. In dien stillen voortuin zou het beeld waarachtig het complex niet schaden, en toch over de lage omheining voor het publiek onmiddellijk zichtbaar zijn. Een uitgelezen plek voor ingetogen gedachtenis.

En waarom zelfs zou men daar het idee niet opnieuw opvatten dat zoo diep het volksgemoed schijnt te hebben getroffen, en,

ditmaal werkelijk voor den rechten Jacob Van Artevelde, er een stedelijke lamp van uitboeting laten branden.

Iets dergelijks vindt men trouwens in Budapest op het « Szabadzag-tër » of de Vrijheidsplaats, waar op de plek waar in 1849 de Hongaarsche patriot, Graaf Batthyany door de Oostenrijkers werd gefusiljeerd, een eeuwig-brandend licht werd aangebracht.

Dit weze hier terloops in het midden gebracht.

TOONEELSPLEN

Bij de vermelde Arteveldiana-voor-tooneel dient er nog één bijgevoegd uit 1845. En wel: « Jacob Van Artevelde, of de Vlaemsche letterzetters ». Blijspel met zang in één bedrijf, gemaakt ende geschreven door den Gentschen rederijker, en Fonteinist P. De Cort. Spel, dat voor het eerst door « De Fonteine » werd opgevoerd den 5den Oktober 1845, het jaar dus van de aanbieding der bronzen buste. (2)

Bij prijskampen, ten andere, uitgeschreven voor historische drama's of voor Kantateteksten zien we, een tijdje na 1863, het onderwerp « Jacob Van Artevelde » regelmatig opduiken.

Zoo in 1872 bij den prijskamp voor historische drama's uitgeschreven door de Gentsche maatschappij « De taal is gansch het volk » vinden wij onder de ingezonden stukken, een « Jacob Van Artevelde » in vier bedrijven, ingestuurd onder de kenspreuk: « De liefde tot zijn land is ieder ingeboren »; en tweedens een « Gent in de dagen van grootheid en verval », kenspreuk: « 't Is lang sinds hier de leeuwbanier », dat ongetwijfeld ook Artevelde ten tooneele zal hebben willen brengen (3).

Zoo weer in 1873 bij den officieelen wedstrijd voor een kantatetekst die dienen zou voor den « Prijs van Rome » werd een tekst ingezonden: « Jacob Van Artevelde » onder kenspreuk: De vroede redt. Maar wordt verplet ».

Het weze hier even gezegd dat uit de tooneelwerken, zoowel als uit de groote beter gekende Arteveldepoëma's wij het niet nuttig oordeelden in onze studie uittreksels te geven.

(2) Zie: Ph. Blommaert: Geschiedenis van de Rhetorykkamer « De Fonteine » Gent, 1847. Blz. 87 en 95 in de voetnota's.

(3) Zie: « De Eendragt » 27° jg. blz. 16.

ROMANS

In 1890, verscheen te Parijs, bij Quantin een historische roman : « Les Bourgeois de Calais » van *Mad. De Witt née Guizot*, waar ze gansch de geschiedenis van Artevelde tevens heeft in verwerkt. Op bladz. 120 een gravure van *Ed. Zier*, voorstellende « Artevelde's terugkomst te Gent in 1345, midden de morrende stedelingen ».

GEDICHTEN

Een franschtalig gedicht, uit wellicht Waalsche pen, over Artevelde is echter ook nog te vinden in « L'Âme Belge. Poèmes pour le centenaire », van *Broeder Mélage*, van de Kristelijke Scholen. Uitgave van de « Revue Belge de Pédagogie » Carlsbourg, 59 bladz. Verlucht door *Broeder Mabin-Joseph*, die op de bladzijden 21-22-23, drie Artevelde-illustratie's leverde. Het boek verscheen, zooals de titel trouwens laat vermoeden, in 1930.

Een drietal strofen, uit de tien die het gedicht telt ter kennis-making :

JACQUES VAN ARTEVELDE

Le peuple est un enfant dont les colères folles
Brisent pour un caprice absurde les idôles

Qui furent sa vie un moment.

Et l'histoire est un drame immense ou l'on assiste

A l'éternel complot éternellement triste

Du crime inutile et dément.

Le masque impérieux, qu'un éclair illumine,

Debout dans son destin, le vieux Ruwaert domine

L'horizon d'un siècle agité.

Son cœur était si grand qu'il contenait la Flandre

Son destin fut si beau l'on n'a pu lui rendre

Jamais l'hommage mérité.

Or, l'avenir grandit ceux que l'envie immole :

Jacques Van Artevelde est beau comme un symbole. —

Parmi les clochers, les beffrois,

Debout sur les hauteurs des luttes communales,

Il appelle à ses pieds les gloires triomphales,

Car il fut plus grand grand que les rois.

1930

F. MELAGE

DE KANTATE'S

1. — Het Arteveldelied — fragment uit *Gevaert's* kantate — werd spoedig populair. Een bewijs ervan vind ik nog in een verslag over den Vlaamschen Landdag te Gent in 1866 — een goede twee jaar na de onthulling van 't standbeeld — gehouden. Daarin lezen we : « Het publiek verlaat de zaal onder het zingen van volksliederen, en vooral de cantate van Artevelde ». (De Eendragt, 20 jaar, bl. 88).

Weet men ten andere, dat men op zeker oogenblik, einde de jaren '70 er ernstig aan heeft gedacht, de melodie van *Gevaert's* Arteveldelied tot nationaal lied te verheffen, en het de « Brabançonne » te doen vervangen ? (4)

2. — Het Artevelde-fragment van *Peter Benoit* « Artevelde's geest » genoot ook bij de eerste kennismaking een enthoesiast onthaal. Een contemporaine beoordeeling luidt als volgt, (De toondichter gaf een eerste auditie van zijn gewrocht te Gent in de salons van den Heer De Maere-Limnander), en de recensent van « De Eendragt » zegt ervan : « In 't midden van de voordracht doet de componist de reuzengestalte van Artevelde verrijzen, en daar heeft hij toonen gevonden zoo grootsch en zoo machtig, als onze verbeelding ons het woord en de daden van den volksheld voorstelt, en waarvan zich het hoogtepunt in een ontzaglijk crescendo als het ware uitdondert » 23 jaar. bl. 56.

3. — Het oratorio « De Vlaamsche Nacht » vermeld op bladzijde werd getoonzet door den zoo pas overleden Gentschen toondichter meester *Oscar Roels*.

4. — Ten slotte laat ik hier, na deze studie, ook mijn eigen tekst voor een Artevelde-kantate volgen.

DE VOLKSLIEDEREN

Er is nog te vermelden een lied, « De standbeelden van Gent » waarin ook Artevelde een rol moet spelen, maar waarvan ik echter nog tekst, noch toondichter ken.

POPPENSPELEN

In het oude repertorium der Gentsche « spelleke's », in hun bloeiperiode, tweede helft der 19e eeuw, was er ook een « Van

(4) Zie : « De Halletoren » Brugge. 4° jaar. 1877-'78. Blz. 82.

Artevelde »-nummer te vinden. Althans volgens de opgave van *E. H. J. Vandenbroucke*, op bl. 34 van zijn essay « Het Gentsch Poppenspel ». Het kan ook moeilijk anders of er moest iets over « onzen kloeken Tsaak » door die volksche tooneel-improvisators zijn gefantazeerd.

HET STANDBEELD (1863)

Op bladzijde 167 wordt gezegd dat ik nog niet kon achterhalen wanneer de heraldieke leeuwen die het voetstuk van Artevelde's standbeeld te Gent opsierden, werden vervangen door de vlaamsche vrouwenfiguren. « De Eendragt » van 1869, 23 jg. geeft daarover op bladzijde 104, echter nader bescheid.

« De Heer de Vigne-Quyo, zoo heet het, heeft de laatste hand gelegd aan vier beeldjes, die rond het bronzen standbeeld van Jacob Van Artevelde op onze Vrijdagmarkt moeten staan... De kunstenaar heeft de gedachte niet gehad er vernepen en tengere figuren van te maken. Hij heeft er met recht en reden kloekgebouwde vrouwen van gemaakt, schoonheden met wel afgetekende vormen, krachtige typen die overeenstemmen met de rol die de steden welke zij voorstellen, er door de eeuwen hebben gespeeld ». Het zijn dus wel degelijk personificatie's van de « sterke vrouw van Vlaanderen »!

De vier beelden, in grijzen steen van Trier, werden onthuld met de Gentsche kermis in 1869.

— Op de « Driejaarlijksche » te Brussel in 1872, stelde de Gentsche kunstschilder *J. F. Boulanger* ten toon eene « Inhuldiging van Jacob Van Artevelde's standbeeld op de Vrijdagmarkt te Gent ». Deze schilderij berust thans in de Verzameling Van Trappen, te Gent.

— De aandacht weze er op gevestigd dat er vier opeenvolgende ontwerpen ontstonden van het standbeeld, waarin de houding vooral van den linkerarm telkens werd gewijzigd: 1) ontwerp met den degen; (Wagen Gent); 2) ontwerp met de vlag (Brussel); 3) ontwerp met de handvest op het hart (maquette); 4) ontwerp met het schild (het uitgevoerde).

In de houding van den tooneelspeler Dommange, voor Van Peene's fransch drama door Devigne-Avé, den broeder van den beeldhouwer, geteekent zien we een eerste concept van den oratorischen rechterarm van het beeld van Devigne-Quyo.

De bronzen lantaarns rond het standbeeld werden door de Duitsche bezetters weggenomen en gesmolten. De onthoofde lan-

taarnpalen zelf bleven staan tot in 1938, wanneer men gansch het hek rond het monument wegruimde.

HET ARTEVELDEPANEEL VAN VAN AISE (1892)

Het schilderstuk van *Van Aise* ontstond in de jaren 1890-1892, werd tentoongesteld voor het eerst in het « Salon van Gent » van 1892, wanneer de « Société Royale des Beaux Arts » haar honderdjarig bestaan vierde, en dat in de zalen van het « Casino » werd gehouden.

In de catalogus van het salon wordt het opgegeven als « Jacob Van Artevelde. — Toegejuicht, Vermoord, Verheerlijkt ».

Het eigenlijke hoofdpaneel stelt, zooals vermeld, de omvaarter-eeuwiging voor van de maand Mei 1338. Dus ook dit jaar juist 600 jaar geleden.

Dat het wel bepaald dát moment is dat de kunstenaar heeft willen vereeuwigen, en niet een symbolische hulde van het volk aan Jacob Van Artevelde, blijkt uit de opgave van het argument, dat in den catalogus van het Salon van 1892 (4) werd medegedeeld. Hier volgt het :

« Jacob Van Artevelde met den andren hoofdmans ende de dekene van Ghent ende met hem Jan Breidel ende andre van Brughe trocken ute met mijns heren lieden van Vlaendren, omme te doen swerne, ende eens te makene de goede liede van den lande met minnen heere van Vlaendren, tsire eren, ende tsinen profite, ende ter rusten ende te payse met sinen ghemenen lande, 1338.

(Naar de « Rekeningen der stad Gent, uitgegeven door Nap. de Pauw en Julius Vuylsteke » I, blz 184, en de « Rekeningen der stad Brugge », uitgegeven door L. Gilliodts Van Severen in « La Flandre. Revue des monuments d'histoire et d'antiquites », année 1878, p. 271).

De stad Gent, na veel moeite, kon er toe bewogen worden het enorme schilderij aan te koopen voor 15.000 fr. ! In Januari 1895 werd het in het gerechtshof opgehangen, en naderhand zou het naar het Museum in het stadspark; gaan. Doch toen het in 1900 er naar toe moest verhuizen, bleek geen enkele wand groot genoeg om het volledig schilderij : hoofdpaneel en boogvormig kopstuk te kunnen ontvangen !

Dan heeft men hen fronton — de verheerlijking van den vermoorden Artevelde — naar de voorhalle van het stadhuis overgebracht.

(5) Catalogue illustré. Salon de Gand. 1892. Bl. 99.

We achtten het oirbaar ook deze gegevens over Van Aise's schilderwerk mede te deelen, omdat het, met borstbeeld, en standbeeld, de trits vormt der drie Artevelde memorialen in de stad Gent, de gevel natuurlijk niet te na gesproken. En, er ware een leemte geweest in mijn overzichtelijke studie hadde ik niet speciaal de aandacht gevestigd op het oeuvre van dezen Artevelde-enthousiast, wiens kunstenaarsziel zijn leven lang met deze Artevelde-creatie is gekweld geweest, tot hij ze triomfantelijk had kunnen verwezenlijken.

ARTEVELDEBENAMINGEN

Het Van Arteveldeplein te Gent vóór Sint Annakerk, werd in 1840 aldus genoemd. Daar dit gebeurde in 't jaar van de 500ste verjaring van Filips Van Artevelde's geboorte, zou men geneigd zijn te meenen dat het te zijner eere aldus werd genoemd. Het lijkt echter ter eere én van Jacob, én van Filips dien naam te dragen. Althans te oordeelen naar *V. Fris*, in de « Straatnamen van Gent ». Bl. 134-138. In zijn « Wandelingen door Gent », bl. 30 zegt dezelfde schrijver nochtans dat het plein naar Filips aléén werd genoemd. En *A. Van Werveke* in zijn « De namen van de straten van Gent » (1919) bl. 40, zegt dan weer dat het een « Jacob Van Arteveldeplein » is. Wat is nu het ware?

In dit verbând kon ook nog worden aangestipt dat nog een tweede huis te Gent « In Artevelde » uitsteekt. En wel het confectionmagazijn, Kammenstraat, 2. Dus weer in de onmiddellijke nabijheid van een Arteveldeplek, namelijk de Vrijdagmarkt met het standbeeld.

ARTEVELDESTOETEN

1. — Van den stoet van de Graven van Vlaanderen, en den Arteveldewagen, van 1849, is ook een volledige beschrijving te vinden in *Frans De Potter*. « Gemeentefeesten in Vlaanderen » *Annales de la Société Royale des Beaux-Arts* » (XI) pp. 98-72 en 128-137.

2. — Voor een beschrijving van de Artevelde-uitbeelding in den Consciencestoet van Antwerpen, van de hand vermoedelijk van *Raphaël Verhulst*, zie men de « Ambtelijke beschrijving van den feeststoet » bladzijden 24 tot 26. — Men raadplege ook het Conscience-Album van *George P. M. Roose-Jar De Schuyter*. 1912. Bl. 13-15.

3. — Onder deze rubriek zijn ook te vermelden de *twee lichtstoeten*, te Gent in 1923 en in 1926 ingericht ter gelegenheid van de achtste en elfde Grootnederlandsche studentencongressen, en waarin telkens een Artevelde-transparant ofte « lichtbak » mede werd rondgedragen. Het eerste vermelde congres trouwens zette in met eene Arteveldehulde en een kranslegging op de Vrijdagmarkt. Dit werd de eerste hulde, na den oorlog, aan Artevelde gebracht.

4. — Beschrijving van den Arteveldestoet 1938 is te vinden in het « Officiel Programma ». Arteveldehulde 1338-1938, (16 bladzijden. Drukk. Hussein), met inleiding van Archivaris *H. Nowé*.

ICONOGRAFIE

Bij de boekillustraties — nog altijd geen volksprenten — zijn de volgende items bij te voegen, — alle van onbekenden :

Een « Onderhoud van Jacob en Eduard III » in *J. B. Edmond*. *Leçons d'histoire nationale*. Hoei. 33e uitgave. Tusschen bl. 40 en 41.

Een « Jacob spreekt tot het volk » in *G. J. Schépers*. *Manuel d'histoire nationale* » Namur. 1899. 6de uitgave, op bl. 66.

Een penteekening, naar het standbeeld in *Aug. Smets*. *Notre Pays* Brussel. Lebègue. 2de uitgave. Bl. 58.

En dan, de drie illustratie's van *Broeder Mabin-Joseph* in « *Poèmes pour le centenaire* » hiervoor zoeven vermeld, samen met de gravure van *Ed. Zier*.

Wat de op bladz. 179 vermelde postkaart (Van Melle) betreft, meen ik die te moeten in verband brengen met het tafereel van den Gentschen schilder *Lodewijk Lebrun*, « Jacob Van Artevelde in de Bijloke tot het volk sprekende », 1876. Dit schilderij werd door de stad Aalst, waar Lebrun bestuurder der Teekenakademie was, aangekocht.

Verders dient vermeld dat in de prijskamp voor etsen door het « *Journal des Beaux-Arts* » uitgeschreven in 1876, er een ets werd ingezonden : « Dood van Jacob Van Artevelde ». Van wien wordt niet vermeld.

En eindelijk onder de *omslagen* voor schrijfboeken, was reeds in 1871 een Arteveldianum te vinden, namelijk in de reeks uitgegeven bij Xavier Havermans, drukker-uitgever te Brussel. (Vermeld in « *De Toekomst* »).

Wat de *plakbrieven* betreft, was de plakbrief door *J. De Cooman* voor het 9de Groot-Nederlandsch Studentenkongres, Maart 1926, Gent, geteekend een Arteveldeplakkaat.

We reproduceeren ook nog een Arteveldekop van *V. De Doncker* en *E. Vermorcken*, uit Moke en Hubert: *Geschiedenis van België*. Lebègue Brussel bl. 386.

BIBLIOGRAFIE

Bij de pioniers-literatuur worde nog bijgevoegd:

V. Joly. — *Chronique sur Jaques d'Artevelde et les troubles de Flandre au XIVe siècle*. (1835?)

C. Vauthier. *Les derniers historiens de Jacques Van Artevelde*. *Revue trimestrielle*. 1864. Tome 41, p. 138.

X. — *Sente Ihan's Cruus*. *Historische Legende*. 1335, zonder datum, noch plaats, noch naam van schrijver. — 43 bladz., 11 × 16 cm. Is het soms van Nap. De Pauw?

En weze gezegd dat *Dewez*, en ook *Theodore Juste* in zijn « *Histoire de Belgique* », 1840, nog de oude Froissart'sche traditie bijtreden. De op bladzijde 178 vermelde « *Ontmoeting te Sluis* » van *Hendrickx* komt anderzijds uit de luxe-uitgave (1868) van dit laatste werk, bij Jamar te Brussel, waar ook de op bl. 178 vermelde Artevelde van *V. De Doncker* als gekleurde buitentekstplaat in te vinden is.

TEN SLOTTE,

zij het mij toegelaten met oprecht genoegen de Heeren *Cl. Trefois* en *L. Verlodt* te danken voor de hulp mij bij het in orde brengen van deze studie betoond, alsmede de redactie's van « *Toerisme* », « *De Belleman van het Davidsfonds* », « *De Standaard* » en « *Het Laatste Nieuws* » voor het bereidwillig in bruikleen geven van hunne drukblokken.

12 November 1938.

J. V.

ARTEVELDE HERDACHT!

FEESTKANTATE

Koor :

Heil ! Heil ! Heil !
Heil den Wijzen Man van Gent,
Heil U Jacob Artevelde ! —
Bij dit grootsche monument
Dat een dankbaar volk hier stelde
Zij weer dank en eer gebracht
Door het nieuwe Vlaamsch geslacht
Artevelde, Heil !
Heil !

Groet der Vlaamsche kinders,
met groenen heldenkrans van eikenblaren.

De omroeper :

Met bloemen en kransen
Haar armen belaan,
Al zingen en dansen
De jeugd treedt vooraan.

Komt sieren en kronen
Het beeld van den held
De liefd' hem betoonen
Uit 't hart heur geweld.

Met hart en met handen
Roept juichend : hoezee !
De jeugd uit de landen
Van 't volk bi der zee.

De Vlaamsche kinders :

Ja, we weten Artevelde,
Hoe ons meester in de klas
Van uw raad en daad vertelde
En van 't oude klauwaartsras.

Van uw wevers, van uw volders,
Van uw poorters en hun pracht,
Van uw pachters uit de Polders,
Van uw gilden en hun macht,

Van uw edelmoedig streven
Voor ons lands zelfstandigheid,
En van uw wreedaardig sneven,
Ai, door d'afgunst neergeleid.

Zie, thans brengen wij u blijde
Jacob, dezen lauwerkrans ;
Kinderhulde t'allen tijde,
Vreugde was en spel en dans.

Jacob, Jacob! Eer en hulde,
U zij dank en lof gebracht,
Door ons allen, blijde en gulde,
Door het jongste Vlaamsch geslacht.

De rijpere jeugd en jonglingschap :
Met rouwkrans van purpre heide.

De omroeper :

Met tragen tred komt aangetreden
De Vlaamsche jonglingschap,
Nog 't harte vol van treurigheden
Om Jacob's mart'laarschap.

't Koor der jongelingen.

Treurzang.

Hoe vloekte 't volk
Toen 't weer in u geloofde,
Den droeven dolk
Die 't leven u ontroofde.

Nog is de smart
Om 't onrecht u bedreven
Uit Vlaandren's hart
Verwijderd noch verdreven.

Daarom dien krans
Van rouwe en boete beide,
Deez' purpren krans
Van bloemen uit der heide.

De Vlaamsche vrouwen en meisjes :
met liefdekrans van rozen.

De omroeper :

Volheerlijk om aanschouwen
Voor elkendeen gewis,
De keur der Vlaamsche vrouwen
Die daar nu komende is.

De rei der vrouwen :

Een grooten krans van rozen rood
Dien brengen U de vrouwen,
Die Vlaandren zooveel liefde boodt,
Om zooveel schoon vertrouwen.

Ook eeren zij de Vlaamsche vrouw,
Die, Jacob, was de dijne,
Dat beeld van stut en steun en trouw
De Coster Katelijne !

De volksstoet is in aantocht.

De omroeper :

Hoort de trommen
Hoe ze brommen
Om en om, rondommedom,
Heelder drommen
Zijn aan 't kommen
Uit de stad, en 't land rondom.

Hoort, de drommen
Naderkommen,
Slaan daar al den straathoek om ;
Vlaggen flappen
Mannen stappen
Zien bij 't draaien nog eens om !

Het Defilee.

Dubbelkoor :

Artevelde,
Held der helden,
Roem en bloem van 't vaderland.

Wijs en schrander
Als geen ander
Man en was in Vlaanderland !

Zie, de stoeten
Aan uw voeten
Gaan voorbij met vlag en lied,
Uit hun rangen
Klinken zangen
Diep van zin en van bedied.

Ja, de leeuwen
Als voor eeuwen
Klauwen nog in 't gouden schild
t' Is de blomme
Nog waaromme
Scharen zich verbond en gild !

De getrouwen
Uit ons gouwen
Bringen al, op maat en stap,
Blijde en gulde
Eer en hulde
Jacob, aan uw leiderschap.

't Zijn de zaaiers,
't Zijn de maaiers,
't Zijn de wroeters van op 't veld
't Zijn de ploegers,
't Zijn de zwoegers
Die daar komen aangesneld.

't Zijn de stouwers ;
't Zijn de sjouwers
Met hun ploegbaas aan den kop ;
't Zijn de bouwers,
't Zijn de brouwers,
En de plukkers van de hop !

Heele drommen
Zijn gekomen
Uit de mijn en de fabriek,
U ter eere
Defileeren
Z'op de mate der muziek.

Handelaren,
Kunstenaren,
Klerken om wat zon verheugd,
Weer chemisten,
Journalisten
En de leeraars van de jeugd!

Advokaten,
Magistraten
Treden in de rijen aan ;
Professoren
En doctoren,
In hun midden de dekaan.

Officieren,
Rentenieren,
Mannen van de wetenschap,
Alle groepen
En beroepen
Huldigen uw meesterschap.

Letterzetters,
IJzerpletters,
Stappen dan weer verder op,
Naast die varen
Op de baren
Van het wijde wereldsop.

Steeds uit standen
Allerhanden
Treden mannen, zijde aan zij ;
Hun banieren
Samen vieren
Eén in 't zelfde hooggetij!

Artevelde,
Held der helden,
Roem en bloem van 't vaderland
Wijs en schrander
Als geen ander
Man en was in Vlaanderland!

Klaroenstoot !

De omroeper :

Hoort ! Geen woord
Nu nog de stilte breekt !
Hoort ! Hoort ! Hoort !
Van Artevelde spreekt !

Van Artevelde :

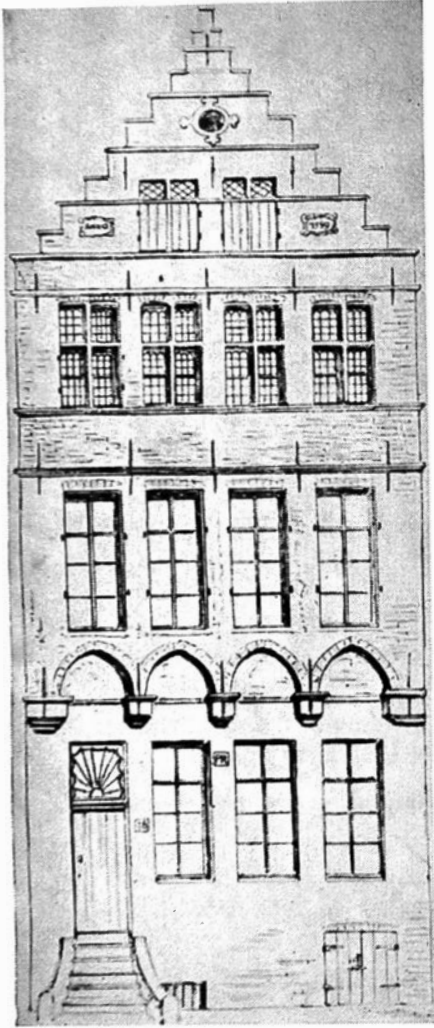
Vlaamsche mannen, Vlaamsche vrouwen,
Waarvan d'optocht ik mocht schouwen !
In uw oogen ik terstond
D'oude glanzen wedervond
Van mijn gilden, mijn kaproenen,
Als het was om 't land te doene !
Zoo is 't wel, en zoo is 't goed
Steeds vooruit met kloeken moed !
Weest vereend en weest eendrachtig
Zóó, mijn kindren, wordt ge machtig
Bouwt g'u sterk met kloeke hand
't Vrije Vlaamsche Vaderland !

Slotkoor :

Heil, Prince van ons voorgeslacht,
Heil, standaard van den lande,
Heil, wijsheid die ons vrede bracht
En voorspoed velerhande.
U zij eer en lof gebracht
Artevelde heil !
Prince van ons voorgeslacht
Artevelde heil !
Heil !

November 1937.

Jos. VERMEULEN.

Het *Arteveldehuis* op Kalandenberg Gent.
 Zooals het er uitzag van 1549 tot 1834
 vóór de tweede verbouwing.
 Naar ecne teekening van Arm. Heins.

Huidige toestand van het *Arteveldehuis*.
 Laat-empire-stijl.
 Met de Artevelde-huldemotieven.
 Buste in fronton, en gehistorieerd balkon.

Clichés : « Toerisme ».

Het Bronzen Artevelde-borstbeeld
van Pieter De Vigne-Quyo.
Door *Lieven Van Caenegem* aan de stad Gent geschonken,
1845.

Naar een teekening van SILVESTRE.

Uit Pol Anri : Leer uw land kennen. Blz. 29.

Cliché : Toerisme.

Herdenkingsplaat op het balkon van het
Arteveldehuis, Kalanderberg, Gent.
Geschonken door *Prof. Aug. Voisin*.
1835.

Jacob Van Artevelde, naar een teekening van L. DEFERREZ.
1845.

Boven in den fronton: Keizer Karel.
De medaljons, links: Maerlant, rechts: Zevencote.

Uit: Lieven Everwijn's Korte Levensschets. Zie blz. 131.

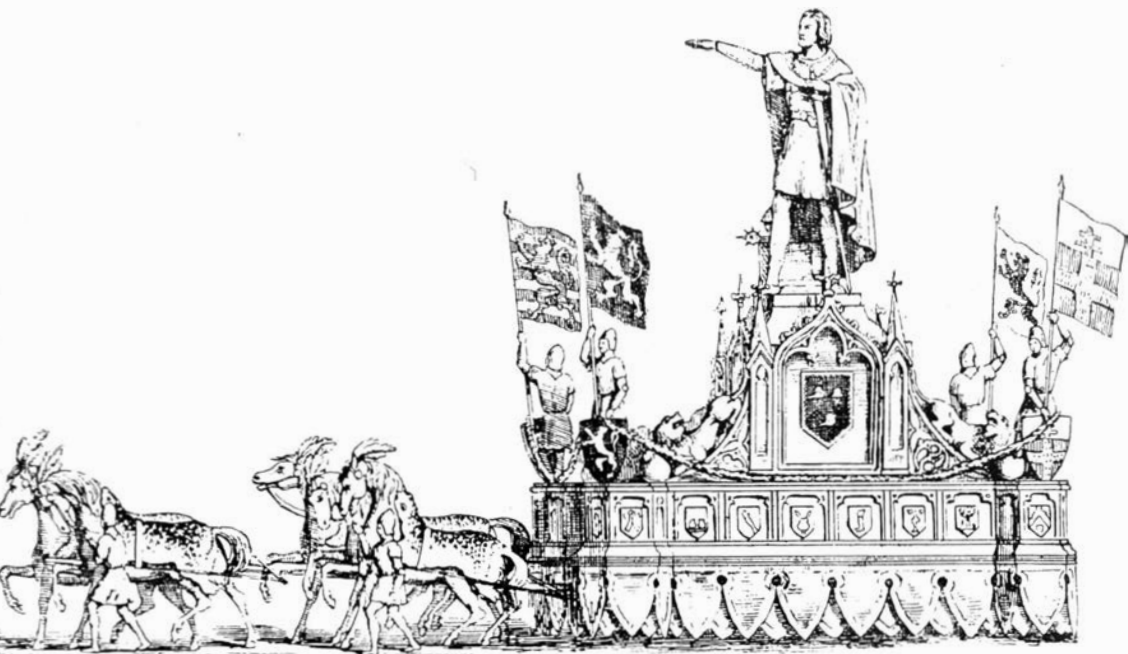

De hoofdrol uit Van Peene's opéra
Jacques Van Artevelde,
Albert Dommange, in Artevelde uniform.
1846.

Het eerste ontwerp met-den-degen van
Pieter De Vigne's Arteveldestandbeeld.
Geteekend door Felix De Vigne-Avé.
1850.

Uit « Messenger des Sciences historiques » 1850. Blz. 33.

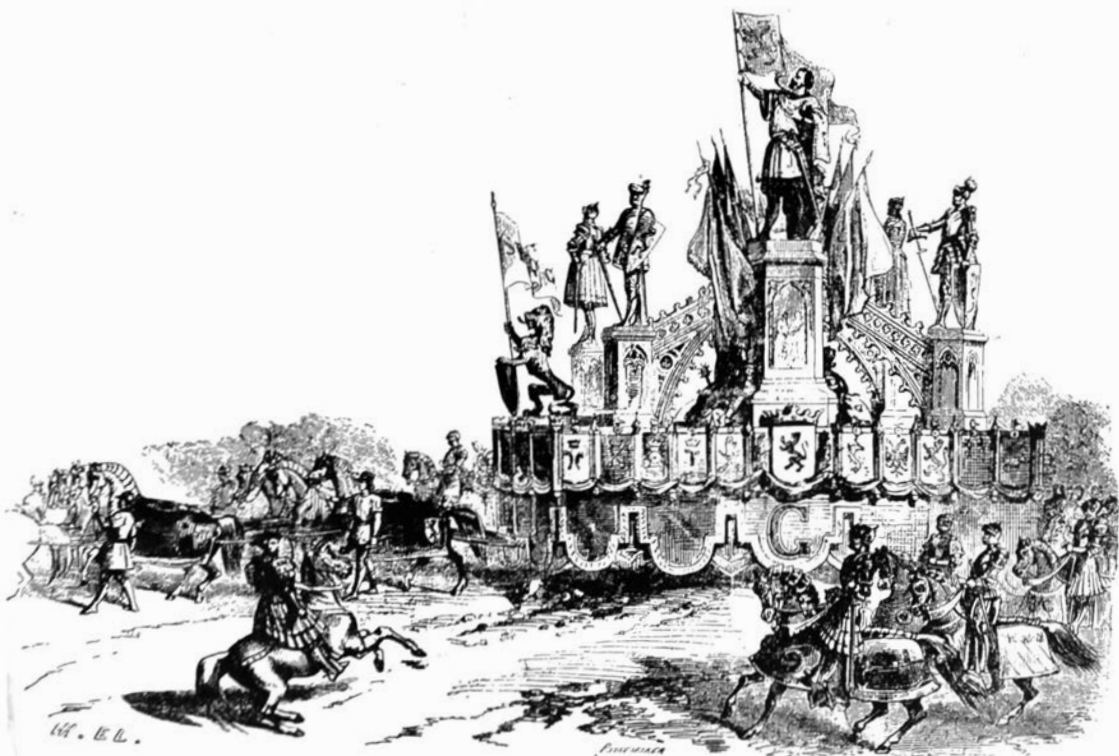

*De Arteveldewagen uit den stoet der Graven van Vlaanderen.
Gent 1849.*

Geteekend door Felix De Vigne-Avé.

Men ziet hierin reeds het eerste concept van het monument met zijn heraldische leeuwen, hoekfiguren, fries der neringenwapens enz.

Uit : Edm. De Busscher : Chars du Cortège des Comtes de Flandre. Blz. 26.

De Artveldewagen uit den Brusselschen Optocht van 1856.

Gegraveerd door PANNEMAKER.

Uit : H. Conscience. Beschrijving der Nationale feesten. Blz. 93.

Foto : D'Hoy.

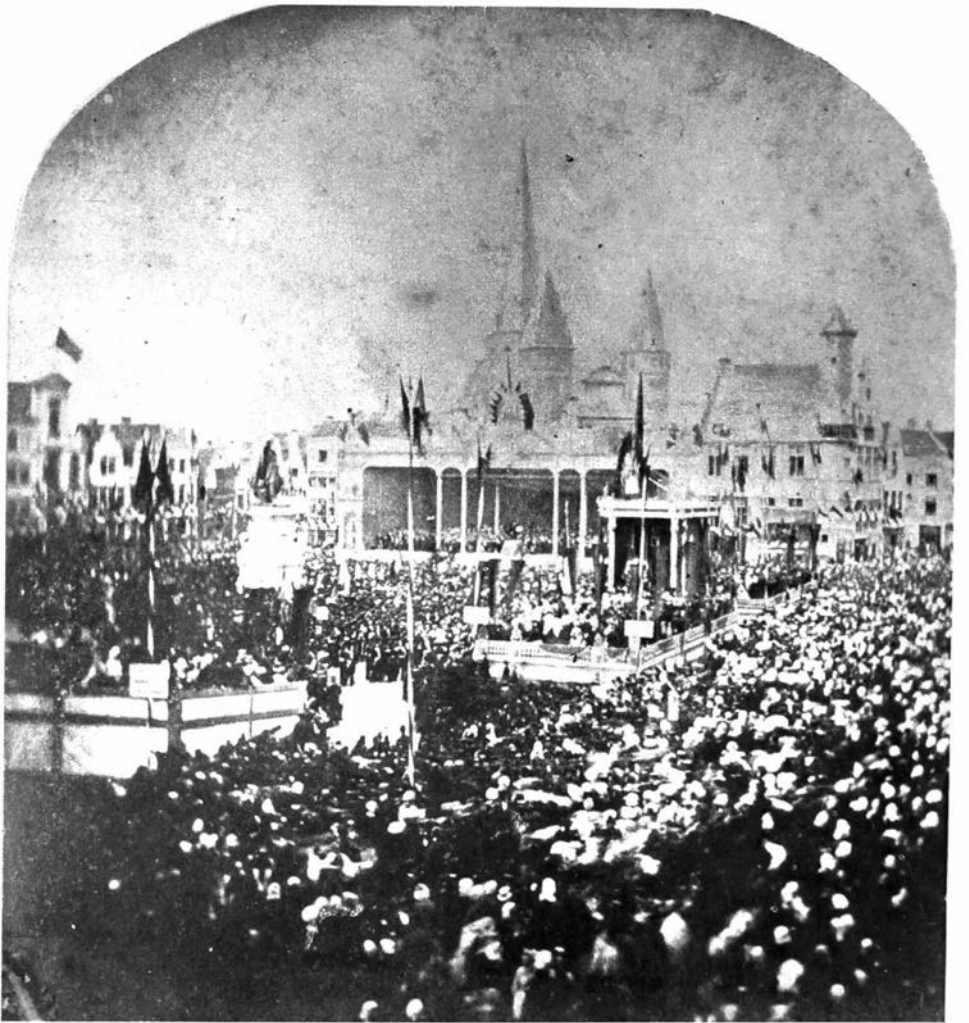
De beeldhouwer
Pieter DEVIGNE-QUIYO
met de maquette van zijn
Artevelde-standbeeld.

1863.

Op dit verkleinde vóórbeeld heeft
Artevelde de verdragsrol in de linker-
hand, en werd het schildmotief nog niet
aangewend.

*Het feestprogramma der onthullingsplechtigheid.
Geteekend door K. T. FELT.*

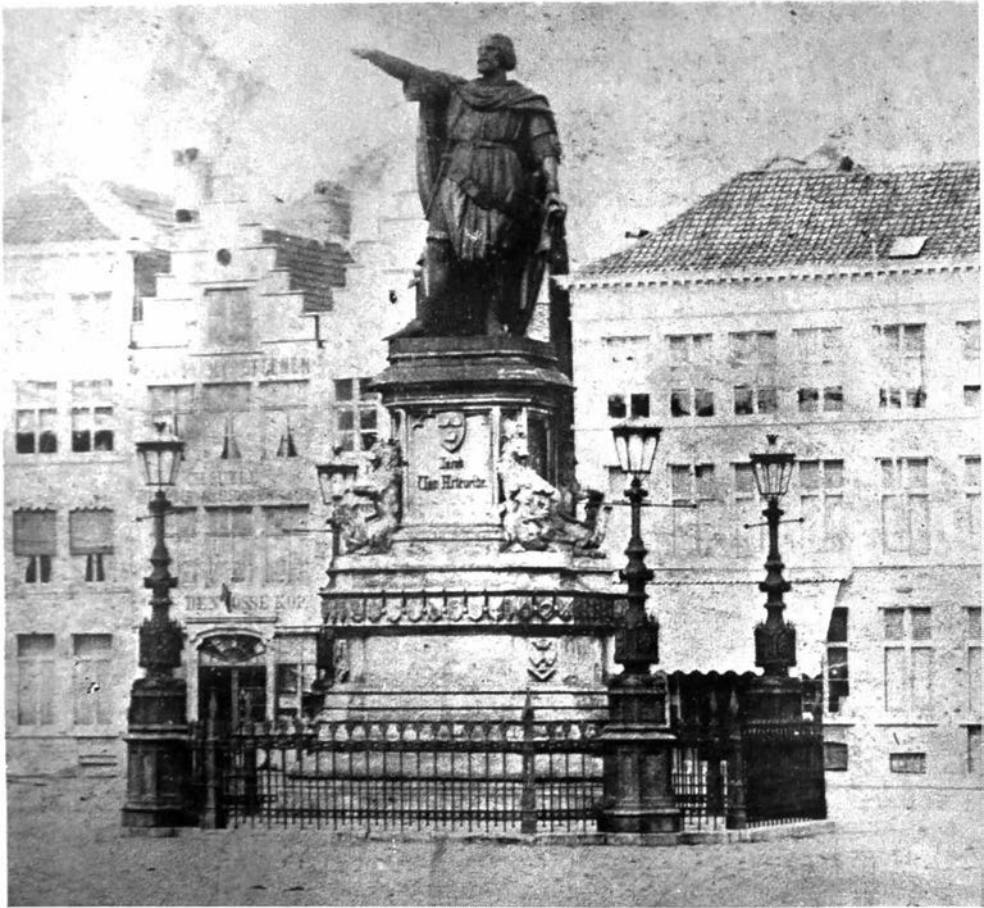

*De onthullingsplechtigheid van het Arteveldmonument
op de Vrijdagmarkt te Gent. 14 September 1863.*

De groote tribune in de diepte naar Sint Jacobskerk toe is die voorbehouden
aan de uitvoerders der Kantate.

De Koninklijke tribune is die rechtover het standbeeld opgericht.

Een zeldzaam dokument. (Stadsarchief Gent).

*Een zeldzame foto van het Arteveldmonument.
1863-1869.*

Naar een dokument uit het Gentsche Stadsarchief.

Hier kan men duidelijk de thans verdwenen leeuwenfiguren nog onderscheiden.

Een Arteveldekop getekend door Karel T'FELT.

Titelpagina van F. De Potter's Volklied.

1863.

Men bemerke den rand der neringsschilden. In top het wapen van Artevelde zelf, en links de wevers, rechts de volders.

De gedenkpenning der onthullingsfeesten (achterzijde).

Gegraveerd door *Lemaire*.

Men bemerkte de heraldische leeuwen op de hoeken van 't postament.

1863.

Twee der *symbolische vrouwenfiguren* die in 1869
de leeuwen hebben vervangen.

Ze werden ook door P. DE VIGNE-QUIYO gebeeldhouwd.

*Jacob Van Arteveldt, geteekend door J. HEMELEER.
Voor de tweede uitgave van Conscience's roman.
1857.*

Jacob Van Artevelde toont de Gentsche traktaten, aan het volk.
Naar een tekening van V. DE DONCKER.
1868.

Uit Théodore Juste : Histoire de Belgique. Luxe-uitgave Jamar.

Een andere Artevelde-kop.
Geteekend door V. DE DONCKER.

Uit Moke en Hubert: Geschiedenis van België.

Jacob Van Artevelde spreekt tot het volk.
Naar een teekening van Ed. DUYCK.
1884.

Uit Hermann Van Duyse : Gand Monumental.

Dit is de afbeelding van het vaandel dat
ingehuldigd werd te Oostacker
op 1 April ten jare 1913.

Jacob Van Arteveldevlag van JOE ENGLISH.
Van den Kath. Oostvlaamschen Jongstudentenbond.
1913.

Uit : Feestrede van Cyriel Verschaeve.

Cliché : « De Belleman van het Davidsfonds ».

Jacob Van Artevelde, gezien door Frans Van Immerseel.
1938.

Cliché : Toerisme.

Het standbeeld op de Vrijdagmarkt te Gent.

Zoals het er begin 1938 nog uitzag,
omtuind met het traliehek, en de
onthoofde neo-gotische lantaarnpalen.

*De Tsaak Van Artevelde-pop,
natus 1938,
van het Gentsche poppentheater «'t Spelleke van de Muie».*

Cliché : De Standaard.

Foto: K. De Baets.

Het Van Arteveldehuis te Gent.

Anno Domini 1938.

Bedekt met reklamlakkaten ook voor Jac. Van Artevelde's eigen viering.